

Τ.Ε.Φ.
9

ΤΕΙ ΠΕΙΡΑΙΑ
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΣΠΕΤΣΩΝ
Τμήμα Τουριστικών Επιχειρήσεων

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στην Ελλάδα
Η περίπτωση των Σπετσών

Αγγελική Παρίση
Α.Μ. 125

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ:
Δρ. Πολυξένη Μοίρα, Αν. Καθηγήτρια

ΣΠΕΤΣΕΣ, Απρίλιος 2010

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα πτυχιακή εργασία χωρίζεται σε δύο μέρη. Το πρώτο μέρος αναφέρεται στον προσδιορισμό και την ανάλυση του τουριστικού φαινομένου και ειδικότερα του θρησκευτικού τουρισμού. Το δεύτερο μέρος εστιάζει στην μελέτη περίπτωσης του νησιού των Σπετσών.

Στο πρώτο μέρος προσεγγίζουμε το θέμα ξεκινώντας με τον εννοιολογικό προσδιορισμό του όρου "τουρισμός" και κάνοντας αναφορά στην ιστορική εξέλιξη του και τις διακρίσεις του. Στη συνέχεια εξετάζονται οι παράγοντες που συνετέλεσαν στην τουριστική ανάπτυξη και οι επιπτώσεις της στην κοινωνία (οικονομικές, κοινωνικές, πολιτιστικές, περιβαλλοντικές). Γίνεται αναφορά στον τουρισμό της Ελλάδας και ανάλυση των οικονομικών στοιχείων του και της προοπτικής για περαιτέρω ανάπτυξη. Ακολουθεί η ανάλυση του όρου "θρησκευτικός τουρισμός" και ειδικότερα το προφίλ του θρησκευτικού τουρίστα, η οικονομική του διάσταση, η ιστορική ανασκόπηση του φαινομένου στην Ελλάδα και τον κόσμο και τέλος γίνεται ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης του θρησκευτικού τουρισμού στη χώρα μας, καθώς και προσπάθεια να προσδιοριστούν οι προοπτικές ανάπτυξης.

Στο δεύτερο μέρος εξετάζεται η περίπτωση του θρησκευτικού τουρισμού στο νησί των Σπετσών. Αρχικά γίνεται μια γενική αναφορά στα απαραίτητα εκείνα στοιχεία (φυσικά, ιστορικά, οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά), που συνθέτουν την "ταυτότητα" των Σπετσών. Εξετάζεται η υφιστάμενη γενική υποδομή και ειδικότερα η τουριστική υποδομή, γίνεται προσέγγιση και ανάλυση των προβλημάτων που υπάρχουν αλλά τονίζονται και τα θετικά στοιχεία εκείνα που αποτελούν βάση για την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

Ακολουθεί η αναφορά στα στοιχεία που καθορίζουν τον θρησκευτικό τουρισμό στις Σπέτσες, καταγράφοντας αξιόλογους ναούς, μοναστήρια, καθώς και τις λατρευτικές εκδηλώσεις που λαμβάνουν χώρα στο νησί. Σε ιδιαίτερο κεφάλαιο αναλύεται διεξοδικά η κορυφαία εκδήλωση του φεστιβάλ της "Αρμάτας" καθώς επίσης και τα αποτελέσματα πρωτογενούς έρευνας για τη συγκεκριμένη γιορτή και τους επισκέπτες της.

Τέλος παρουσιάζεται η θρησκευτική τουριστική κίνηση στο νησί και οι προοπτικές ανάπτυξής της και ολοκληρώνεται η παρούσα πτυχιακή εργασία με συμπεράσματα και προτάσεις για τον θρησκευτικό τουρισμό τόσο σε γενικότερο επίπεδο για τη χώρα, όσο και για τις Σπέτσες ειδικότερα.

SUMMARY

This project is divided in two parts. The first part attempts to give a definition and to analyse tourism as a phenomenon and especially religious tourism. The second part focuses on the research study as far as the case of the island of Spetses is concerned.

On the first part we begin by defining the word 'tourism' and by making a reference on its historical development and its distinctions. Moreover, there is a consideration about the factors which contributed to the tourist development and its consequences upon the society (economical, social, cultural and environmental). There is a mention about Greece's tourism and an analysis of its economical facts and the perspective for a potential development. Also, we can find the definition of the 'religious tourism' and especially the description of the religious tourist, his funds and a retrospection of the phenomenon in Greece and the entire world. Furthermore, we can find an analysis of the present situation of the religious tourism in our country, as well as an attempt to assign its potential development.

In the second part, the project alludes to the religious tourism on the island of Spetses. Firstly, there is a general reference on those necessary aspects (natural, historical, economical and social characteristics), that make the 'identity' of Spetses. The present substructure is considered and more specifically the tourist substructure. There is an approach to the problems that exist, but what are enhanced are the positive things which constitute the basis of the alternative ways of tourism.

Secondly, there is a mention to those aspects that specify religious tourism on Spetses, by the register of the important churches, the monasteries, as well as the religious ceremonies that take part on the island. In a special chapter there is an explication about the 'Armata festival' and the results of an original research about this particular festival and its visitors.

Finally, we can find a depiction of the religious tourist-trade on the island and the perspective of its development. This project concludes by giving some inferences and by making several proposals which have to do with religious tourism not only for the country in general, but also for the island of Spetses.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ: ΠΑΡΕΛΘΟΝ, ΠΑΡΟΝ & ΜΕΛΛΟΝ

1.1. Τουρισμός. Εννοιολογική προσέγγιση.....	8
1.2. Ιστορική εξέλιξη του Τουρισμού.....	11
1.3. Διακρίσεις – Μορφές Τουρισμού.....	14
1.4. Βασικοί παράγοντες της Τουριστικής ανάπτυξης.....	15
1.5. Επιπτώσεις της Τουριστικής ανάπτυξης.....	19
1.5.1. Οικονομικές επιπτώσεις.....	19
1.5.2. Κοινωνικές επιπτώσεις.....	20
1.5.3. Πολιτιστικές επιπτώσεις.....	20
1.5.4. Περιβαλλοντικές επιπτώσεις.....	21
1.6. Ο Τουρισμός στη χώρα μας: Υφιστάμενη κατάσταση και προοπτικές εξέλιξης.....	23

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

2.1. Εννοιολογικός προσδιορισμός και ανάλυση του Θρησκευτικού Τουρισμού.....	29
2.1.1. Σκιαγράφηση του όρου «Θρησκευτικός Τουρίστας».....	30
2.1.2. Η τυπολογία του Θρησκευτικού Τουρισμού.....	32
2.1.3. Οικονομική διάσταση του Θρησκευτικού Τουρισμού.....	35
2.2. Ο Θρησκευτικός Τουρισμός ανά τους αιώνες.....	38
2.3. Ο Θρησκευτικός Τουρισμός στην Ελλάδα.....	40
2.3.1. Πρόγραμμα στήριξης, προβολής και προώθησης του Θρησκευτικού Τουρισμού στη χώρα μας.....	44
2.3.2. Το πρόγραμμα Θρησκευτικού Τουρισμού «στα βήματα του Αποστόλου Παύλου».....	46

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ
ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ: Ο ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ
ΣΤΙΣ ΣΠΕΤΣΕΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΟ ΝΗΣΙ ΤΩΝ ΣΠΕΤΣΩΝ

3.1. Η ταυτότητα της περιοχής.....	49
3.1.1. Γεωγραφική θέση, φυσικά χαρακτηριστικά και σύνδεση με την ευρύτερη περιοχή.....	49
3.1.2. Ιστορικά και Λαογραφικά στοιχεία.....	53
3.1.3. Κοινωνικά στοιχεία.....	60
3.1.4. Τομείς οικονομικής δραστηριότητας.....	60
3.1.4.1. Πρωτογενής Τομέας.....	60
3.1.4.2. Δευτερογενής Τομέας.....	61
3.1.4.3. Τριτογενής Τομέας.....	62
3.1.5. Αστικές υποδομές.....	62
3.1.6. Οδικό Δίκτυο – Συγκοινωνίες.....	62
3.1.7. Κοινωνική υποδομή.....	63
3.2. Η εξέλιξη του τουρισμού στις Σπέτσες.....	64
3.2.1. Υφιστάμενη τουριστική κατάσταση της περιοχής.....	68
3.2.2. SWOT Analysis.....	70
3.3. Προβλήματα και προοπτικές ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού στις Σπέτσες.....	72

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

Ο ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΙΣ ΣΠΕΤΣΕΣ

4.1. Στοιχεία Θρησκευτικού Τουρισμού στις Σπέτσες.....	76
4.1.1. Οι ναοί.....	77
4.1.2. Τα μοναστήρια.....	85
4.1.3. Λατρευτικές εκδηλώσεις και πανηγύρεις.....	85

4.2. Η γιορτή της Παναγίας της Αρμάτας.....	87
4.2.1. Ανάλυση έρευνας «η Αρμάτα στις Σπέτσες».....	91
4.3. Ο Θρησκευτικός Τουρισμός στις Σπέτσες. Προοπτικές ανάπτυξης.....	103
Συμπεράσματα – Προτάσεις.....	104
Βιβλιογραφία.....	106
Παράρτημα – Χάρτες.....	108

Εισαγωγή

Ο ανάπτυξη του τουρισμού κατά τον 20^ο και 21^ο αιώνα ήταν τόσο μεγάλη, που εύλογα σήμερα μιλούμε για "τουριστική βιομηχανία" που αφορά σε όλο το πλανήτη. Σήμερα πλέον, μετά την ραγδαία ανάπτυξη του οργανωμένου τουρισμού, είμαστε στην εποχή του εναλλακτικού τουρισμού, που θα μπορούσαμε να πούμε ότι αφορά συγκεκριμένα είδη και ποιότητες τουριστικών προορισμών.

Οι μορφές του εναλλακτικού τουρισμού είναι πολλές, από τις οποίες μια σημαντική ποσοτικά και ποιοτικά κατηγορία είναι ο πολιτιστικός τουρισμός που περιλαμβάνει τον θρησκευτικό τουρισμό, μια δυναμικά εξελισσόμενη μορφή εναλλακτικού τουρισμού για όλο τον κόσμο και ιδιαίτερα για την Ελλάδα, αφού μόλις τα τελευταία χρόνια αναπτύσσεται συστηματικά στη χώρα μας.

Στη παρούσα εργασία θα προσπαθήσουμε, σε πρώτο επίπεδο, να δώσουμε το στίγμα του θρησκευτικού τουρισμού γενικά σαν μια σύγχρονη μορφή τουρισμού, αλλά και ως αυθύπαρκτου φαινομένου μελετώντας τις ρίζες και την πορεία του στο χρόνο, καθώς και την ανάπτυξή του στην Ελλάδα και σε όλο τον κόσμο.

Σε δεύτερο επίπεδο θα μελετήσουμε περισσότερο συγκεκριμένα την ύπαρξη του θρησκευτικού τουρισμού στο νησί των Σπέτσων, ένα τόπο που ούτως ή άλλως αποτελεί εδώ και πολλά χρόνια ένα δημοφιλή τουριστικό προορισμό. Θα γνωρίσουμε το νησί και θα κάνουμε μια ενδιαφέρουσα ιστορική αναδρομή στην τουριστική του εξέλιξη αλλά θα εξετάσουμε και την υπάρχουσα κατάσταση.

Η παρούσα μελέτη θα ολοκληρωθεί με λεπτομερή αναφορά στα θρησκευτικού ενδιαφέροντος μνημεία που υπάρχουν στις Σπέτσες, κυρίως ναούς, μοναστήρια αλλά και θρησκευτικές εκδηλώσεις, με κορυφαία εκείνη της "Αρμάτας" για την οποία πραγματοποιήσαμε πρωτογενή έρευνα, ώστε να αναλύσουμε το προφίλ της και να εξάγουμε τα ανάλογα συμπεράσματα. Θεωρήσαμε κάτι τέτοιο απαραίτητο, διότι η εκδήλωση αυτή έχει θρησκευτικό και ιστορικό χαρακτήρα και είναι από τις πλέον δημοφιλείς. Τέλος θα εξετάσουμε αν οι Σπέτσες μπορούν να θεωρηθούν προορισμός που θα προσελκύσει, πέραν των άλλων, και θρησκευτικό τουρισμό.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ: ΠΑΡΕΛΘΟΝ, ΠΑΡΟΝ & ΜΕΛΛΟΝ

1.1. Τουρισμός. Εννοιολογική προσέγγιση

Το κοινωνικο-οικονομικό φαινόμενο που ονομάζεται τουρισμός, αποτελεί μια πανάρχαια διαδικασία που βασίζεται στην ανάγκη του ανθρώπου για γνωριμία με ξένους τόπους και πολιτισμούς, αναψυχή και επαφή με τη φύση. Η λέξη «τουρισμός» προέρχεται από τη λατινική λέξη *torpus* (Βαρβαρέσος, 2005:26), από την οποία προήλθαν η αγγλική λέξη *touring* και η γαλλική *tour*, που και οι δύο σημαίνουν περιήγηση, γύρος. Η λέξη *tourism*, που χρησιμοποιείται για να υποδηλώσει το ταξίδι που γίνεται για λόγους προσωπικής ευχαρίστησης και αναψυχής, χρησιμοποιήθηκε πολύ αργότερα και συγκεκριμένα από το 1811 και μετά.

Ο τουρισμός ως πολυσήμαντο, αλλά και πολυδιάστατο φαινόμενο, προκαλεί ζωνρό ενδιαφέρον για την εννοιολογική του προσέγγιση και την σε βάθος κατανόησή του. Έχουν καταβληθεί πολλές προσπάθειες ώστε να αποδοθεί ο ορισμός του φαινομένου του τουρισμού και από πλευράς ειδικών στον τουρισμό, αλλά και από πλευράς πολλών οργανισμών.

Ενδιαφέρον θα ήταν να αναφερθούν κάποιοι ορισμοί που έχουν δοθεί σχετικά με τον τουρισμό. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού και ο ΟΟΣΑ αναφέρουν ότι ο τουρισμός περιλαμβάνει όλα τα ταξίδια άνω των 24 ωρών για λόγους ψυχαγωγίας, εργασίας, σπουδών και υγείας.

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο θεωρεί ότι, τουρισμός είναι το σύνολο των σχέσεων και των φαινομένων που συνδέονται με τα ταξίδια και τη διαμονή των προσώπων σ' ένα τόπο, για τα οποία αυτός δεν είναι ο τόπος ούτε της κατοικίας τους, αλλά ούτε και της μόνιμης εργασίας τους.

Σύμφωνα με τη Διεθνή Ακαδημία Τουρισμού τέλος, τουρισμός θεωρείται το σύνολο των ανθρωπίνων μετακινήσεων και οι δραστηριότητες που προκύπτουν από αυτές. Αυτές προκαλούνται, σε διαφορετικό βαθμό και ένταση στον καθένα, ανάλογα με την εξωτερίκευση και την πραγματοποίηση του πόθου απόδρασης που ενυπάρχει σε κάθε άτομο.

Επίσης πολλοί ακαδημαϊκοί έχουν διατυπώσει τους δικούς τους ορισμούς, όπως οι Burkat και Medlik που όρισαν ότι το φαινόμενο του τουρισμού εμφανίζεται όταν πραγματοποιούνται προσωρινές επισκέψεις (ή διανυκτερεύσεις) εκτός της

μόνιμης κατοικίας, για οποιονδήποτε λόγο εκτός από τη διεκπεραίωση αμειβόμενων εργασιών στον τόπο επίσκεψης.

Επίσης οι καθηγητές Hunziker και Krapf υποστήριξαν την άποψη ότι τουρισμός είναι το σύνολο των φαινομένων και σχέσεων που προκύπτουν από την πραγματοποίηση ενός ταξιδιού σε έναν προορισμό, εφόσον δεν οδηγούν σε μόνιμη διαμονή και δεν συνδέονται με οποιαδήποτε κερδοσκοπική δραστηριότητα..

Από όλα τα παραπάνω γίνεται σαφές ότι, είναι δύσκολο να αποδοθεί με ακρίβεια ο ορισμός του τουρισμού, πράγμα που απαιτείται όμως για λόγους μελέτης του τουριστικού φαινομένου, αλλά και για στατιστικούς λόγους (Ηγουμενάκης, Κραβαρίτης & Λύτρας, 1998:84). Πρέπει, δηλαδή, να οριστούν με σαφήνεια, όσο το δυνατόν, οι τομείς που καλύπτει ο τουρισμός, για να μπορεί να μελετηθεί και να μετρηθεί συστηματικά, ώστε να έχουμε πλήρη γνώση και κατανόηση του τουριστικού φαινομένου, πράγμα που καθίσταται προϋπόθεση για την περαιτέρω ανάπτυξή του.

Οι βασικές παράμετροι που στοιχειοθετούν και ορίζουν λοιπόν το φαινόμενο «τουρισμός» είναι δύο. Η πρώτη είναι το στοιχείο της μετακίνησης, που σημαίνει ότι για να υπάρξει τουρισμός θα πρέπει να υπάρχουν άτομα, μεμονωμένα ή σε ομάδες, τα οποία θα μετακινούνται από μια περιοχή, που συνιστά την τουριστική αφετηρία, σε μια άλλη που συνιστά τον τουριστικό προορισμό. Η δεύτερη βασική παράμετρος είναι η δραστηριότητα που αναπτύσσεται από τις εκάστοτε μετακινήσεις αυτών των ατόμων. Οι άνθρωποι που κάνουν τουρισμό, προβαίνουν σε κάποιου είδους δραστηριότητες που υποκινούνται από κάποιο συγκεκριμένο κίνητρο. Όλες οι δραστηριότητες που αναπτύσσει ένα άτομο κατά τη διάρκεια του ταξιδιού είναι άμεσα ή έμμεσα τουριστικές, αλλά κατ' εξοχήν τουριστικές είναι εκείνες που υποκινούνται από την επιθυμία του ατόμου να αποδράσει από ό, τι το δεσμεύει και το απασχολεί στην καθημερινότητά του.

Σύμφωνα με τη Συνδιάσκεψη της Ρώμης του 1963, που έχει γίνει διεθνώς αποδεκτή, ορίζεται ως «επισκέπτης» κάθε άτομο που μετακινείται σε μια άλλη χώρα, διαφορετική από εκείνη της μόνιμης κατοικίας του, για οποιονδήποτε άλλο λόγο, εκτός από εκείνον της άσκησης αμειβόμενου επαγγέλματος. Ο ορισμός αυτός εγκρίθηκε από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού, που πρότεινε όμως τον διαχωρισμό του όρου «επισκέπτης» σε δύο κατηγορίες: τους «τουρίστες», όπου περιλαμβάνονται όλοι οι επισκέπτες οι οποίοι κάνουν τουλάχιστον μια διανυκτέρευση στη χώρα ή στο μέρος που επισκέπτονται και τους «εκδρομείς» ή ημερήσιους επισκέπτες.

Τελικά σύμφωνα με τους Lickorish & Jenkins (2004:61) οι βασικοί αναθεωρημένοι και σύγχρονοι ορισμοί του τουρισμού (WTO, 1994), είναι:

1. Τουρισμός είναι το φαινόμενο που περιλαμβάνει τις δραστηριότητες των ατόμων που ταξιδεύουν και διαμένουν σε περιοχές εκτός του συνηθισμένου περιβάλλοντός τους, για χρονικό διάστημα μικρότερο του ενός συνεχόμενου έτους, για αναψυχή, επαγγελματικούς ή άλλους λόγους.
2. Αυτός ο γενικός ορισμός καθιστά δυνατό τον εντοπισμό της τουριστικής δραστηριότητας τόσο σε εγχώριο όσο και σε διεθνές επίπεδο. Η λέξη «τουρισμός» αναφέρεται σε όλες τις δραστηριότητες των ταξιδιωτών και περιλαμβάνει τους «τουρίστες» (επισκέπτες που διανυκτέρευαν στον προορισμό τους), αλλά και τους «εκδρομείς» (επισκέπτες ημέρας).

Σήμερα στην κοινωνική δομή, όπως αυτή διαμορφώνεται τον 21ο αιώνα, βλέπουμε ότι ο τουρισμός είναι καθαρά οικονομικό φαινόμενο τεράστιας εμβέλειας και μεγέθους από όλες του τις πλευρές και σε όλες του τις διαστάσεις, και αναπτύσσεται σε όλο τον κόσμο, όπου υπάρχει κοινωνική ελευθερία, ακόμη και στο διάστημα¹. Παράλληλα εμπεριέχει ορισμένες φιλοσοφικές και πολιτιστικές αξίες των καιρών, όπως μια στροφή στην προστασία του περιβάλλοντος και την προαγωγή μορφών ήπιου τουρισμού όπου αυτό είναι ακόμη εφικτό. Επίσης, παρατηρούμε, μια σαφή και συνεχή γεωγραφική επέκταση και ανάπτυξη των περιοχών που ασχολούνται με τον τουρισμό, σε όλον τον πλανήτη. Όπως φαίνεται οι νέοι τουριστικοί προορισμοί αυξάνουν το μέγεθος της τουριστικής βιομηχανίας τους με ρυθμούς πολλαπλάσιους από τους κλασικούς προορισμούς, ή τα παγκόσμια τουριστικά σταυροδρόμια². Και βέβαια, πρέπει να σημειωθεί ότι με όλα τα πισωγυρίσματα από πολέμους, ταραχές και τρομοκρατικά επεισόδια, υπάρχει παγκοσμίως μια σαφής αυξητική τάση στον παγκόσμιο τουρισμό, με όποια μέθοδο και αν μετρηθεί (αριθμό αφίξεων τουριστών ή τουριστικών συναλλαγών)³, που επίσης σύμφωνα και με τις προβλέψεις του

¹ Δύο διαστημικοί τουρίστες μέχρι στιγμής. και αναμένονται δεκάδες στα αμέσως προσεχή χρόνια.

² Αφίξεις (παγκόσμ. Ποσοστό) πηγή W.T.O.

Ευρώπη: 1980: 69.9%, 1991: 61.8%, 2000: 56.5%, 2010*:51.6%

Αφρική: 1980: 2.1%, 1991: 2.9%, 2000: 3.5%, 2010*:3.6%

Νοτ. Ασία: 1980: 0.6% 1991: 0.7%, 2000: 0.9%, 2010*:1.1%

³ Αφίξεις τουριστών Παγκοσμίως (W.T.O.):

1970: 168 εκ., 1980: 279 εκ., 1991: 448 εκ. 2000: 702 εκ. 2010*:1018 εκ.

Τουρ. Εισπραξ. Παγκοσμίως (bil\$)

1970: 17.9 1980: 91.6., 1991: 260.8. 2000: 621. 2010*:1500

Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού (W.T.O.) φαίνεται ότι θα διατηρηθεί.

Πρέπει να σημειώσουμε τέλος ότι η βιομηχανία του τουρισμού ήταν και είναι συνδεδεμένη με την πιο προηγμένη τεχνολογία κάθε εποχής, την ονομαζόμενη τεχνολογία αιχμής, είτε στον τομέα των μεταφορών (πλοίο, αεροπλάνο, διαστημικό λεωφορείο και δορυφόρος..) είτε στις επικοινωνίες επιχειρήσεων αλλά και των επισκεπτών, στο management των επιχειρήσεων, (εφαρμογές Η/Υ και διαδικτύου στα συστήματα κρατήσεων, είτε στα υλικά και τη διαχείρισή τους (logistics), είτε στα οικονομικά (financial management, accounting) καθώς επίσης στο τουριστικό marketing κάθε μορφής, και γενικά σε όλες τις δραστηριότητες του τουριστικού φαινομένου. Η τεχνολογία παλαιότερα, αλλά και σήμερα οδηγεί τον τουρισμό, και ο τουρισμός βάζει συνεχώς προκλήσεις και στόχους στην τεχνολογία.

Μπορούμε να πούμε λοιπόν ότι, το φαινόμενο του τουρισμού είναι μια από τις αρχαιότερες, όπως είδαμε, και σημαντικότερες οικονομικές «βιομηχανίες» παγκοσμίως, και φυσικά με απεριόριστο μέλλον (δηλαδή τις πλέον διαχρονικές) αφού προάγει και προάγεται από τον πολιτισμό, την κοινωνική ελευθερία και τις έννοιες του ανθρωπισμού και είναι ίσως το ευγενέστερο αρχέγονο ανθρώπινο γνώρισμα (www.ste.edu.gr/isigisis/vagionis.doc).

1.2. Ιστορική Εξέλιξη του Τουρισμού

Ο άνθρωπος εμφανίζει την ανάγκη για μετακίνηση από τον τόπο της μόνιμης κατοικίας του, σχεδόν από όταν εγκαταστάθηκε μόνιμα κάπου και επιβίωνε καλλιεργώντας τη γη. Υπ' αυτήν την έννοια μπορούμε να πούμε ότι ο άνθρωπος ασκεί τουριστικές δραστηριότητες από εκείνη τη μακρινή εποχή. Η εξέλιξη του τουρισμού από τότε μέχρι σήμερα, σύμφωνα με τους μελετητές, διακρίνεται σε τρεις χρονικές περιόδους. Η αρχή της πρώτης περιόδου δεν ορίζεται με σαφήνεια και τοποθετείται στα μέσα της τρίτης χιλιετίας π.Χ. περίπου και φτάνει μέχρι το 1840, όταν δηλαδή χρησιμοποιήθηκε ευρύτατα η ατμομηχανή στους σιδηροδρόμους. Η δεύτερη χρονική περίοδος ορίζεται μέχρι τον Β' παγκόσμιο πόλεμο και η τρίτη μέχρι σήμερα.

Μελετώντας την αρχαία ελληνική ιστορία, ακόμα και τη μυθολογία, συναντάμε εκδηλώσεις και δραστηριότητες που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως οι πρώτες απόπειρες τουριστικής μετακίνησης των ανθρώπων. Κάποιοι μελετητές έχουν υποστηρίξει ότι πίσω από τους άθλους του Ηρακλή και του Θησέα, την

Αργοναυτική εκστρατεία και άλλους ελληνικούς μύθους κρύβεται η ανάγκη του ανθρώπου για «τουρισμό» και η προσπάθειά του να κάνει τις συνθήκες μετακίνησης όσο το δυνατό καλύτερες και λιγότερο επικίνδυνες. Το προσωνύμιο του θεού Δία «Ξένιος» και ο ορισμός των «Διόσκουρων» Κάστορα και Πολυδεύκη ως φυλάκων της φιλοξενίας, που τιμωρούσαν όσους την αρνούσαν σε ταξιδιώτες, καταδεικνύει το ενδιαφέρον για τον ταξιδιώτη, τον σημερινό «τουρίστα». Επίσης υπήρχαν σε τακτά χρονικά διαστήματα πολλές εκδηλώσεις, τελετές και γιορτές σε πολλά μέρη της Ελλάδας όπως π.χ. την Ολυμπία (Ολυμπιακοί Αγώνες), τη Κόρινθο (Ισθμια), τη Νεμέα (Νέμεα), την Επίδαυρο, τη Δωδώνη, τους Δελφούς κ.α. που αποτελούσαν κίνητρο για μετακινήσεις, οι οποίες θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως «τουρισμός» της εποχής εκείνης.

Πηγή: <http://mythologia.8m.com/greecefoto.html>

Τους αρχαίους Έλληνες χαρακτήριζε μια έντονη τάση για «τουρισμό», με αποτέλεσμα να αναπτυχθεί μια ιδιαίτερη κατηγορία συγγραφέων, κυρίως κατά τους χρόνους του Μ. Αλεξάνδρου και των διαδόχων του, οι περιηγητές. Κατά τον 5^ο π.Χ. αιώνα ο ιστοριογράφος Ηρόδοτος από την Αλικαρνασσό της Μ. Ασίας, περιηγήθηκε τον τότε γνωστό κόσμο και κατέγραψε τις εντυπώσεις του, γι' αυτό και από πολλούς θεωρήθηκε ο πρώτος ταξιδιωτικός συγγραφέας. Μεταγενέστερα, τον 2^ο μ.Χ. αιώνα, ο Πausανίας ο περιηγητής, διασημότερος όλων, ταξιδεύοντας σ' όλη την Ελλάδα κατέγραφε συστηματικά τις εντυπώσεις του σ' έναν μεγάλο αριθμό βιβλίων, την «Ελλάδος Περιήγησις», έργο ιδιαίτερα σημαντικό γιατί δίνει ακριβείς πληροφορίες για την τοπογραφία, την ιστορία, την τέχνη, τη θρησκεία, τα ήθη και τα έθιμα των

ανθρώπων, ανάλογα με τον τόπο που επισκεπτόταν. Για το έργο του αυτό λοιπόν, χαρακτηρίστηκε ως ο συγγραφέας των πρώτων συστηματικών ταξιδιωτικών οδηγιών.

Κατά τη ρωμαϊκή περίοδο το ενδιαφέρον και η επιθυμία για γνωριμία με άλλους τόπους, όχι μόνο διατηρήθηκε αμείωτο, αλλά αυξήθηκε σημαντικά και ο τουρισμός αυτής της περιόδου «άνθισε» κυρίως λόγω της διάνοιξης νέων οδών και της βελτίωσης των παλαιότερων που έκαναν τις μετακινήσεις ευκολότερες και ασφαλέστερες.

Πηγή: <http://el.wikipedia.org>

Η επικράτηση του χριστιανισμού θεωρείται ότι ανέκοψε την τουριστική ανάπτυξη, πρόσκαιρα όμως, γιατί στα χρόνια της Αναγέννησης εμφανίζει νέα άνθιση. Στην Ελλάδα, κατά την περίοδο της Βυζαντινής αυτοκρατορίας, παρατηρείται μια ύφεση στον τομέα του τουρισμού και των ταξιδιών, αντίθετα με την περίοδο της τουρκοκρατίας που επικρατεί μια έντονη τάση, κυρίως των λογίων και των καλλιτεχνών, για περιήγηση στη χώρα.

Από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα τα χαρακτηριστικά του τουρισμού μεταβάλλονται και η τουριστική κίνηση γνωρίζει ιδιαίτερη άνθιση λόγω της βελτίωσης των κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών, αλλά κυρίως λόγω της ανακάλυψης και εξάπλωσης του σιδηροδρόμου, που υπήρξε και το πρώτο μέσο

μαζικής μεταφοράς (Βαρβαρέσος, 2005:18). Την ίδια περίοδο εκδίδονται οι πρώτοι τουριστικοί οδηγοί.

Στην Αγγλία το 1841 ο Thomas Cook ήταν ο πρώτος που οργάνωσε περιηγητικά ταξίδια με οδηγούς και ακολουθεί το 1845 η δημιουργία του ταξιδιωτικού γραφείου “Thomas Cook & Son”.

Οι οικονομικές, πολιτικές, κοινωνικές και τεχνολογικές ανακατατάξεις που λαμβάνουν χώρα στα πλαίσια της βιομηχανικής επανάστασης, κατά τον 19^ο αιώνα, σηματοδοτούν όχι μόνο τη μελλοντική εξέλιξη, αλλά συμβάλλουν αποτελεσματικά στην εμφάνιση της τάσης για μαζικοποίηση και εμπορευματοποίηση του τουρισμού (Βαρβαρέσος, 2005:19). Περί τα τέλη του 19^{ου} αιώνα λοιπόν, ο τουρισμός έχει αναδειχθεί σε αυτόνομη και σημαντική οικονομική δραστηριότητα. Βέβαια ως κοινωνική και οικονομική δραστηριότητα με τη σημερινή του μορφή κάνει την εμφάνισή του στον 20^ο αιώνα και κυρίως μετά τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο.

Ο τουρισμός σαν φαινόμενο με ιδιαίτερα σημαντικές και θετικές επιπτώσεις στις εθνικές οικονομίες των χωρών, σύντομα αρχίζει να οργανώνεται συστηματικά, ώστε να επηρεάζεται αλλά και να ελέγχεται η εξέλιξη και οι επιδράσεις του από Οργανισμούς Τουρισμού που αρχίζουν να εμφανίζονται, σε εθνικό αλλά και διεθνές επίπεδο. Ένας τέτοιος Οργανισμός είναι η Διεθνής Ένωση Επισήμων Οργανισμών Τουρισμού (U.I.O.O.T.), η οποία ιδρύθηκε στο Λονδίνο το 1946, από τη μετεξέλιξη του οποίου, προέκυψε το 1974 ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (W.T.O.) με έδρα τη Μαδρίτη.

Ιδιαίτερα από τη δεκαετία του 1970, ο τουρισμός οργανώνεται και αναπτύσσεται έτσι ώστε αναδεικνύεται σε μια πραγματική βιομηχανία με τεράστια σημασία και ποικίλες όσο και σημαντικές επιπτώσεις σε όλα τα επίπεδα. Η ανάγκη να ικανοποιηθεί η εμφάνιση νέων τουριστικών αναγκών, προκαλεί τη δημιουργία καινούριων μορφών τουρισμού, όπως θα δούμε παρακάτω.

1.3. Διακρίσεις – Μορφές Τουρισμού

Ο τουρισμός αποτελεί ένα πολυσχιδές και δυναμικό κοινωνικό φαινόμενο με παραμέτρους σ’ όλα τα επίπεδα της ζωής του ατόμου. Εμφανίζεται λοιπόν με πάρα πολλές μορφές και οι διακρίσεις του εξαρτώνται από τα κριτήρια και τα στοιχεία εκείνα που θα λάβουμε υπόψη μας επιχειρώντας την κατηγοριοποίησή του (Κολτσιδόπουλος, 2005: 33).

1. Από γεωγραφική άποψη

Με βάση τα γεωγραφικά όρια μιας χώρας και ανάλογα με την μετακίνηση ατόμου ή ομάδας εντός ή εκτός της χώρας έχουμε:

- α) Εσωτερικό τουρισμό
- α) Εξωτερικό τουρισμό

2. Με βάση το τουριστικό πλήθος

Ανάλογα αν συμμετέχουν στην τουριστική μετακίνηση ένα άτομο ή μια οικογένεια και βέβαια αν συμμετέχει μια ομάδα ατόμων.

- α) Ατομικός τουρισμός
- β) Μαζικός τουρισμός

3. Με βάση την εποχή

Η τουριστική μετακίνηση αν συμβαίνει μια συγκεκριμένη εποχή ή αν πραγματοποιείται όλο το χρόνο.

- α) Εποχιακός τουρισμός
- β) Ετήσιος ή συνεχής τουρισμός

4. Με βάση τη μορφή του τουρισμού

Αν ο βασικός σκοπός της μετακίνησης είναι η ψυχαγωγία και η ξεκούραση – διακοπές ή αν οι λόγοι και τα κίνητρα που προσδιορίζουν την τουριστική μετακίνηση είναι διαφορετικοί από τους συνηθισμένους.

- α) Κλασικός τουρισμός
- β) Εναλλακτικός τουρισμός

1.4. Βασικοί παράγοντες της τουριστικής ανάπτυξης

Πολλοί και πολυδιάστατοι παράγοντες, όχι μόνο συνέβαλαν καθοριστικά στην ανάπτυξη του τουρισμού, αλλά έδωσαν τέτοια ώθηση, ώστε να δημιουργηθεί το παγκόσμιο φαινόμενο που τελικά ονομάζουμε σήμερα τουριστική βιομηχανία. Ο προσδιορισμός και η ανάλυση του καθένα απ' αυτούς είναι δύσκολη υπόθεση και για να γίνει αυτό πρέπει να ανατρέξουμε πίσω στο χρόνο από την εμφάνιση του τουρισμού και έπειτα. Οι εξελίξεις σ' όλους τους τομείς της ανθρώπινης κοινωνίας, σε οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό, πολιτιστικό, τεχνολογικό και επιστημονικό επίπεδο επηρέασαν με διαφορετικό αλλά καθοριστικό τρόπο η καθεμιά την ανάπτυξη του τουρισμού.

Ο τουρισμός διακρίνεται κατά βάση σε δύο περιόδους, αυτήν προ του Β' παγκοσμίου πολέμου και αυτήν από το τέλος του μέχρι τις μέρες μας. Η α' περίοδος χαρακτηρίζεται, κυρίως κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα, από «αριστοκρατικό» τουρισμό με την έννοια ότι ήταν προνόμιο των αριστοκρατικών και βασιλικών οικογενειών, καθώς και των εισοδηματιών που είχαν την οικονομική άνεση αλλά και τον ελεύθερο χρόνο να ταξιδεύουν. Κάτι τέτοιο όμως σταδιακά αποβάλλεται και κυρίως κατά τον 20^ο αιώνα, όπου συντελούνται ουσιαστικές μεταβολές στη δομή και τη φιλοσοφία του τουρισμού (Βαρβαρέσος, 2005:19). Οι οικονομικές και κοινωνικές ανακατατάξεις, καθώς και οι τεχνολογικές εξελίξεις που επιτελούνται στα πλαίσια της βιομηχανικής επανάστασης, συμβάλλουν αποφασιστικά στην εμφάνιση της μαζικοποίησης του οργανωμένου τουρισμού. Οι λόγοι που οδήγησαν στον εκδημοκρατισμό και την ανάπτυξη του τουρισμού, που έγινε πλέον προσιτός σε πολύ περισσότερους ανθρώπους ήταν οι ακόλουθοι:

- Οι οικονομικές συνθήκες της περιόδου 1905 – 1914.
- Ο αφανισμός εξαιτίας του Α' παγκοσμίου πολέμου (1914 – 1918) της τάξης των αριστοκρατών από την ανατολική και κεντρική Ευρώπη.
- Ο πληθωρισμός της εποχής που κυριολεκτικά εξαφανίζει τους εισοδηματίες που αποτελούσαν την κατ' εξοχήν «τουριστική κοινωνία» του 19ου αιώνα.
- Η οικονομική κρίση του 1929 και οι ολέθριες συνέπειές της για τον «αριστοκρατικό τουρισμό».

Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα το τουριστικό φαινόμενο αρχίζει σιγά σιγά να διαφοροποιείται, να πλησιάζει στα σημερινά δεδομένα και να διευρύνεται με τη συμμετοχή νέων κοινωνικο-οικονομικών ομάδων. Εκείνη την εποχή δημιουργήθηκαν πολλές οργανώσεις με σκοπό την προώθηση και ανάπτυξη του εσωτερικού τουρισμού που καθιερώνεται πλέον σαν κοινωνική αναγκαιότητα στον ελεύθερο χρόνο των εργαζομένων και καθίσταται δικαίωμά τους, όπως αυτό στη μόρφωση και τη δημοκρατία (Βαρβαρέσος, 2000:36).

Οι παράγοντες που καθόρισαν τελικά την ανάπτυξη του τουρισμού σε διεθνές επίπεδο είναι πολλοί και σημαντικοί:

- Οι εκδόσεις αξιόπιστων και κατατοπιστικών τουριστικών οδηγών που πληροφορούν τους τουρίστες για πολλούς και κυρίως νέους τουριστικούς προορισμούς.

- Η καθιέρωση τουριστικής νομοθεσίας με στόχο την προστασία των μνημείων πολιτισμού, των ιστορικών τόπων και του φυσικού περιβάλλοντος από τις επιπτώσεις του μαζικού τουρισμού. Επίσης γίνεται αξιόλογη προσπάθεια να ρυθμιστεί η λειτουργία των τουριστικών επαγγελματιών και να δημιουργηθεί εξειδικευμένη τουριστική διοίκηση, με κρατικούς οργανισμούς τουρισμού, οι οποίοι θα έχουν αρμοδιότητα για όλα τα παραπάνω.
- Η ραγδαία αύξηση στη δυτική Ευρώπη, περί τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, του αριθμού των ταξιδιωτικών οργανώσεων, πράγμα που προκαλεί δημιουργία νέων τουριστικών προϊόντων και τουριστικών προορισμών, καθώς και σημαντική βελτίωση των οργανωμένων ταξιδιών.
- Η τρομερή εξέλιξη στα μέσα μεταφοράς και συγκοινωνίας που προκάλεσε η τεχνολογική ανάπτυξη, με φυσικό επακόλουθο τη μείωση του κόστους του ταξιδιού. Από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα αναπτύσσεται σημαντικά ο κλάδος της αυτοκινητοβιομηχανίας, γεγονός που φέρνει επισκέπτες και στα μέρη όπου δεν υπάρχει σιδηρόδρομος. Παρατηρείται έτσι μαζική έξοδος των δυτικοευρωπαίων προς τις Μεσογειακές ακτές. Εκείνη την εποχή εμφανίζονται και οι πτήσεις charters που καθιστούν το αεροπορικό ταξίδι προσιτό σε περισσότερους ανθρώπους, λόγω μείωσης του κόστους. Οι εξελίξεις αυτές, ιδιαίτερα σημαντικές, «λαϊκοποίησαν» τα μέσα μεταφοράς που χρησιμοποιούνται πλέον ευρέως από το κοινό και έδωσαν στον τουρισμό τον μαζικό και διεθνή χαρακτήρα που βλέπουμε ακόμη και σήμερα. Τέλος, προκάλεσαν τη δημιουργία των πρώτων εξειδικευμένων επιχειρήσεων στη διοργάνωση εκδρομών και ομαδικών ταξιδιών, απευθυνόμενες κυρίως στις μεσαίες εισοδηματικές τάξεις.
- Η αύξηση του ελεύθερου χρόνου η οποία σύμφωνα με τον Jean Fourastier (Βαρβαρέσος, 2000:38) είναι απόρροια των σημαντικών εξελίξεων στους τομείς της παραγωγής, της παραγωγικότητας, της αγοραστικής δύναμης και του βιοτικού επιπέδου. Επίσης αυξήθηκε ο μέσος όρος ζωής, μειώθηκε ο απαιτούμενος χρόνος για συνταξιοδότηση, καθώς και ο εβδομαδιαίος χρόνος εργασίας ενώ παράλληλα της αυξήθηκε η διάρκεια των διακοπών μετ' αποδοχών.

- Η αύξηση του εισοδήματος των κατοίκων των βιομηχανικών χωρών. Με την πάροδο του χρόνου, παύουν να θεωρούνται οι διακοπές ιδιαίτερη πολυτέλεια, καθίστανται ανάγκη και έτσι ενσωματώνονται οι δαπάνες τους στις δαπάνες κατανάλωσης των νοικοκυριών.
- Η δημιουργία κρατικής τουριστικής πολιτικής, η βελτίωση των υπηρεσιών υποδοχής τουριστών και οι διευκολύνσεις στα σύνορα κάθε χώρας. Όταν έγινε αντιληπτό ότι ο τουρισμός συμβάλλει ουσιαστικά στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη μιας χώρας, θεσμοθετήθηκε η κρατική τουριστική πολιτική και ελήφθησαν μέτρα τα οποία δημιούργησαν αλλά και στη συνέχεια βελτίωσαν τις υπηρεσίες υποδοχής και τους σταθμούς εισόδου τουριστών (αεροδρόμια, λιμάνια, συνοριακούς σταθμούς). Οι διευκολύνσεις των τουριστών στα σύνορα κάθε χώρας έχουν καθιερωθεί πλέον και κατόπιν οδηγιών της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς τα κράτη-μέλη.
- Ο πολλαπλασιασμός των τουριστικών προϊόντων. Καθώς ο τουρισμός αναπτυσσόταν, σταδιακά έγινε μαζικός και δικαίωμα των πολλών, δημιουργώντας αυξημένη ζήτηση τουριστικών αγαθών και υπηρεσιών. Το γεγονός αυτό συνέβαλε στην παραγωγή όλο και μεγαλύτερου αριθμού τουριστικών προϊόντων, που παράγονται πλέον μαζικά και αφορούν όλες τις χώρες – τουριστικούς προορισμούς. Υπάρχει λοιπόν ευρεία γκάμα τιμών, ώστε δίνεται η δυνατότητα ακόμη και στις πιο χαμηλές εισοδηματικά τάξεις να κάνουν διακοπές, πράγμα που καθιστά τον τουρισμό αγαθό πρώτης ανάγκης.
- Η βελτίωση της ποιότητας αλλά και η αύξηση του αριθμού των καταλυμάτων την οποία προκάλεσε η αυξανόμενη ζήτηση, συνετέλεσε στην τουριστική ανάπτυξη διότι εξασφάλιζε στον τουρίστα άνετη και ευχάριστη διαμονή.
- Η επικράτηση μεγάλων ταξιδιωτικών οργανισμών που προσφέρει πλέον άρτια οργανωμένα ταξίδια με μειωμένο κόστος και καλύτερη εξυπηρέτηση του πελάτη.
- Η προβολή και η διαφήμιση με στόχο τον δυνητικό τουρίστα. Το μάρκετινγκ του τουρισμού στις μέρες μας αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες για την ανάπτυξή του και συγχρόνως κίνητρο για επιλογή προορισμού και πραγματοποίηση ταξιδιών.

Φυσικά υπάρχουν και άλλοι επί μέρους παράγοντες που επηρεάζουν την τουριστική ανάπτυξη, αλλά δεν θα επεκταθούμε περισσότερο. Είναι προφανές από όσα αναφέρθηκαν, ότι η ανάπτυξη του τουρισμού επηρεάζεται από πολλούς παράγοντες οικονομικούς, κοινωνικούς και πολιτισμικούς.

1.5. Επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης

Η τουριστική ανάπτυξη μιας περιοχής συνοδεύεται αναπόφευκτα και από πολλές και ποικίλες επιπτώσεις, θετικές ή αρνητικές, σε οικονομικό, κοινωνικό, πολιτιστικό και περιβαλλοντικό επίπεδο. Θεωρούμε ότι, πέρα από τις οικονομικές επιδράσεις που όντως είναι αρκετά σημαντικές, και όλες οι άλλες είναι εξίσου σημαντικές και όπως δείχνουν τα πράγματα κάποιες (π.χ. περιβαλλοντικές), ίσως και περισσότερο σημαντικές. Θα γίνει προσπάθεια με σχετικά μικρή αναφορά να προσεγγίσουμε το θέμα.

1.5.1. Οικονομικές επιπτώσεις

Οι βασικές οικονομικές επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης συνδέονται με τα συναλλαγματικά έσοδα, τη συμβολή τους στα έσοδα του κράτους και κατ' επέκταση του κατά κεφαλή εισοδήματος, τη βελτίωση του ισοζυγίου των εξωτερικών πληρωμών, τη δημιουργία ευκαιριών απασχόλησης, καθώς και την τόνωση που προκαλεί στην περιφερειακή ανάπτυξη το τουριστικό εισόδημα. Εκτός βέβαια από τα συναλλαγματικά έσοδα, τα υπόλοιπα οφέλη από τον τουρισμό μπορούν να προέλθουν και από τον εσωτερικό τουρισμό, ο οποίος είναι ιδιαίτερα σημαντικός για την εθνική οικονομία μιας χώρας, διότι αποτρέπει τη διαρροή συναλλάγματος που προκαλούν τα ταξίδια στο εξωτερικό. Αυτές είναι οι θετικές επιδράσεις, υπάρχουν όμως και αρνητικές για την οικονομία των χωρών υποδοχής όπως η εξασθένηση του πρωτογενούς και δευτερογενούς τομέα (γεωργία, βιομηχανία), η μεγάλη ίσως και αποκλειστική εξάρτηση της οικονομίας μιας περιοχής από την τουριστική κίνηση και τέλος οι επιπτώσεις στο φυσικό περιβάλλον που έχουν οικονομικό αντίκτυπο όσον αφορά στη συντήρηση και αποκατάστασή του (Κολτσιδόπουλος, 2005:88). Σε γενικές γραμμές όμως και με κάποιες προϋποθέσεις, που δεν είναι του παρόντος, η τουριστική ανάπτυξη συμβάλει στην οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας και στη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων της.

1.5.2. Κοινωνικές επιπτώσεις

Παλαιότερα, μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '70 οι έρευνες επικεντρώνονταν σχεδόν αποκλειστικά στις οικονομικές επιδράσεις του τουρισμού, χωρίς να ασχολούνται με την αλληλεπίδραση μεταξύ του τουρίστα και της κοινότητας που τον φιλοξενεί. Από τότε μέχρι σήμερα όμως τα πράγματα άλλαξαν και δίνεται η προσοχή που απαιτείται σ' ένα βασικό χαρακτηριστικό του τουρισμού, τη σχέση –όχι οικονομική– «οικοδεσπότη» και «φιλοξενούμενου» (Lickorish & Jenkins, 2004:122).

Οι τουρίστες ταξιδεύοντας σε μια χώρα, μεταφέρουν τον τρόπο ζωής τους, τις παραδόσεις και τις αξίες τους επηρεάζοντας θετικά ή αρνητικά τη ζωή των κατοίκων. Σε ποιο βαθμό θα επηρεαστεί από τους τουρίστες ο τρόπος ζωής των κατοίκων της χώρας υποδοχής και αν αυτό είναι θετικό ή όχι, εξαρτάται από την παιδεία, την ιδιοσυγκρασία και το μορφωτικό επίπεδο και των δύο. Υπάρχουν περιπτώσεις που μεταβάλλονται σε βάθος οι τοπικές κοινωνικές συνήθειες και ανατρέπονται ή διαφοροποιούνται παραδοσιακά κοινωνικά πρότυπα. Πολλές φορές η επαφή με τους επισκέπτες, κυρίως αστικής προέλευσης, δημιουργεί κοινωνική ένταση και ξενοφοβία, χαλάρωση της ηθικής, διαφοροποίηση της καταναλωτικής συμπεριφοράς, πορνεία, αλλαγή κοινωνικών προτύπων κ.λπ. Δεν μπορούμε φυσικά να ισχυριστούμε ότι ο τουρισμός είναι η μόνη αιτία όλων αυτών των προβλημάτων, τα οποία είναι κυρίως απόρροια των κοινωνικών αλλαγών που προκάλεσε ο σύγχρονος τρόπος ζωής. Ο τουρισμός ίσως επιταχύνει το ρυθμό εμφάνισής τους.

Οι κοινωνικές επιπτώσεις του τουρισμού έχουν φυσικά και θετικά στοιχεία. Οι σχέσεις των ανθρώπων, ιδιαίτερα αυτών με διαφορετική κουλτούρα, έγιναν πιο στενές, γνώρισαν τον τρόπο ζωής άλλων λαών, την ιστορία τους, αντάλλαξαν σκέψεις και προβληματισμούς και έμαθαν να συνεργάζονται και να συνυπάρχουν αρμονικά. Γενικότερα ο τουρισμός έφερε πιο κοντά τους ανθρώπους, προάγοντας την ζεστή ανθρώπινη επικοινωνία και τις ανθρώπινες σχέσεις.

1.5.3. Πολιτιστικές επιπτώσεις

Οι επιπτώσεις στον πολιτισμό, καθώς και στην κοινωνία, όπου ήδη αναφερθήκαμε, είναι δυσδιάκριτες, εμφανίζονται σταδιακά και ύστερα από μεγάλο χρονικό διάστημα και είναι δύσκολα μετρήσιμες σε σχέση με τις οικονομικές. Ωστόσο έχουν μεγάλη σημασία για τον πολιτισμό μιας περιοχής ή χώρας υποδοχής. Όσον αφορά στον εσωτερικό τουρισμό οι επιδράσεις είναι συνήθως θετικές, όταν οι τουρίστες

βρίσκονται σε υψηλότερο μορφωτικό και πνευματικό επίπεδο ή σχεδόν ανύπαρκτες διότι δεν έχουν σημαντικές διαφορές σε πολιτιστικό επίπεδο. Στον εξωτερικό τουρισμό οι επιπτώσεις είναι μεγαλύτερες, άλλοτε θετικές και άλλοτε όχι. Θετικές επιπτώσεις έχουμε όταν οι τουρίστες φέρνουν μαζί τους πολιτιστικά στοιχεία τέτοια, που βοηθούν στην ανάπτυξη του πολιτισμού της χώρας υποδοχής ή όταν οι τουρίστες βοηθούν στη διατήρηση των παραδόσεων και γενικά της πολιτιστικής κληρονομιάς, εφόσον λειτουργούν ως θέλγητρα γι' αυτούς. Αρνητικές επιπτώσεις έχουμε όταν απειλούνται με εξαφάνιση οι παραδοσιακές τέχνες, τα έθιμα και η πολιτιστική κουλτούρα ενός τόπου ή όταν η εμπορευματοποίηση του πολιτισμού μιας χώρας προχωρήσει σε τέτοιο βαθμό, ώστε να αλλοιωθεί η πολιτιστική της ταυτότητα. Βέβαια όταν υπάρχει σωστή τουριστική πολιτική, ο τουρισμός μπορεί να επηρεάσει θετικά την επαφή μεταξύ επισκεπτών και ντόπιου πληθυσμού, να ενθαρρύνει τις πολιτιστικές ανταλλαγές και τελικά να ενισχύσει τους δεσμούς ανάμεσα στις χώρες (Lickorish & Jenkins, 2004:122).

1.5.4. Περιβαλλοντικές επιπτώσεις

Η τουριστική ανάπτυξη μιας περιοχής οδηγεί σε περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Αυτές φυσικά δεν είναι μόνο θετικές ή μόνο αρνητικές, εξαρτάται από τον σχεδιασμό αλλά και τον έλεγχο της τουριστικής ανάπτυξης. Οι αλόγιστες επεμβάσεις στο φυσικό περιβάλλον χάριν τουριστικών εγκαταστάσεων, προκαλούν μόλυνση των υδάτων, ηχορύπανση, ατμοσφαιρική ρύπανση, κακή χρήση γης και διατάραξη της οικολογικής ισορροπίας. Επίσης μπορεί να προκληθεί φθορά ή ακόμη και καταστροφή αρχαιολογικών, ιστορικών και θρησκευτικών χώρων και μνημείων. Όλα τα παραπάνω αποτελούν αρνητικές επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης, που όμως μπορούν να ανατραπούν και να γίνουν θετικές με κατάλληλους χειρισμούς, καθορισμό της μέγιστης φέρουσας ικανότητας κάθε προορισμού, με ανάπτυξη τουρισμού μικρής κλίμακας φιλικού προς το περιβάλλον και την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

Greece

Kalimera!

www.visitgreece.gr

MINISTRY OF CULTURE AND TOURISM - GREEK NATIONAL TOURISM ORGANIZATION

1.6. Ο Τουρισμός στη χώρα μας. Υπάρχουσα κατάσταση και προοπτικές εξέλιξης

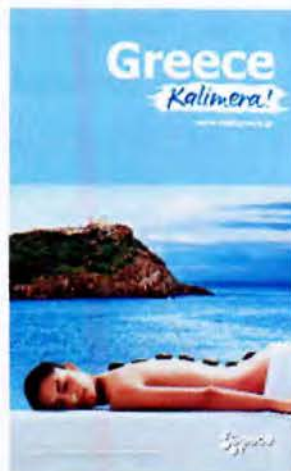
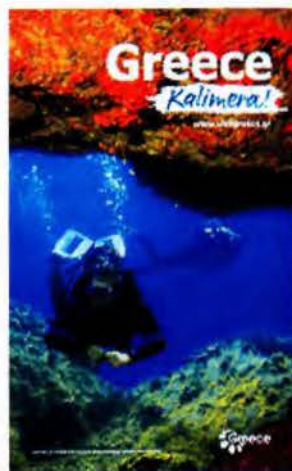
Η Ελλάδα αποτελεί έναν από τους κορυφαίους τουριστικούς προορισμούς παγκοσμίως. Την τελευταία δεκαετία, ο αριθμός των τουριστών αυξάνεται σταθερά. Σύμφωνα με στοιχεία του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού, η Ελλάδα καταλαμβάνει την 16η θέση μεταξύ των χωρών του πλανήτη με τις περισσότερες αφίξεις, περίπου 15,1 εκατομμύρια τουρίστες το 2008 (σύμφωνα με εκτίμηση του ΣΕΤΕ ο αριθμός αφίξεων) και τη 10η θέση μεταξύ των χωρών της Ευρώπης. Έτσι, είναι φυσικό, ο τουρισμός να αποτελεί μια από τις βασικές πλουτοπαραγωγικές πηγές της χώρας, γεγονός το οποίο επιβεβαιώνεται και από το ότι η Ελλάδα κατέχει τη 12η θέση στον κόσμο και την 8η στην Ευρώπη το 2007/2008 (στοιχεία από τον Παγκόσμιο Οργανισμό τουρισμού), μεταξύ των χωρών με τις μεγαλύτερες εισπράξεις από τον τουρισμό. Αποτελεί τον κλάδο όπου η χώρα μας διαθέτει αδιαμφισβήτητα συγκριτικά πλεονεκτήματα (πολιτισμός, φυσικό περιβάλλον, κλίμα) και όπου με την ευρεία έννοια παράγεται το 18% περίπου του ΑΕΠ της χώρας μας.

Πηγή: <http://www.visitgreece.gr>

Ο τουρισμός συμβάλει καθοριστικά στην ελληνική οικονομία και αυτό οφείλεται κυρίως στην κατακόρυφη αύξηση της τουριστικής δραστηριότητας κατά τις τελευταίες δεκαετίες. Οι αφίξεις των τουριστών στην Ελλάδα έχουν υπερδιπλασιαστεί σε ένα διάστημα 60 ετών, από 300.000 αφίξεις το 1950 σε 3,17 εκατομμύρια το 1975, σε 13,57 εκατομμύρια το 2000 και σύμφωνα με εκτίμηση του

ΣΕΤΕ (Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων) σε 15,1 εκατομμύρια το 2008, όπως αναφέραμε και προηγουμένως. Η τουριστική λοιπόν ζήτηση δημιουργήσε αύξηση των τουριστικών επιχειρήσεων όλων των ειδών με επακόλουθο, η συνολική απασχόληση στην τουριστική οικονομία (913.190 θέσεις εργασίας) να αντιστοιχεί στο 19% των απασχολουμένων. Το μεγαλύτερο μέρος από αυτά τα άτομα (21,2%) εργάζεται σε ξενοδοχεία και άλλου είδους καταλύματα, ενώ τα 464.196 άτομα ή 57,4% επί του συνόλου καταλαμβάνει έμμεσες θέσεις εργασίας. Για το 2010, ο ΣΕΤΕ (2003) υπολογίζει ότι ο τουρισμός θα δημιουργήσει τουλάχιστον 150.000 νέες θέσεις εργασίας, καλύπτοντας περίπου το 35% του άνεργου πληθυσμού (Ανδριώτης, 2005:127). Τα στοιχεία αυτά αποδεικνύουν ότι ο ελληνικός τουρισμός είναι ένας από τους ελάχιστους τομείς της εθνικής οικονομίας, ο οποίος είναι ανταγωνιστικός σε παγκόσμιο επίπεδο και έχει δυναμική για περαιτέρω ανάπτυξη φυσικά υπό προϋποθέσεις τις οποίες αμέσως παρακάτω επιχειρούμε να αναπτύξουμε.

Ο συνεχώς αυξανόμενος αριθμός τουριστών καθώς το προφίλ του σημερινού ταξιδιώτη, απαιτούν διαφοροποίηση και εμπλουτισμό του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος της χώρας μας καθώς και την ανάπτυξη αντίστοιχης υποδομής. Είναι απαραίτητος ένας μακροπρόθεσμος σχεδιασμός που να προσδιορίζει τις εναλλακτικές μορφές ανάπτυξής του, με ποιοτικά κριτήρια και σεβασμό στο περιβάλλον που να ικανοποιεί τις εξελισσόμενες ανάγκες της αγοράς, μεγιστοποιώντας το οικονομικό όφελος για τη χώρα μας. Χρειάζεται ένας διαφορετικός τρόπος προσέγγισης και ανάπτυξης του ελληνικού τουρισμού, με σκοπό τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας. Το νέο αυτό αναπτυξιακό μοντέλο απαιτεί την

εξασφάλιση της συναίνεσης από όλους τους εμπλεκόμενους, επιχειρηματίες και επαγγελματίες του τουρισμού, τον ευρύτερο δημόσιο τομέα και τους κοινωνικούς εταίρους (Ν. Αγγελόπουλος, Πρόεδρος του ΣΕΤΕ). Ο ελληνικός τουρισμός για να ξεδιπλώσει το δυναμισμό του, χρειάζεται σταθερό θεσμικό πλαίσιο, αποτελεσματική μεσοπρόθεσμη κυβερνητική και κρατική πολιτική, υγιή ανταγωνισμό, σύγχρονες υποδομές, εκπαιδευμένο προσωπικό, αποτελεσματικό κράτος και σύγχρονες συμπληρωματικές υπηρεσίες.

Τον τελευταίο χρόνο έχει προκύψει στην παγκόσμια κοινότητα μια βαθιά, όπως δείχνει, οικονομική κρίση που πλήττει όλους τους τομείς της οικονομίας χωρίς να αφήνει απέξω και τον τουριστικό τομέα. Κανείς δεν μπορεί να προβλέψει με ακρίβεια πόσο θα διαρκέσει και ποιες θα είναι οι επιπτώσεις της στον ελληνικό τουρισμό. Ωστόσο το ΙΤΕΠ (Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων) εκτιμά ότι, τουλάχιστον 4,24% μείωση θα έχουν οι αφίξεις των τουριστών προς τη χώρα μας το 2009, και σημειώνει ότι η μείωση της τουριστικής κίνησης από τις παραδοσιακές αγορές θα είναι ακόμα μεγαλύτερη τουλάχιστον 4,58%. Μάλιστα σημειώνει ότι μια συρρίκνωση της τουριστικής δραστηριότητας θα έχει άμεση επίπτωση στον τομέα της απασχόλησης. Ειδικότερα μια μείωση των αφίξεων κατά 5%, 10%, 15% θα οδηγήσει σε απώλειες των θέσεων εργασίας για ολόκληρη την οικονομία κατά 69.000, 96.000 και 144.000 θέσεις εργασίας αντίστοιχα. Όπως τονίζει μεταξύ άλλων το ΙΤΕΠ, (με στοιχεία του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού), ο παγκόσμιος τουρισμός αναμένεται να παρουσιάσει μειωμένο ρυθμό ανάπτυξης κατά 2% το επόμενο διάστημα. Η μείωση του τζίρου στις τουριστικές επιχειρήσεις, επιβεβαιώθηκε και με έρευνα του ΙΤΕΠ, το οποίο δίνει στοιχεία για τις επιδόσεις του τουριστικού τομέα κατά το Α' εξάμηνο (Ιανουάριος-Ιούνιος) του 2009 (πίνακας 1).

Χώρα		Αφίξεις			Συναλλαγματικές Εισπράξεις			
		2007/06	2008/07	2009/08	2007/06	2008/07	2009/08	
ΕΛΛΑΔΑ ⁽¹⁾	Ιαν.- Ιούν.	6,2	0,7	-9,3	Ιαν.- Μάιος	2,6	9,1	-17,9
Ιταλία	Ιαν.- Απρ.	13,1	-4,3	-2,3	Ιαν.- Απρ.	0,3	0,3	-7,9
Ισπανία	Ιαν.- Μάιος	0,6	3,4	-11,8	Ιαν.- Απρ.	4,1	3,3	-11,7
Πορτογαλία ⁽²⁾	Ιαν.- Απρ.	3,9	5,0	-15,8	Ιαν.- Απρ.	12,6	7,0	-12,4
Κροατία ⁽²⁾	Ιαν.- Μάιος	11,9	5,3	-8,1	Ιαν.- Μάρτ.	40,0	17,3	-6,0
Κύπρος	Ιαν.- Ιούν.	-3,4	2,7	-10,8	Ιαν.- Μάιος	1,9	-5,7	-11,7
Τουρκία	Ιαν.- Μάιος	16,4	15,2	-0,7	Ιαν.- Μάιος	4,0	26,8	-5,5

(1) Αφορά αφίξεις αλλοδαπών τουριστών στα κυριότερα αεροδρόμια της χώρας. Οι αφίξεις της Αθήνας προέρχονται από το "ΕΑ Βενιζέλος".

(2) Αφορά διανυκτερεύσεις αλλοδαπών τουριστών σε ξενοδοχειακά καταλύματα.
Πηγή: Εθνικές Στατιστικές Υπηρεσίες και Κεντρικές Τράπεζες των χωρών.

Η εν λόγω έρευνα επιβεβαίωσε τους φόβους που είχαν εκφραστεί για σημαντική μείωση των συναλλαγματικών εισπράξεων. Τα έσοδα, λοιπόν, σημείωσαν μείωση το πεντάμηνο Ιανουάριος–Μάιος 2009 μειώθηκαν κατά 17,9%. Η εξέλιξη αυτή αποτελεί συνδυασμό τεσσάρων παραγόντων:

1. Της μείωσης των τιμών των καταλυμάτων
2. Της μικρότερης διάρκειας παραμονής των ξένων τουριστών στη χώρα μας
3. Της μικρότερης ημερήσιας δαπάνης των τουριστών
4. Του ετεροχρονισμού μεταξύ αφίξεων και εισπράξεων.

Η παραπάνω μείωση των εσόδων από τον τουρισμό, που σημειώθηκε στη χώρα μας, ήταν η δυσμενέστερη μεταξύ των ανταγωνιστριών χωρών. Ακολούθησαν η Πορτογαλία (12,4%), η Ισπανία (11,7%) και η Κύπρος (11,7%).

Αντίθετα με την πορεία των εσόδων, οι αφίξεις στα κυριότερα αεροδρόμια της χώρας, που δέχονται πάνω από το 95% των αφίξεων από το εξωτερικό, είναι λιγότερο δυσοίωνες σε σχέση με τους προηγούμενους μήνες. Για το εξάμηνο Ιανουάριος – Ιούνιος 2009, οι αφίξεις σημείωσαν μείωση 9,3%. Οι αφίξεις στις άλλες ανταγωνίστριες χώρες κινήθηκαν και αυτές με αρνητικό πρόσημο. Για την Πορτογαλία έφθασαν το 15,8%, για την Ισπανία το 11,8% και για την Κύπρο το 10,8%. Η παρούσα κρίση φαίνεται να διαφέρει από τις προηγούμενες. Στην παρούσα κρίση ο ταξιδιώτης αντιμετωπίζει πρόβλημα για να χρηματοδοτήσει τις διακοπές του, ενώ στις προηγούμενες κυριαρχούσε ο φόβος για την ακεραιότητά του.

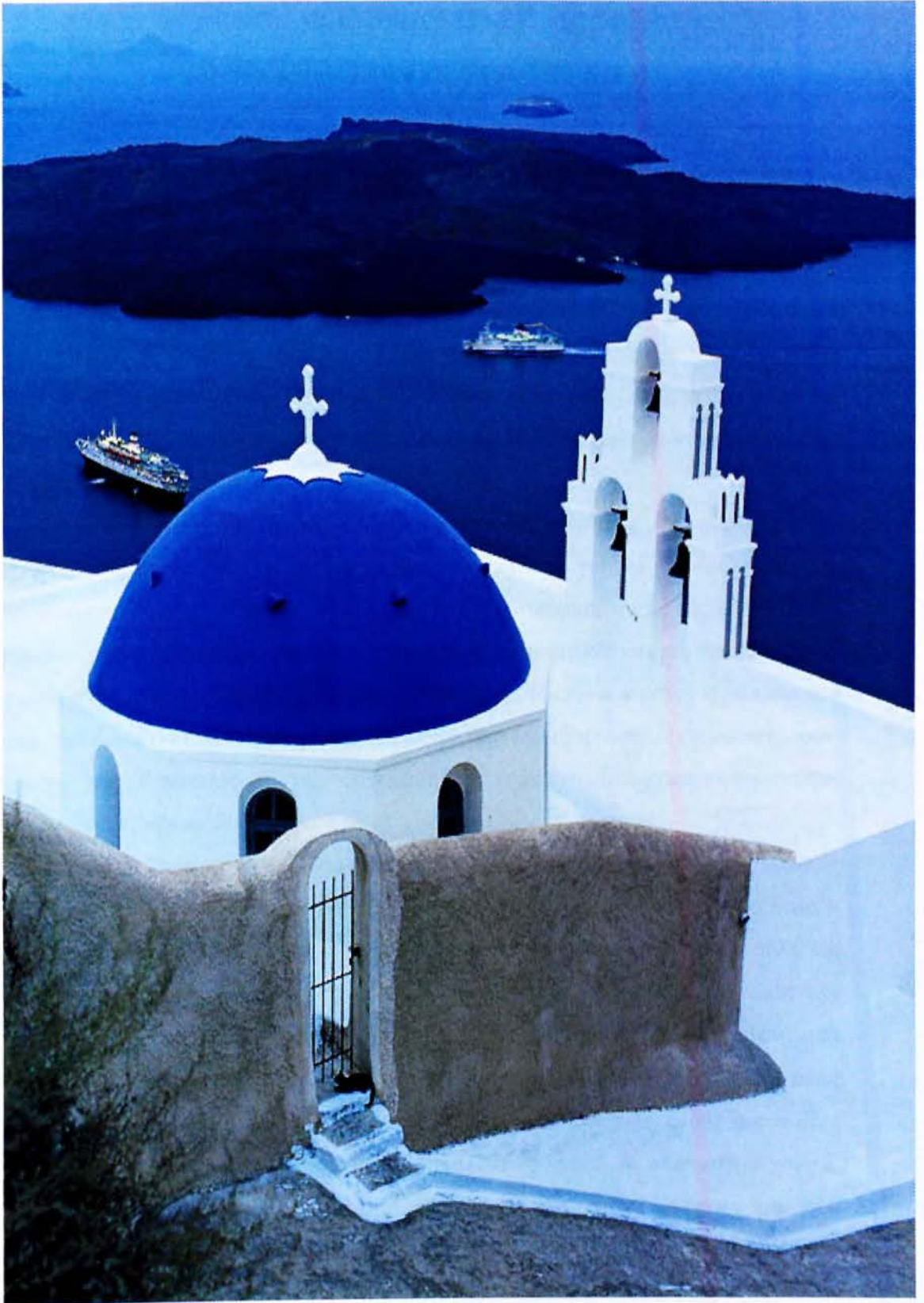
Για την προστασία του ελληνικού τουριστικού προϊόντος, όπως αναφέρει το ΙΤΕΠ, απαιτείται σε επίπεδο κεντρικής πολιτικής, λήψη μέτρων προς την κατεύθυνση της προστασίας της απασχόλησης, αλλά και της ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας του. Μεταξύ των μέτρων αυτών είναι η διεύρυνση των προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης, μείωση των τελών αεροδρομίων (τελών προσγείωσης και διαμονής, κ.α.) καθώς και επαναδιαπραγμάτευση των τελών του αεροδρομίου Ελευθέριος Βενιζέλος, μείωση του κόστους της ακτοπλοΐας και μείωση του συντελεστή ΦΠΑ σε επίπεδο που να προσεγγίζει εκείνο των ανταγωνιστριών χωρών (Ισπανία, Πορτογαλία)κλπ.

Ο πρώτος που θα πληγεί άμεσα θα είναι ο μαζικός τουρισμός εξαιτίας της μικρής αγοραστικής δύναμης των τουριστών που επιλέγουν τα φθηνά τουριστικά πακέτα για τις διακοπές τους. Η ποιότητα του τουριστικού προϊόντος σε συνδυασμό με την αυθεντικότητα είναι ο τρόπος να προσελκύσουμε Έλληνες και ξένους επισκέπτες. Η κρίση επιβάλλει να προσφέρουμε ολοκληρωμένο ποιοτικό τουριστικό

προϊόν σε ελκυστικές τιμές. Ο εμπλουτισμός του τουριστικού προϊόντος με νέες εναλλακτικές δραστηριότητες θα καθιερώσει τη χώρα ως έναν αυθεντικό τουριστικό προορισμό.

Η Ελλάδα είναι μια προικισμένη χώρα με όλες τις δυνατότητες και τεράστιο πλούτο από επιλογές, ώστε να γίνει ιδανικός και μοναδικός προορισμός για όλες τις μορφές εναλλακτικού και θεματικού τουρισμού. Ως προορισμός εναλλακτικού τουρισμού προσφέρει την ευκαιρία στους επισκέπτες της να εκμεταλλευτούν την ποικιλία αυτή που πηγάζει από την εκπληκτική γεωγραφική της θέση και τις ιδανικές καιρικές συνθήκες. Επίσης τα μαγευτικά τοπία, οι εξαιρετικές θάλασσες, ο πλούτος σε φυσική ομορφιά και ιστορία, η εκπληκτική ποικιλία από οικοσυστήματα, ορεινούς όγκους με πανέμορφες βουνοκορφές, δάση, υδροβιότοπους, λίμνες και ποτάμια που διασχίζουν μαγικά τοπία, χιλιάδες σπήλαια, χιλιάδες νησιά και χιλιάδες μνημεία και αξιοθέατα, συμβάλλουν στην μοναδική της βιοποικιλότητα και στην δυναμική προσέλκυση τουριστικού ρεύματος με οικολογικά ενδιαφέροντα και όχι μόνο.

Η χώρα μας μπορεί να ανταπεξέλθει στις δυσκολίες της οικονομικής κρίσης, συνδυάζοντας την άμεση λήψη των μέτρων που αναφέραμε παραπάνω με την ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού που στοχεύουν στην διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος, στην βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των ανθρώπων και στην ήπια ανάπτυξη των τοπικών κυρίως αγροτικών κοινωνιών. Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού αποτελούν το κλειδί για την βιώσιμη και αειφόρο ανάπτυξη του τουρισμού στην Ελλάδα. Αγροτουρισμός, Πολιτιστικός, Συνεδριακός, Ιαματικός, Ταξίδια Περιπέτειας, Θαλάσσιος, Αθλητικός, κλπ, είναι μερικές από τις πολλές μορφές εναλλακτικού τουρισμού που υπάρχουν. Ο πολιτιστικός τουρισμός αποτελεί μια τεράστια κατηγορία, αφού καλύπτει ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων, στην οποία υπάγονται οι υποκατηγορίες, ιστορικός τουρισμός, τουρισμός μουσείων, γαστρονομικός τουρισμός, θρησκευτικός τουρισμός, βιομηχανικός τουρισμός, κ.λπ. (Μοίρα, 2009:26) Η Ελλάδα διαθέτει συγκριτικά πλεονεκτήματα σε σχέση με τις ανταγωνίστριες χώρες για την ανάπτυξη πολιτιστικού τουρισμού και ιδιαίτερα θρησκευτικού τουρισμού που είναι μια δυναμικά αναπτυσσόμενη μορφή του. Στο αμέσως επόμενο κεφάλαιο θα προσπαθήσουμε να δώσουμε στοιχεία γι' αυτή την κατηγορία πολιτιστικού τουρισμού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

2.1. Εννοιολογικός προσδιορισμός και ανάλυση του Θρησκευτικού Τουρισμού

Η αναζήτηση του υπέρτατου όντος, του "Θείου" υφίσταται αφότου εμφανίστηκε ο άνθρωπος στη γη. Υπάρχει εσωτερική ανάγκη του ανθρώπου, αναζητώντας τους λόγους της ύπαρξής του, για πίστη, αλλά και επικοινωνία με το Θεό. Έτσι με την πάροδο των χρόνων έκαναν την εμφάνισή τους οι διάφορες θρησκείες που διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην πνευματική, και όχι μόνο, ζωή του ανθρώπου.

Από τους αρχαίους χρόνους μέχρι και σήμερα οι άνθρωποι προσπαθούσαν να έρθουν κοντά στο Θεό, να επικοινωνήσουν μαζί του για να ικανοποιήσουν το θρησκευτικό τους συναίσθημα. Για τη μέγιστη ικανοποίηση αυτής της ανάγκης και την ανακούφιση από τις δυσκολίες της ζωής τους πνευματικές και μη, επισκέπτονταν ιερούς τόπους όπου ένιωθαν τη παρουσία του Θεού. Η επίσκεψη στον ιερό τόπο που είχε την έννοια της κάθαρσης, της εξαγοράς των αμαρτιών, της εκπλήρωσης ενός όρκου, της θεραπείας ή της ικανοποίησης κάποιου αιτήματος, ονομάστηκε προσκύνημα (Μοίρα, 2009:29).

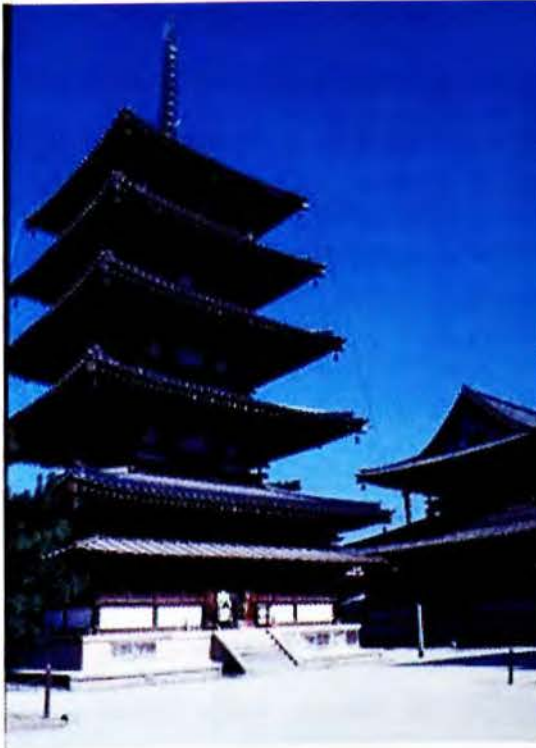
Η ιδέα λοιπόν του ταξιδιού υπάρχει πάντοτε στη βάση μιας προσκυνηματικής περιήγησης. Ένα τέτοιο ταξίδι βέβαια διαφέρει από άλλα, διότι στόχος του είναι η υπέρβαση της καθημερινότητας, η ψυχική ανάταση, η πνευματική θεραπεία αλλά και η σωματική και ψυχική αναγέννηση που δίνουν δύναμη για την αντιμετώπιση των προβλημάτων και τη συνέχιση της ζωής. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι αυτά τα ταξίδια – προσκυνήματα ήταν οι προάγγελοι του θρησκευτικού τουρισμού, όπως τελικά εξελίχτηκε σήμερα, και πραγματοποιούνταν απ' όλους τους λαούς και σε όλες τις θρησκείες. Η μετακίνηση για λόγους θρησκευτικούς από τα παλαιότερα χρόνια, αλλά και σήμερα ακόμη, δημιουργεί την προσδοκία στον άνθρωπο για κάτι πολυτιμότερο από τη γνωριμία με ένα καινούργιο τόπο, δημιουργεί έναν ιδιαίτερα ελκυστικό συνδυασμό του τερπνού μετά του ωφελίμου και ίσως ο τουρισμός με τη σύγχρονη μορφή του, να οφείλει πολλά στα προσκυνηματικά ταξίδια εκείνης της εποχής.

Προσπαθώντας να οριοθετήσουμε και να ορίσουμε το φαινόμενο του θρησκευτικού τουρισμού θα μπορούσαμε να πούμε ότι συνίσταται από το σύνολο εκείνων των τουριστικών δραστηριοτήτων που επικεντρώνονται γύρω από τις επισκέψεις σε μνημεία και χώρους θρησκευτικής σημασίας. Αποτελεί μια πολύ παλιά αφορμή για προσωρινή μετακίνηση μικρής συνήθως χρονικής διάρκειας κατά την οποία, οι άνθρωποι επισκέπτονται ιερούς τόπους στη χώρα τους ή σε κάποια άλλη χώρα, για λόγους θρησκευτικής πίστης (συμμετοχή σε θρησκευτικές εκδηλώσεις ή τελετές, εκπλήρωση τάματος κλπ). Σήμερα πλέον, αποτελεί μια δυναμική μορφή εναλλακτικού τουρισμού. Απευθύνεται σε όλα τα κοινωνικά στρώματα, ενώ τα οικονομικά οφέλη για τους θρησκευτικούς τόπους και κατ' επέκταση για τις οικονομίες των τόπων στις οποίες βρίσκονται αυτοί είναι σημαντικά. Ο θρησκευτικός τουρισμός είναι δυνατόν να αναπτύσσεται όλες τις εποχές του χρόνου, παρουσιάζει όμως ιδιαίτερες κορυφώσεις σε συγκεκριμένες ημερομηνίες που συνδέονται με γεγονότα ιδιαίτερης θρησκευτικής σημασίας.

2.1.1. Σκιαγράφηση του όρου "Θρησκευτικός Τουρίστας"

Η έννοια "θρησκευτικός τουρίστας" αποτελεί νεοπαγή όρο, ο οποίος έκανε την εμφάνισή του κατά τον προηγούμενο αιώνα, οπότε αναπτύχθηκε ιδιαίτερα η μορφή του "θρησκευτικού τουρισμού". Το ουσιαστικό περιεχόμενο όμως αυτών των όρων ήταν γνωστό από την αρχαιότητα, αλλά εμφανιζόταν με τους όρους "προσκυνητής" και "προσκύνημα" αντίστοιχα. Το προσκύνημα είναι ένα ταξίδι με κίνητρο κυρίως θρησκευτικούς λόγους. Είναι ένα ταξίδι τόσο εξωτερικό, δηλαδή προς τον ιερό τόπο όσο και εσωτερικό, προς την πνευματική βελτίωση και ψυχική ανάταση (Μοίρα, 2009:43). Η πραγματοποίηση ενός προσκυνήματος παλαιότερα συμπεριλάμβανε, σχεδόν πάντα, τεράστιες δυσκολίες σε αντίθεση με τη σημερινή εποχή, όπου ένα ταξίδι αντίστοιχο, γίνεται με τέτοιες συνθήκες, που το καθιστούν ευχάριστη εμπειρία. Ο προσκυνητής λοιπόν μετεξελίχθηκε σε θρησκευτικό τουρίστα και το προσκύνημα σε θρησκευτικό τουρισμό. Η διαφορά του προσκυνητή από το θρησκευτικό τουρίστα είναι ένα ζήτημα που απασχολεί τους επιστήμονες και έχουν διατυπωθεί πολλές απόψεις. Κάθε θρησκεία έχει τη δική της θεώρηση για το θέμα του θρησκευτικού τουρισμού. Στον χριστιανισμό κάθε εκκλησία έχει τη δική της προσέγγιση, όπως για παράδειγμα στην ορθόδοξη εκκλησία, καθώς και στην

ρωμαιοκαθολική δείχνουν ανεκτικότητα στον θρησκευτικό τουρισμό, ίσως διότι το φαινόμενο είναι ισχυρό και έχει τεράστιες οικονομικές διαστάσεις (Μοίρα, 2009:47)

Πηγή: <http://images.google>

Η έννοια βεβαίως του προσκυνητή όπως είχε διαμορφωθεί παλαιότερα δεν έχει χαθεί τελείως σήμερα. Ο θρησκευτικός τουρίστας ταξιδεύει για τους ίδιους λόγους που ταξιδεύει και ο προσκυνητής, αλλά συνδυάζει και στοιχεία που θα τον ξεκουράσουν θα τον ψυχαγωγήσουν και τελικά το ταξίδι του θα είναι ένας συνδυασμός της ικανοποίησης των σωματικών, των ψυχικών αλλά και των πνευματικών του αναγκών. Γι' αυτό το λόγο αναπτύσσει οικονομικές δραστηριότητες μέσα από ταξιδιωτικά προγράμματα που ακολουθεί και στα οποία εμπλέκονται φυσικά ταξιδιωτικά γραφεία, ξενοδοχεία, εστιατόρια, καταστήματα πώλησης αναμνηστικών θρησκευτικού περιεχομένου κ.λπ. Είναι φανερό ότι εφόσον συμβαίνει κάτι τέτοιο είναι δύσκολο να διακρίνουμε τον προσκυνητή από τον θρησκευτικό τουρίστα. Σύμφωνα με το περιεχόμενο που έχει σήμερα η έννοια "τουρισμός" στην κοινωνία του καταναλωτισμού, δεν συνάδει με τον όρο "προσκύνημα". Σύμφωνα με την Π. Μοίρα (2009:48) είναι δύο διαφορετικά κοινωνικά φαινόμενα όπου, στο μεν προσκύνημα κυριαρχεί το πνευματικό στοιχείο της πίστης που εκδηλώνεται υπό συνθήκες πνευματικότητας, αυστηρότητας, εγκράτειας, ψυχικής προετοιμασίας κ.λπ., στο δε θρησκευτικό τουρισμό, ως υποκατηγορία του πολιτιστικού τουρισμού,

αξιοποιείται, με τουριστικά κριτήρια, το θρησκευτικό στοιχείο του χώρου ή της εκδήλωσης ως πολιτιστικής κληρονομιάς.

2.1.2. Τυπολογία του Θρησκευτικού Τουρισμού

Σύμφωνα με τα ανωτέρω θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο θρησκευτικός τουρισμός χωρίζεται αρχικά σε δύο μεγάλες κατηγορίες:

- A.** Η πρώτη κατηγορία αφορά τους προσκυνητές τουρίστες, στους οποίους επικρατεί το θρησκευτικό κίνητρο. Οι τουρίστες αυτοί επισκέπτονται μία περιοχή αποκλειστικά για την επίσκεψη στο θρησκευτικό χώρο για λόγους πίστης.
- B.** Η δεύτερη κατηγορία αφορά στον τουρισμό θρησκευτικής κληρονομιάς, όπου οι τουρίστες ταξιδεύουν ομαδικά και συνδυάζουν το ταξίδι τους και με άλλες τουριστικές δραστηριότητες. Αυτού του είδους ο θρησκευτικός τουρισμός είναι υποκατηγορία του πολιτιστικού τουρισμού, οπότε ο επισκέπτης – οιασδήποτε θρησκείας ή και άθρησκος ακόμη – θρησκευτικών χώρων και εκδηλώσεων, μπορεί να εκδηλώνει το ενδιαφέρον του σε σχέση με τα πολιτιστικά στοιχεία κυρίως και το θρησκευτικό στοιχείο να ακολουθεί.

Λαμβάνοντας υπόψη τους χώρους ή τις εκδηλώσεις θρησκευτικού περιεχομένου που θα μπορούσε να επισκεφθεί κάποιος μπορούμε να έχουμε τις εξής διακρίσεις (Μοίρα, 2009:49-60):

➤ **Θρησκευτικώς ενεργά κτίσματα**

Είναι εκείνοι οι χώροι οι οποίοι συνεχίζουν αδιάλειπτα τη θρησκευτική τους λειτουργία, αλλά συγχρόνως μπορούν να τους επισκέπτονται τουρίστες, βάσει προγράμματος, οπότε και δεν παρακωλύεται η πραγματοποίηση ιερών τελετών (π.χ. το Αβαείο του Westminster, η Παναγία των Παρισίων, ο Άγιος Πέτρος στη Ρώμη, ο καθεδρικός ναός του Αγίου Παύλου κ.λπ.)

➤ **Θρησκευτικώς ανενεργά κτίσματα**

Ονομάζονται έτσι διότι δεν υφίστανται πλέον με την θρησκευτική τους ιδιότητα, αλλά λειτουργούν ως μουσειακοί χώροι (π.χ. η Αγία Σοφία στην Κωνσταντινούπολη)

➤ **Θρησκευτικά μνημεία ως τμήματα του φυσικού τοπίου**

Τα θρησκευτικά μνημεία αυτής της κατηγορίας ενεργά ή ανενεργά έχουν ταυτιστεί με τον περιβάλλοντα χώρο, που συνήθως είναι εξαιρετικού κάλλους και οι επισκέπτες προσέρχονται παρακινούμενοι από αυτόν τον ιδανικό, θα λέγαμε, συνδυασμό. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν για τον ελλαδικό χώρο τα μοναστήρια των

Μετεώρων. Είναι μια περιοχή χαρακτηρισμένη από την UNESCO ως παγκόσμια φυσική και πολιτιστική κληρονομιά και πραγματικά είναι δύσκολο να πούμε αν οι άνθρωποι συρρέουν εκεί λόγω της φυσικής ομορφιάς ή των μοναστηριών ή και για τα δύο.

➤ Χώροι θρησκευτικής έρευνας

Υπάρχουν θρησκευτικοί χώροι π.χ. μοναστήρια, θρησκευτικές βιβλιοθήκες, θρησκευτικές σχολές κ.λπ. όπου προσέρχονται επιστήμονες – ερευνητές προς συλλογή στοιχείων για σχετική έρευνα που τυχόν πραγματοποιούν.

➤ Θρησκευτικά μουσεία

Η Εκκλησία συνήθως είναι ο ιδρυτής και διαχειριστής αυτών των χώρων όπου εκτίθενται αντικείμενα και έργα τέχνης σχετικά με τη θρησκεία όπως εκκλησιαστικά σκεύη, ιερά άμφια, ιερά βιβλία, ιερές εικόνες, κειμήλια κ.λπ. Πολλές Μητροπόλεις σε όλη την Ελλάδα έχουν ιδρύσει και διαχειρίζονται εκκλησιαστικά μουσεία, όπως το Εκκλησιαστικό Μουσείο «Άγιος Μακάριος Νοταράς» της Μητροπόλεως Ύδρας, Σπετσών και Αιγίνης.

➤ Εκθεσιακοί χώροι θρησκευτικών αντικειμένων

Πολλές φορές σε ανεξάρτητους χώρους ή εντός άλλων μουσείων, πραγματοποιούνται εκθέσεις σημαντικών θρησκευτικών αντικειμένων, όπου είναι εύκολη η πρόσβαση για πολλούς ανθρώπους. Κάτι τέτοιο γίνεται για να έρθει σε επαφή το ευρύ κοινό με αξιόλογα θρησκευτικά αντικείμενα τέχνης με χαρακτηριστικό παράδειγμα την έκθεση "Θησαυροί του Αγίου Όρους" που έγινε το 1997 στο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού στη Θεσσαλονίκη.

➤ Θρησκευτικά σύμβολα

Υπάρχουν θρησκευτικά σύμβολα σε κάποιες περιοχές της γης, τα οποία κατασκεύασαν οι άνθρωποι σε ανάμνηση κάποιου ιστορικού γεγονότος, ή για να εκφράσουν την ευγνωμοσύνη και τη πίστη τους στο θεό. Τέτοιο θρησκευτικό σύμβολο είναι το άγαλμα του Χριστού στο Ρίο της Βραζιλίας.

➤ Φυσικοί πόροι με ιερότητα – θρησκευτικότητα

Σε αρκετές περιοχές στη γη υπάρχουν φυσικοί πόροι στους οποίους μερικές θρησκείες αποδίδουν θρησκευτικά χαρακτηριστικά. Το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα όλων αποτελεί ο ποταμός Γάγγης στην Ινδία, που για τους ινδουιστές θεωρείται ιερός ποταμός και πιστεύουν ότι όλοι οι λουόμενοι στα νερά του εξαγνίζονται από τις αμαρτίες και εξασφαλίζουν τη σωτηρία της ψυχής τους. Η πίστη αυτή κάνει πλήθη πιστών να προσέρχονται στον ιερό ποταμό, αλλά και αντίστοιχα

πλήθη τουριστών επίσης να συρρέουν από όλο τον κόσμο για να παρακολουθήσουν τις σχετικές τελετουργίες. Άλλο παράδειγμα αποτελεί ο Ιορδάνης ποταμός που προσελκύει πλήθη χριστιανών αλλά και ανθρώπους ανεξαρτήτως θρησκείας.

➤ Περιοχές δράσης θρησκευτικών προσώπων

Οι περιοχές στις οποίες έζησαν ή για κάποιο χρονικό διάστημα ανέπτυξαν δράση θρησκευτικές προσωπικότητες, προσελκύουν αρκετούς τουρίστες. Παράδειγμα αποτελούν οι περιοχές όπου έδρασε ο Απόστολος Παύλος.

➤ Εκδηλώσεις με θρησκευτικές αναφορές – Θρησκευτικοί χοροί

Σε όλες τις θρησκείες πραγματοποιούνται εκδηλώσεις είτε για να τιμήσουν κάποια ιερά πρόσωπα, είτε σε ανάμνηση σημαντικών γεγονότων και προκαλούν μεγάλο τουριστικό ενδιαφέρον. Χαρακτηριστικά παραδείγματα έχουμε στην ιερή πόλη Κάντι της Σρι Λάνκα όπου γίνεται φεστιβάλ προς τιμή του ιερού δοντιού του Βούδα ή στο Δουβλίνο όπου πραγματοποιούνται εκδηλώσεις προς τιμή του προστάτη Άγιου St Patrick της Ιρλανδίας. Στη χώρα μας έχουμε πλήθος τέτοιων εκδηλώσεων με κυριότερες τα "θρησκευτικά πανηγύρια", όπως της Παναγίας στην Τήνο, του Αγίου Σπυρίδωνα στην Κέρκυρα, της Αγίας Παρασκευής και της "Παναγίας της Αρμάτας" στις Σπέτσες κ.ά. Ακόμη έχουμε και εκδηλώσεις με θρησκευτικούς χορούς που προκαλούν ανάλογο τουριστικό ενδιαφέρον όπως στην Ινδία, στην Αϊτή και σε άλλες περιοχές στη γη, αλλά και στην Ελλάδα έχουμε θρησκευτικό χορό με πυροβασία, τα "αναστενάρια", στις 21 Μαΐου στη Βόρεια Ελλάδα.

➤ Θρησκευτικά συνέδρια

Τα τελευταία χρόνια διοργανώνονται αρκετά συνέδρια θρησκευτικού περιεχομένου από θρησκευτικούς και άλλους φορείς με παράδειγμα το συνέδριο του Παγκόσμιου Συμβουλίου Εκκλησιών που έγινε στην Αθήνα το Μάιο του 2005, ή το συνέδριο Θρησκευτικού Τουρισμού που έγινε στη Ζάκυνθο τον Νοέμβριο του 2009.

➤ Θρησκευτικές διαδρομές

Τα ταξίδια που έκαναν διάφορα σημαντικά πρόσωπα στην προσπάθειά τους να διαδώσουν την πίστη τους, αποτελούν ουσιαστικά σήμερα μια διαδρομή θρησκευτικού ενδιαφέροντος που προσελκύει πολλούς πιστούς. Παραδείγματα αποτελούν οι διαδρομές "τα βήματα του Αποστόλου Παύλου", "τα βήματα του Βούδα" κ.ά.

2.1.3. Οικονομική διάσταση του θρησκευτικού τουρισμού

Τα τελευταία χρόνια η ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού είναι τεράστια και σύμφωνα με την εκτίμηση του Συνδέσμου των εν Ελλάδι Τουριστικών και Ταξιδιωτικών Γραφείων, ο τζίρος από το θρησκευτικό τουρισμό ανέρχεται στα 15 εκατομμύρια ευρώ ετησίως στη χώρα μας, γεγονός που φυσικά δημιουργεί έντονο οικονομικό ενδιαφέρον. Κατά τον Γιάννη Ευαγγέλου, πρόεδρο του Συνδέσμου, οι προσκυνητές αποτελούν μια ξεχωριστή ομάδα τουριστών, η οποία προσεγγίζεται με τρόπο πολύ διαφορετικό από εκείνον που χρησιμοποιείται για τους συνηθισμένους ταξιδιώτες των περισσότερων τουριστικών προορισμών. Στη χώρα μας υπάρχουν πέντε τουριστικά γραφεία που ειδικεύονται αποκλειστικά στον θρησκευτικό τουρισμό και άλλα 80 περίπου που ασχολούνται με τον θρησκευτικό τουρισμό παράλληλα και με άλλα είδη τουρισμού (http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_economy).

Στο εξωτερικό οι κυριότεροι προορισμοί των ελληνορθόδοξων προσκυνητών είναι η Κωνσταντινούπολη και οι Άγιοι Τόποι. Στην Ελλάδα η Πάτμος, τα Μετέωρα, το Άγιο Όρος, η Τήνος, η Αίγινα, η Κεφαλονιά και η Κέρκυρα μεταξύ άλλων συγκεντρώνουν το μεγαλύτερο αριθμό προσκυνητών.

Η οικονομική διάσταση της ειδικής αυτής μορφής τουρισμού είναι ιδιαίτερα σημαντική. Η οργάνωση και η εκτέλεση πακέτων θρησκευτικού τουρισμού αφορά τελικά έναν μεγάλο αριθμό επαγγελματιών που πρέπει να ικανοποιήσουν τις ανάγκες αυτών των ανθρώπων σε ό,τι αφορά στη μεταφορά τους στο τόπο προορισμού, στη διαμονή τους, στην εστίαση, στην ψυχαγωγία, στην ξενάγηση και στα ενθύμια που θα πάρουν μαζί τους επιστρέφοντας στο τόπο προέλευσής τους.

Σήμερα οι μετακινήσεις είναι εύκολες και ασφαλείς, γίνονται με όλα τα σύγχρονα μέσα δια θαλάσσης, εδάφους ή αέρος ανάλογα με το τρόπο εξυπηρέτησης της περιοχής που αποτελεί τον τουριστικό προορισμό.

Ο θρησκευτικός τουρίστας στις μέρες μας έχει να επιλέξει μέσα από πληθώρα τουριστικών καταλυμάτων, αυτό που ταιριάζει στην προσωπικότητά του ή στον τόπο που επισκέπτεται. Στην πατρίδα μας διατηρείται ακόμη η φιλοξενία σε πολλές ιερές μονές, αλλά υπάρχουν και καταλύματα που λειτουργούν από την εκκλησία.

Η εστίαση των θρησκευτικών τουριστών παρουσιάζει κάποια ιδιαιτερότητα που έχει σχέση με τη θρησκευτική πίστη και τους κανόνες της, ανάλογα με το θρησκευτικό δόγμα. Όσοι ασχολούνται με την εστίαση θα πρέπει να προσέχουν τις θρησκευτικές ιδιαιτερότητες των τουριστών, ειδικά σε περιόδους νηστείας.

Η ξενάγηση σε θρησκευτικούς χώρους γίνεται συνήθως από ιερείς και μοναχούς, αλλά και από ξεναγούς βεβαίως, που πολλές φορές βοηθούν στο έργο τους ιερείς και μοναχοί επειδή έχουν εξειδικευμένες γνώσεις για το αντικείμενο.

Τα ενθύμια που προμηθεύονται οι πιστοί από τις επισκέψεις σε θρησκευτικούς τόπους ή θρησκευτικά μνημεία είναι είτε μόνο αναμνηστικά της επίσκεψης στο συγκεκριμένο τόπο, είτε αντικείμενα με τελετουργική χρήση και σημασία (εικόνες αγίων, σταυροί, βιβλία κλπ.). Σήμερα στους θρησκευτικούς χώρους υπάρχει πλήθος καταστημάτων πώλησης ανάλογων θρησκευτικών ενθυμίων κάθε είδους, ώστε πολλοί μιλούν για "εκμετάλλευση" και "εμπορευματοποίηση" της θρησκείας.

Είναι εύκολα αντιληπτό ότι όλα αυτά δημιουργούν έναν πολύ μεγάλο οικονομικό κύκλο, που όμως χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή στη διαχείρισή του διότι αφορά σε ένα από τα πλέον λεπτά και ευαίσθητα θέματα, την θρησκεία και την πίστη των ανθρώπων.

Πηγή:<http://www.impantokratoros.gr/MountsinaiPictures>

Η Ορθόδοξη Εκκλησία τα τελευταία χρόνια ασχολείται με την προώθηση του θρησκευτικού τουρισμού στη χώρα μας. Αυτό φαίνεται και από τη συνάντηση που πραγματοποιήθηκε το Σεπτέμβριο 2009 στην Αλεξάνδρεια του υπουργού Τουριστικής Ανάπτυξης με τον Πατριάρχη Αλεξανδρείας και πάσης Αφρικής, υπό την αιγίδα του Πατριαρχείου και με τη συμμετοχή των Επισκόπων των Κοπτών της Αιγύπτου, του Ηγούμενου και Αρχιεπισκόπου της Ιεράς Μονής της Αγίας Αικατερίνης του Σινά και του υπουργού Τουριστικής Ανάπτυξης της Αιγύπτου, με στόχο την τουριστική συνεργασία μεταξύ Ελλάδος και Αφρικής. Στη συνάντηση αυτή

τέθηκαν επί τάπητος ζητήματα ακτοπλοϊκής σύνδεσης της Αιγύπτου με την Κρήτη θεωρώντας ότι το ζήτημα αυτό είναι εξαιρετικά μεγάλης τουριστικής σημασίας. Επίσης έγιναν συναντήσεις αντιπροσωπείας της Ιεράς Συνόδου και του υπουργού Τουριστικής Ανάπτυξης για τον θρησκευτικό τουρισμό με το Πατριαρχείο της Ρωσίας. Ακόμη Συνέδριο Θρησκευτικού Τουρισμού, πραγματοποιήθηκε στη Ζάκυνθο το Νοέμβριο του 2009 υπό την αιγίδα, του Υπουργείου Τουριστικής Ανάπτυξης, όπου παρέστησαν εκπρόσωποι των Ιερών Μητροπόλεων της Ελλάδος, καθώς και εκπρόσωποι άλλων εκκλησιών, του Συνδέσμου των εν Ελλάδι Τουριστικών και Ταξιδιωτικών Γραφείων (ΗΑΤΤΑ), της Πανελλήνιας Ομοσπονδίας Ξενοδόχων, αλλά και άλλοι φορείς του τουρισμού. Στόχος του συνεδρίου ήταν η εξαγωγή συμπερασμάτων, που θα αξιοποιηθούν για την στρατηγική της περαιτέρω ανάπτυξης του θρησκευτικού τουρισμού. Όλα τα παραπάνω καταδεικνύουν το μεγάλο ενδιαφέρον Πολιτείας και Εκκλησίας που συνεργάζονται για την προώθηση και την ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στη χώρα μας.

Τον τελευταίο χρόνο, αν και διανύουμε περίοδο παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, ο θρησκευτικός τουρισμός αποδείχθηκε, σύμφωνα με εκτιμήσεις του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού (UNWTO), ανθεκτικός και τα ταξίδια για θρησκευτικούς λόγους δεν περιορίστηκαν, σε αντίθεση με τον τουρισμό αναψυχής που για την πλειονότητα των ταξιδευτών μάλλον θεωρήθηκε πολυτέλεια. Με περισσότερους από τριακόσια εκατομμύρια τουρίστες κάθε χρόνο να οδεύουν προς λατρευτικούς τόπους σε όλο τον κόσμο και τζίρο που υπολογίζεται γύρω στα δεκαπέντε δισεκατομμύρια δολάρια ετησίως, κατά τους υπολογισμούς του UNWTO, ο θρησκευτικός τουρισμός αποτελεί σημαντικό κομμάτι της διεθνούς τουριστικής κίνησης με τεράστιο οικονομικό ενδιαφέρον.

2.2. Ο Θρησκευτικός Τουρισμός ανά τους αιώνες

Ο άνθρωπος είναι από τη φύση του εκτός από "πολιτικό ον" και "θρησκευτικό ον" (homo religious), αφού δεν έχει υπάρξει στον πλανήτη μας λαός που να μην έχει αναπτύξει κάποια μορφή θρησκείας (Μοίρα, 2004:1). Αν επεκτείνουμε αυτό το συλλογισμό θα δούμε ότι το προσκύνημα σε ιερούς τόπους, είναι μια ανθρώπινη συνήθεια πολύ διαδεδομένη στο χώρο, αλλά και πολύ ανθεκτική στο χρόνο. Το νεαρό λοιπόν της ηλικίας του όρου "θρησκευτικός τουρισμός" (αρχές 19^{ου} αιώνα) δεν σημαίνει ότι το συγκεκριμένο κοινωνικό φαινόμενο αφορά στους τελευταίους αιώνες, αλλά υφίσταται από την αρχαιότητα, εξακολουθεί μέχρι σήμερα και βεβαίως έχει μέλλον.

Πηγή:<http://www.unesco-pireas.gr/mnimeia>

Κατά τη διάρκεια της μακραίωνης ιστορίας του ανθρώπου το θρησκευτικό συναίσθημα ήταν το κίνητρο για ταξίδια σε ιερούς τόπους, ώστε να έλθουν κοντά στο θεό, να έλθουν σε επαφή με μια άλλη πραγματικότητα που δεν περιορίζεται σ' αυτά που προσφέρουν οι πέντε αισθήσεις. Η επίσκεψη σε ιερούς τόπους παρατηρείται σε όλες τις θρησκείες με στόχο την ανακούφιση και τη σωτηρία τελικά της ψυχής αλλά και του σώματος μακριά από την καθημερινότητα, μέσω της πραγματοποίησης ενός "φυσικού ταξιδιού", με κυρίαρχο το πνευματικό στοιχείο, την αγάπη για το Θείο και την απομάκρυνση από τον χώρο των υλικών αναγκών (Μοίρα, 2009:29).

Μετακινήσεις για θρησκευτικούς λόγους παρατηρούνται από την προϊστορική εποχή, όπως μαρτυρούν τα μεγαλιθικά μνημεία της Μάλτας, του Καρνάκ, ο ναός στο Στόνχετζ και άλλα παρόμοια κτίσματα. Στην Ευρώπη οι Κέλτες, κατά την αρχαιότητα, συγκεντρώνονταν σε ιερά μέρη, κυρίως του φυσικού περιβάλλοντος, όπου οι ιεροπραξίες τελούνταν από μια ειδική ιερατική τάξη, τους "Δρυίδες" (<http://el.wikipedia.org/wiki/menir>).

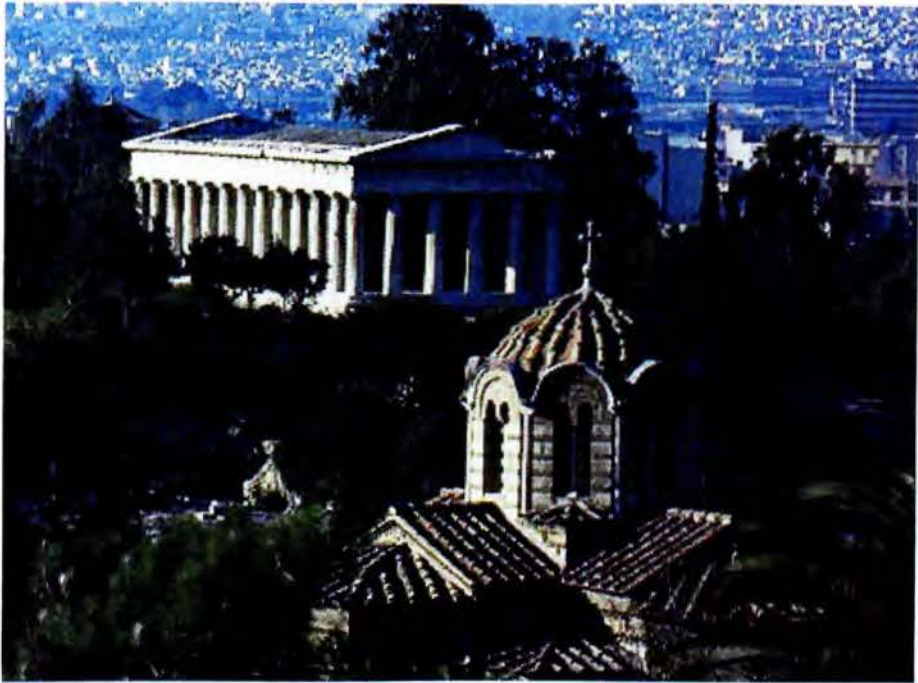
Πηγή:http://www.afisorama.gr/index.php?main_page=product_frame_info&cPath

Στην αρχαία Αίγυπτο υπήρχαν πολλά ιερά (Λούξορ, Καρνάκ, Μέμφις, Θήβες), τα οποία επισκέπτονταν οι πιστοί διαπλέοντας το Νείλο. Στην αρχαία Ελλάδα υπήρχαν πολλά ιερά μέρη τα οποία επισκέπτονταν συχνά, όπως τα μαντεία (Δελφοί, Δωδώνη), τα ιερά του Ασκληπιού (Επίδαυρος, Κως, Πέργαμος) και άλλες τοποθεσίες που επισκέπτονταν για τη διεξαγωγή σημαντικών εκδηλώσεων (Ολυμπία, Νεμέα, Ελευσίνα). Οι αρχαίοι Ρωμαίοι ταξίδευαν κατά ομάδες σε υπαίθριους κυρίως λατρευτικούς χώρους αφιερωμένους στους θεούς τους (σπήλαιο Lupercal). Οι Αζτέκοι και οι Μάγια, αρχαίοι λαοί του Μεξικού, ταξίδευαν στο ναό του Θεού Quetzal, οι Βουδιστές στο Θιβέτ, οι Μουσουλμάνοι στη Μέκκα και τη Μεδίνα, οι Ινδουιστές στο Μπεναρές, οι Χριστιανοί στους Αγίους Τόπους και το Βατικανό κ.λπ. για να ασκήσουν τα θρησκευτικά τους καθήκοντα (Μοίρα, 2007:154).

Άλλα περίφημα προσκυνήματα που συγκέντρωναν – και συνεχίζουν μέχρι σήμερα – μεγάλο αριθμό πιστών είναι ο Άγιος Πέτρος στη Ρώμη, Ο Άγιος Ιάκωβος της Κομποστέλλα στην Ισπανία, η Λούρδη στη Γαλλία, η Φατίμα στην Πορτογαλία, η Μονή της Αγίας Αικατερίνης του Σινά στην Αίγυπτο, το Άγιο Όρος και τα Μετέωρα στην Ελλάδα κ.ά.

2.3. Ο Θρησκευτικός Τουρισμός στην Ελλάδα

Η χώρα μας βρίσκεται σε πλεονεκτική γεωγραφική θέση που ευνοεί την ανάπτυξη του τουρισμού και κατ' επέκταση του θρησκευτικού τουρισμού. Το ήπιο μεσογειακό κλίμα καθ' όλη σχεδόν τη διάρκεια του έτους διευκολύνει καθοριστικά τις μετακινήσεις. Η πλούσια πολιτιστική κληρονομιά, το πλήθος ιστορικών και θρησκευτικών μνημείων, η παραδοσιακή φιλοξενία των Ελλήνων, οι θρησκευτικές παραδόσεις και τα έθιμα που ακόμη τηρούνται με ευλάβεια, σε συνδυασμό με το αίσθημα ασφάλειας που παρέχει η σύγχρονη ελληνική πολιτεία, ως μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δημιουργούν αξεπέραστο πλεονέκτημα για την προσέλκυση τουριστών.

Πηγή: <http://www.visitgreece.gr>

Τα μνημεία της αρχαίας ελληνικής κληρονομιάς μαζί με αυτά της ελληνικής ορθοδοξίας που είναι άμεση συνέχειά τους, αποτελούν εθνικό κεφάλαιο για τη χώρα μας. Οι ελληνορθόδοξες εκκλησίες έχουν κτιστεί κυριολεκτικά στα θεμέλια των αρχαίων ελληνικών ναών, διαιώνίζοντας έτσι την ιεροσύνη των αρχαίων προσκυνημάτων. Οι βυζαντινές εκκλησίες, οι επιβλητικοί καθεδρικοί ναοί με τα αξιόλογα ψηφιδωτά, τις τοιχογραφίες και τις εικόνες, τα ξωκλήσια, τα μοναστήρια, τα μετόχια και οι σκήτες, η μοναδική Αθωνική Πολιτεία και τα μοναστήρια των Μετεώρων, αποτελούν ιερά μνημεία διεθνούς εμβέλειας που προσελκύουν πλήθος επισκεπτών απ' όλο τον κόσμο.

Οι επισκέπτες των θρησκευτικών μνημείων για καθαρά προσκυνηματικούς λόγους, είναι συνήθως οι Ελληνορθόδοξοι προσκυνητές που ταξιδεύουν στα αμέτρητα εγχώρια προσκυνήματα, την Κωνσταντινούπολη και τους Αγίους Τόπους, είτε με τη συνδρομή της Ελληνικής εκκλησίας ή και συμμετέχοντας σε οργανωμένα ταξίδια, από εξειδικευμένους στο αντικείμενο τουριστικούς πράκτορες. Υπάρχουν, επίσης, ομάδες Ορθόδοξων πιστών από το εξωτερικό που επισκέπτονται την Ελλάδα προκειμένου να ασκήσουν τα θρησκευτικά τους καθήκοντα. Το συγκεκριμένο είδος τουρισμού αφορά σε μια πολύ οργανωμένη ειδική αγορά, κυρίως μικρομεσαίου εισοδήματος, που όμως ο αριθμός τους αυξάνεται σταθερά. Μόνο στο εσωτερικό της χώρας διακινούνται ετησίως - προς τα πάσης φύσεως προσκυνήματα, - σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία, γύρω στα 300.000 άτομα.

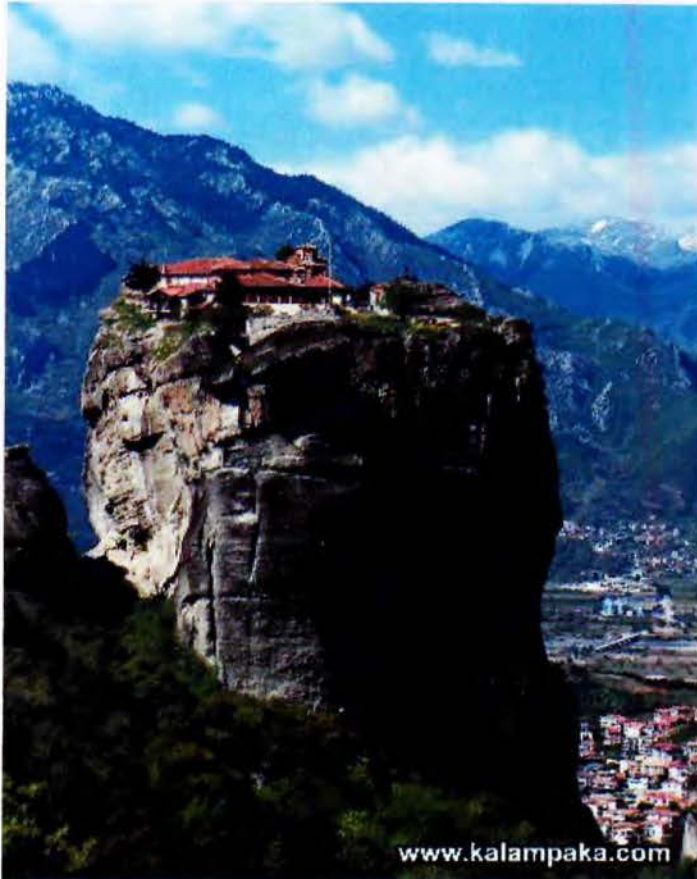
Ο δημοσιογράφος και εμπειρογνώμων του UNWTO Ρομπέρ Λανκάρ, στο 2ο Ευρωπαϊκό Συνέδριο Τουρισμού της 25ης Διεθνούς Έκθεσης Τουρισμού Philoxenia 2009, αναφέρει πως στο άμεσο μέλλον περί τα οκτακόσια εκατομμύρια προσκυνητές ετησίως θα μετακινούνται σε όλο τον κόσμο, δεδομένου πως μόνο οι Ινδοί που σήμερα ταξιδεύουν για θρησκευτικούς λόγους εκτιμάται πως ξεπερνούν τα εκατόν πενήντα εκατομμύρια, ενώ οι Κινέζοι υπολογίζονται στα εξήντα με εκατό εκατομμύρια κάθε χρόνο. Οι μεταβολές αυτές, επισήμανε ο κ. Λανκάρ, ώθησαν τα κράτη να οργανωθούν προκειμένου να αξιοποιήσουν τις προοπτικές του προσκυνηματικού τουρισμού.

Στην Ελλάδα, σημείωσε ο ίδιος, σε μια πρώτη καταγραφή από τον UNWTO, εντοπίστηκαν 250–280 τόποι θρησκευτικού ενδιαφέροντος έναντι 150 της Ρουμανίας για παράδειγμα, και η χώρα προσελκύει το ενδιαφέρον τόσο των ορθοδόξων της ΝΑ Ευρώπης όσο και πιστών άλλων δογμάτων και θρησκειών. Στο άμεσο μέλλον, κατά τον ίδιο, θα δέχεται περί το ένα εκατομμύριο θρησκευτικούς τουρίστες μόνον από τη ΝΑ Ευρώπη.

Σήμερα, πάντως, τα Μετέωρα (από το 1988 περιλαμβάνονται στον κατάλογο μνημείων παγκόσμιας κληρονομιάς της UNESCO) επισκέπτονται Ρώσοι, αλλά και πολλοί από τη Δυτική Ευρώπη, τις ΗΠΑ, ακόμη και την Άπω Ανατολή, καθώς έλκονται από το σπάνιο γεωλογικό φαινόμενο των βράχων και τα αξιόλογα βυζαντινά μοναστήρια. Κατά χιλιάδες συρρέουν καθολικοί, ορθόδοξοι και πιστοί άλλων θρησκειών και στο «νησί της Αποκάλυψης», την Πάτμο, ενώ στη Βέροια η τουριστική προσέλευση αυξήθηκε θεαματικά πέρυσι, κατά τη διάρκεια του

παγκόσμιου εορτασμού του «Έτους Αποστόλου Παύλου», λόγω της αθρόας προσέλευσης μεταξύ άλλων και Ισραηλινών επισκεπτών.

(http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles)

Το Άγιο Όρος (επίσημα: Ιερά Κοινότης Αγίου Όρους) είναι μια «Αυτόνομη Μοναστική Πολιτεία» εντός της Ελλάδας, (ίσως μοναδική στο κόσμο, με εξαίρεση τη κοσμική Λάσα του Θιβέτ), στην χερσόνησο του Άθω της Χαλκιδικής στην Μακεδονία, που θεωρείται κέντρο του Ορθόδοξου μοναχισμού. Θεωρείται από τα σημαντικότερα τμήματα όχι μόνο της Βαλκανικής, αλλά της Ευρώπης και της Ανατολικής Εκκλησίας λόγω της μεγάλης εθνικής, ιστορικής, θρησκευτικής, γραμματειακής και πολιτισμικής αξίας αυτού ως ακόμη και κέντρου διατήρησης και συντήρησης πλούσιου υλικού, έτσι ώστε να χαρακτηρίζεται "καταφύγιο" και "μουσείο" μοναδικού θησαυρού ελληνικής τέχνης και γραμμάτων.

Πηγή: <http://www.travelstories.gr>

Η αξιοποίηση λοιπόν της θρησκευτικής ιστορίας αλλά και των θρησκευτικών μνημείων του τόπου μας, έχει ξεκάθαρα θετικά οικονομικά αποτελέσματα για τη χώρα ή την περιοχή υποδοχής και τα οφέλη είναι πολλαπλασιαστικά. Ένας μεγάλος αριθμός επαγγελματιών, όπως τουριστικοί πράκτορες, αεροπορικές εταιρείες, ξενοδόχοι, έμποροι αντιγράφων ιερών αντικειμένων και πολλά άλλα άτομα εξυπηρετούν ποικιλοτρόπως τις ανάγκες των χιλιάδων επισκεπτών των ιερών τόπων. Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται επίσης οφέλη από τις συνδυαζόμενες επισκέψεις σε αρχαιολογικούς χώρους και μουσεία.

Σε ό, τι αφορά την προώθηση και την προβολή του θρησκευτικού τουρισμού θεωρείται απαραίτητη η συνεργασία για κοινή δράση, όλων των επιχειρηματιών του τουρισμού με την Εκκλησία αλλά και την πολιτεία και τους τοπικούς οργανισμούς της τοπικής αυτοδιοίκησης που οι περιοχές τους έχουν δυνατότητα ανάπτυξης του θρησκευτικού τουρισμού.

Η συνεργασία όλων των φορέων – ιδιωτικών, εκκλησιαστικών και κρατικών – με πρωτεργάτες τους τουριστικούς πράκτορες και άλλες τουριστικές επιχειρήσεις – γίνεται ολοένα και πιο επίκαιρη προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι που τίθενται μπροστά μας για την ανάδειξη του τόσο σημαντικού για τη χώρα μας πολιτιστικό-τουριστικού προϊόντος. Από τη συνεργασία Εκκλησίας και τουριστικών πρακτορειών έχει ήδη προκύψει ειδική επιτροπή που ασχολείται μόνον με το θρησκευτικό

τουρισμό. Μάλιστα, οι διαστάσεις που λαμβάνει χρόνο με το χρόνο, είναι τόσο μεγάλες που υπάρχει η σκέψη να υποστηριχθεί ακόμη και από Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης. Καθοριστική σε αυτό το θέμα θα αποδειχθεί η στάση του υπουργείου Τουριστικής Ανάπτυξης.

Οπωσδήποτε, η Ορθόδοξη Εκκλησία ενδιαφέρεται για το θρησκευτικό τουρισμό και επιθυμεί ειλικρινά την ανάπτυξή του. Πιστεύει βεβαίως η Εκκλησία, ότι ο θρησκευτικός τουρισμός δεν πρέπει να προωθείται βασικά από κίνητρα οικονομικά και εμπορικά, αλλά προπάντων να στοχεύει στα ηθικοπνευματικά οφέλη της ψυχής. Οι Χριστιανοί επισκέπτες πηγαίνουν -πρέπει να πηγαίνουν- σε έναν καινούριο τόπο, από τη μια μεριά για να θαυμάσουν και να προσκυνήσουν τα εκεί ιερά και τα όσιά μας, και από την άλλη για να καταθέσουν και οι ίδιοι τη μαρτυρία της πίστης τους στο Θεό. Επειδή, ακόμη, στη συνείδηση των πολλών ο τουρισμός ισοδυναμεί με τη διασκέδαση, όπως την αντιλαμβάνεται ο πολύς κόσμος, γι' αυτό και η Ορθόδοξη Εκκλησία προτείνει στον άνθρωπο την προσκυνηματική επίσκεψη σε τόπους και χώρους ιερούς, τους οποίους καθαγίασαν με τη ζωή και το έργο τους οι άγιοι και οι μάρτυρες της πίστης μας, με απώτερο στόχο να μπορέσει να τον βοηθήσει, ώστε να μετουσιώσει το ταξίδι του σε μια αληθινά πνευματική αναψυχή. Με άλλα λόγια, ο θρησκευτικός τουρισμός, όπως τον αντιλαμβάνεται και τον θέλει η Εκκλησία, βοηθάει τον επισκέπτη όχι να ξεφύγει από τον εαυτό του, αλλά να ξαναβρεί τον εαυτό του ως δημιουργήμα του θεού.

Όμως ο θρησκευτικός τουρισμός δεν αφορά μόνον ευσεβείς περιηγητές, αλλά και πολλούς φιλότεχνους και κυρίως θαυμαστές της βυζαντινής τέχνης, οι οποίοι, μέσα από τα πολιτιστικά οδοιπορικά στον ελληνικό χώρο, έρχονται σε επαφή με την πνευματικότητα της ορθοδοξίας και κατ' επέκταση την πνευματικότητα της Ελληνικής Ιστορίας και του Ελληνικού Πολιτισμού. Σ' αυτή τη περίπτωση οι θρησκευτικοί τουρίστες είναι ουσιαστικά τουρίστες πολιτιστικού τουρισμού.

2.3.1. Πρόγραμμα στήριξης, προβολής και προώθησης του Θρησκευτικού Τουρισμού στη χώρα μας

Η ανάγκη να στηριχθεί αλλά βεβαίως και να αναπτυχθεί περαιτέρω ο θρησκευτικός τουρισμός στην Ελλάδα είναι αδιαμφισβήτητη. Χρειάζεται σωστός προγραμματισμός με συγκεκριμένη πολιτική εκ μέρους της πολιτείας που σε

συνεργασία με όλους τους φορείς που εμπλέκονται άμεσα ή έμμεσα με το θρησκευτικό τουρισμό θα μεριμνήσει για την ανάπτυξή του.

Η Εκκλησία της Ελλάδος είναι ιδιαίτερα σημαντικός παράγοντας για τη στήριξη και την προώθηση του θρησκευτικού τουρισμού και είναι απαραίτητη η συγκατάθεση αλλά και η συνεργασία της σε όλα τα επίπεδα, για τη διαχείριση και την αξιοποίηση ενός θρησκευτικού μνημείου ή προσκυνήματος. Ακόμη είναι αναγκαία η εκπαίδευση ή η επιμόρφωση όσων ανθρώπων – κληρικών ή λαϊκών – εμπλέκονται στην όλη διαδικασία του θρησκευτικού τουρισμού, διότι είναι αυτοί που έρχονται σε άμεση επαφή με τους ανθρώπους που επισκέπτονται αυτούς τους προορισμούς.

Η Περιφερειακή Διοίκηση και ιδιαίτερα η Τοπική Αυτοδιοίκηση παίζουν επίσης σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού διότι γνωρίζουν καλά ό, τι αξιόλογο διαθέτει κάθε περιοχή, αλλά και τις ιδιαιτερότητές της, ώστε να εξειδικεύσουν και να προσαρμόσουν την εθνική τουριστική πολιτική για τη καλύτερη δυνατή αξιοποίηση των θρησκευτικών τουριστικών πόρων του τόπου τους.

Ένα πρόγραμμα ανάπτυξης του θρησκευτικού τουρισμού θα πρέπει να μεριμνήσει για:

- την αποτελεσματική συνεργασία όλων των φορέων και οργανώσεων ιδιωτικού ή δημόσιου χαρακτήρα που εμπλέκονται σ' αυτή τη διαδικασία και

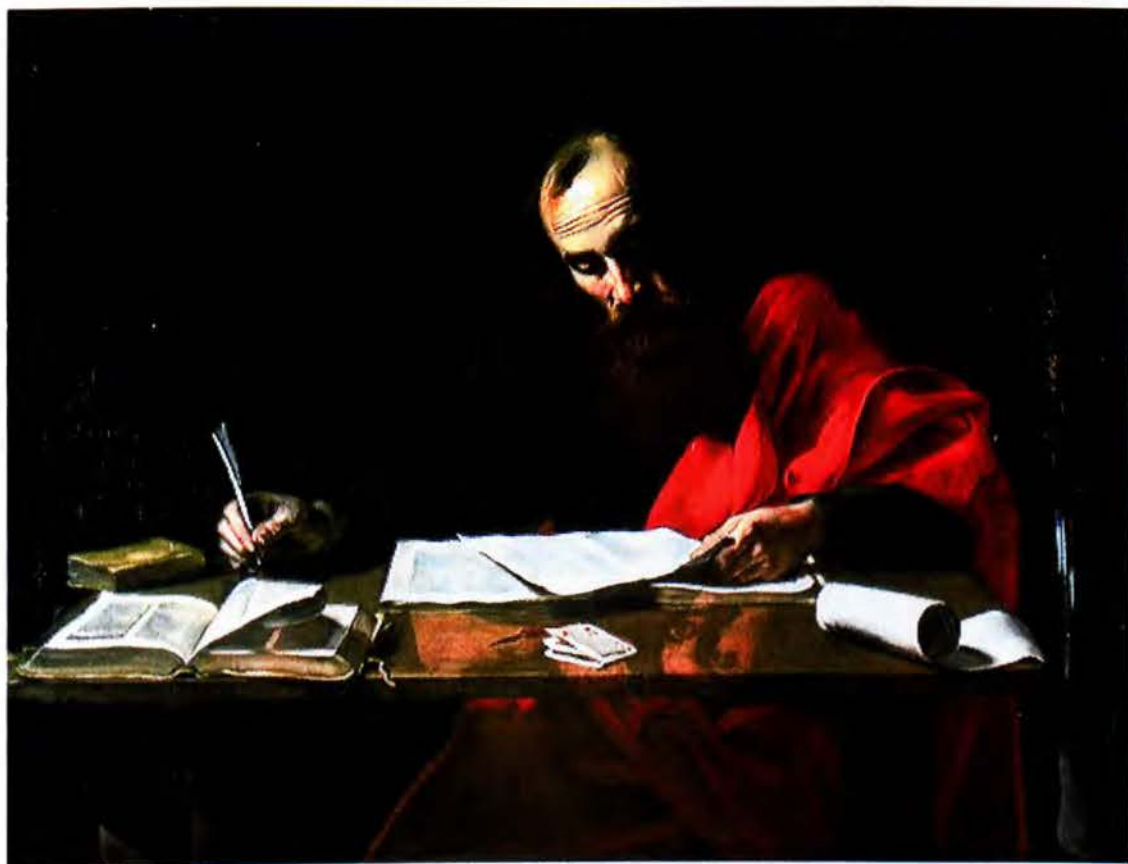
ειδικότερα την εξασφάλιση της συγκατάθεσης αλλά και συνεργασίας της Εκκλησίας

- τη συντήρηση ή ανάπλαση των θρησκευτικών μνημείων όπου χρειάζεται
- την κατασκευή ή τη βελτίωση των υποδομών στις περιοχές που αναπτύσσεται ο θρησκευτικός τουρισμός και ευρύτερα
- την απομάκρυνση από το στερεότυπο θρησκευτικός τουρισμός = τρίτη ηλικία, μέσω ενημέρωσης από τα Μ.Μ.Ε., ότι μας αφορά όλους σε όποια ηλικία και σε όποια θρησκεία κι αν ανήκουμε
- την ενημέρωση για τη συμβολή του στην οικονομική ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας, αλλά και όλης της χώρας
- την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας μέσα από ευρωπαϊκά ή εθνικά προγράμματα, λαμβάνοντας υπόψη πολύ σοβαρά την ιερότητα των χώρων για την αποφυγή της "εμπορευματοποίησης της θρησκείας"
- την προστασία του φυσικού ή πολιτισμικού χώρου όπου αναπτύσσεται θρησκευτικός τουρισμός
- προώθηση του θρησκευτικού τουρισμού με προβολή και διαφήμιση των θρησκευτικών μνημείων με ενδεδειγμένους τρόπους της σύγχρονης τεχνολογίας, καθότι το αντικείμενο χρήζει ιδιαίτερης προσοχής και ευαισθησίας

2.3.2. Το Πρόγραμμα Θρησκευτικού Τουρισμού "τα βήματα του Αποστόλου Παύλου στην Ελλάδα"

Η ανάγκη να ενισχυθεί ο θρησκευτικός τουρισμός και να αναδείξει τα χριστιανικά προσκυνήματα με τα οποία είναι διάσπαρτη η χώρα μας, οδήγησαν την πολιτεία στην δημιουργία ενός προγράμματος με τίτλο, "τα βήματα του Αποστόλου Παύλου στην Ελλάδα". Για την καλύτερη προβολή αυτού του προγράμματος εξεδόθη από τον Ε.Ο.Τ. το 2003 οδηγός, με τον ίδιο τίτλο, όπου παρουσιάζονται με πληρότητα και επιστημονική τεκμηρίωση τα ταξίδια του Αποστόλου Παύλου στον ελληνικό χώρο, οι περιοχές από τις οποίες πέρασε και δίδαξε, οι διώξεις που αντιμετώπισε, το κεντρικό πνεύμα της διδασκαλίας του και η απήχηση που είχε. Παράλληλα, παρέχονται ιστορικά στοιχεία από την εποχή του Μεγάλου Αλεξάνδρου ως τα χρόνια του Αποστόλου Παύλου και αναλυτικές πληροφορίες για τους αρχαιολογικούς χώρους και τα θρησκευτικά μνημεία, που υπάρχουν στις περιοχές

αυτές. Επίσης παρουσιάζονται και άλλα τουριστικά αξιοθέατα των ελληνικών πόλεων από τις οποίες πέρασε ο Απόστολος Παύλος (Καβάλα-Φίλιπποι, Θεσσαλονίκη, Βέροια, Αθήνα-Πειραιάς, Κόρινθος και Αργοστόλι Κεφαλονιάς) και έτσι ο περιηγητής μπορεί να συνδυάσει την επίσκεψή του στα θρησκευτικά-λατρευτικά μνημεία και τους αρχαιολογικούς χώρους με την εξερεύνηση της γενικότερης ιστορικής, πολιτιστικής και αρχιτεκτονικής κληρονομιάς των πόλεων αυτών. Η έκδοση περιλαμβάνει ακόμη αγιογραφίες από εικόνες και τοιχογραφίες εκκλησιών και μοναστηριών καθώς και φωτογραφίες φυσικών τοπίων, ναών, αρχαιολογικών χώρων κ.α. Τέλος υπάρχουν χρήσιμες πληροφορίες (τηλεφωνικοί αριθμοί και διευθύνσεις μουσείων και αρχαιολογικών χώρων, τηλέφωνα πρώτης ανάγκης, συγκοινωνιακές συνδέσεις, sites κ.λπ.). Ο οδηγός κυκλοφορεί σε τρεις γλώσσες (αγγλική, ιταλική και ρωσική) και η έκδοσή του εντάσσεται σε ένα ευρύτερο πρόγραμμα ανάδειξης και προβολής της πολιτιστικής διαδρομής θεματικού θρησκευτικού τουρισμού "Στα βήματα του Αποστόλου Παύλου στην Ελλάδα".
(<http://www.ecclesia.gr/greek/holySynod/committees/pastoral/pastoral-0002.htm>)

Σήμερα πολλά τουριστικά πρακτορεία προσφέρουν αποκλειστικά ταξίδια θρησκευτικού τουρισμού σε πόλεις και χώρες που περιόδευσε ο Απόστολος Παύλος. Η χώρα μας επειδή ανήκει σ' αυτές, διαθέτει σημαντικό πλεονέκτημα απέναντι σε

όλες τις ανταγωνιστικές χώρες στο συγκεκριμένο τομέα, εκτός ίσως από την Ιταλία και κυρίως τη Ρώμη.

Ίσως είναι χρήσιμο να δώσουμε ένα παράδειγμα χαμένης ευκαιρίας προβολής και προώθησης του θρησκευτικού τουρισμού στη χώρα μας.

Τον Μάιο του 2003 ο Πάπας Ιωάννης – Παύλος Β΄ πραγματοποίησε προσκυνηματική επίσκεψη στην Αθήνα στα πλαίσια της περιοδείας του, "στα βήματα του Αποστόλου Παύλου" και τα λόγια του ήταν: «Επιθυμώ να έλθω στην Αθήνα ως προσκυνητής του τόπου όπου ο Απόστολος Παύλος κήρυξε το λόγο του Χριστού», (ΙΣΚΕ, 2001, Προσκύνημα της Α.Α. Ιωάννη – Παύλου Β΄: Στα βήματα του Αποστόλου Παύλου). Το γεγονός αυτό υπήρξε υψίστης σημασίας για τον καθολικό κόσμο και ενδεικτικά αναφέρουμε την προβολή και τη δημοσιότητα που έλαβε από τα έντυπα ολόκληρου του κόσμου. Αναφέρουμε χαρακτηριστικά ότι η εφημερίδα L' Osservatore Romano στις 4 Μαΐου 2003 είχε την επίσκεψη πρωτοσέλιδο με τίτλο «Sulle orme di San Paolo». Η τελετή που έγινε στον Άρειο Πάγο με τον Πάπα Ιωάννη – Παύλο Β΄ και τον Αρχιεπίσκοπο Αθηνών και Πάσης Ελλάδος κ. Χριστόδουλο είχε ζωντανή τηλεοπτική κάλυψη τόσο από τα εθνικά όσο και από τα διεθνή Μ.Μ.Ε. Είναι γεγονός ότι την επίσκεψη του Πάπα σε ανάλογα θρησκευτικά κέντρα (π.χ. Λούρδη στη Γαλλία) την ακολουθεί κύμα προσκυνητών οι οποίοι θέλουν να επισκεφθούν τα μέρη από όπου πέρασε ο Πάπας. Στην περίπτωση της Ελλάδας βλέπουμε ότι η ευκαιρία αυτή για την Αθήνα πέρασε ανεκμετάλλευτη σε αντίθεση με την Γαλλία όπου στην Λούρδη σημειώθηκε αύξηση των προσκυνητών 40%.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

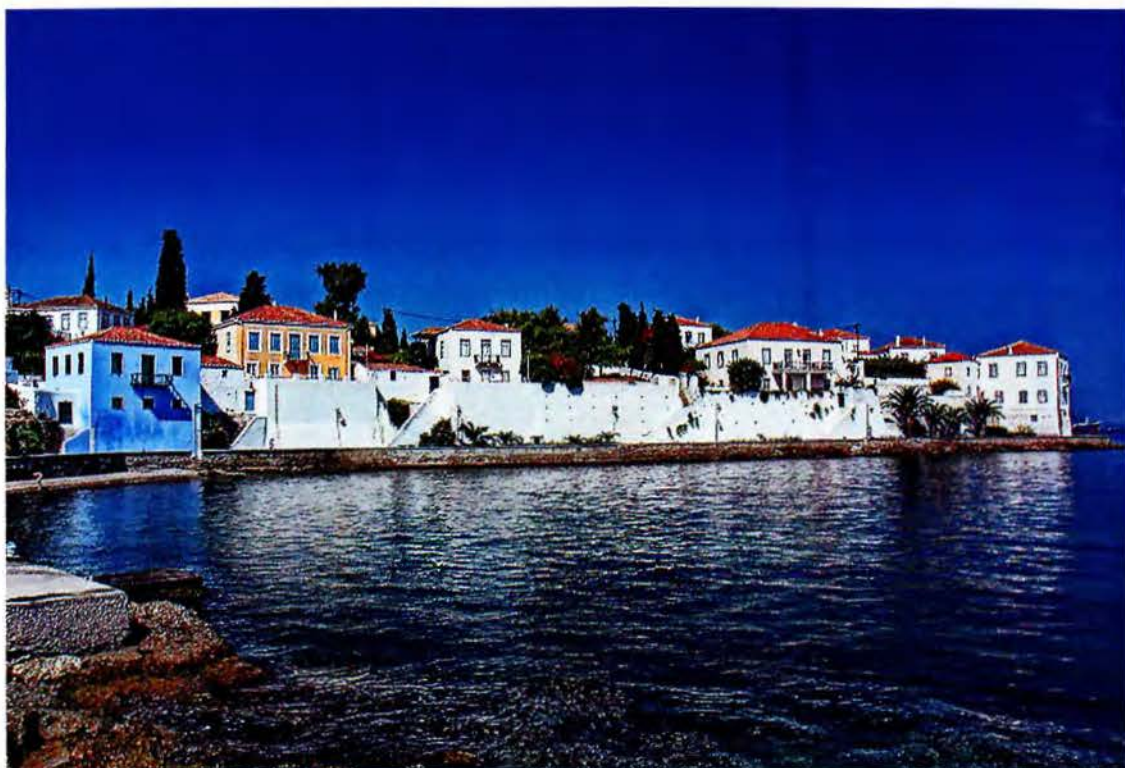
ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ: Ο ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΙΣ ΣΠΕΤΣΕΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΟ ΝΗΣΙ ΤΩΝ ΣΠΕΤΣΩΝ

3.1. Η ταυτότητα της περιοχής

3.1.1. Γεωγραφική θέση, φυσικά χαρακτηριστικά και σύνδεση με την ευρύτερη περιοχή

Οι Σπέτσες είναι ένα μικρό νησί, από τα μικρότερα στην Ελλάδα, που βρίσκεται πολύ κοντά στις ανατολικές ακτές της Πελοποννήσου, σε απόσταση μόλις 1,5 μίλι από την ακτή της Ερμιονίδας, στο Μυρτώο πέλαγος, εκεί που ο Αργολικός κόλπος ανταμώνει το Σαρωνικό. Απέχει από τον Πειραιά 52 ναυτικά μίλια, από την Αθήνα 180 χλμ και από το Άργος και το Ναύπλιο, που είναι οι πλησιέστερες πόλεις της Πελοποννήσου 80 χλμ περίπου.

Η μικρή απόσταση από την ξηρά αποτελεί σημαντικό στοιχείο, γιατί οι κακοκαιρίες του χειμώνα δεν καθιστούν το νησί απομονωμένο και απροσπέλαστο,

αλλά μοιάζει συνέχεια της Πελοποννήσου, όπου η πρόσβαση είναι εφικτή σχεδόν πάντα. Όλα τα παραπάνω καθιστούν τη γεωγραφική του θέση προνομιούχο και έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες της ανάπτυξής του.

Η πρόσβαση από τη θάλασσα θεωρείται αρκετά καλή με τουλάχιστον τέσσερα δρομολόγια καθημερινώς καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου, τα οποία κατά την τουριστική περίοδο (Απρίλιος – Οκτώβριος) γίνονται πολύ περισσότερα. Η θαλάσσια συγκοινωνία εκτελείται με ιπτάμενα δελφίνια και καταμαράν. Από το 2008 δεν υπάρχει συμβατικό πλοίο στη γραμμή, πράγμα που δημιουργεί ιδιαίτερα σημαντικά προβλήματα διότι το εισιτήριο με τα ταχύπλοα έχει υψηλό κόστος και οι κακές καιρικές συνθήκες δημιουργούν συχνά προβλήματα στη μετακίνηση. Η οδική συγκοινωνία από την ξηρά δεν είναι πολύ καλή, διότι υπάρχει για να εξυπηρετούνται κυρίως οι πόλεις και τα χωριά της ανατολικής Αργολίδας. Με λεωφορείο εκτελούνται τέσσερα δρομολόγια καθημερινά που συνδυάζονται με το φεριμπόουτ που συνδέει το νησί με την Πελοπόννησο. Υπάρχουν ακόμη παραδοσιακές βάρκες που, μόνο το καλοκαίρι, εκτελούν όλη την ημέρα πολύ συχνά δρομολόγια και μικρά ταχύπλοα, τα θαλάσσια ταξί, τα οποία με ακριβό κόμιστρο, αλλά όλο το εικοσιτετράωρο και όλο το χρόνο συνδέουν το νησί με την Πελοπόννησο.

Πηγή: <http://www.panoramio.com/photo/14586468>

Το νησί έχει έκταση 22,5 τετραγωνικά χλμ, περιφέρεια 11 περίπου μίλια και μήκος ακτών που φτάνει τα 28,7 χλμ. Το νησί αποτελεί Δήμο, στον οποίο ανήκουν

ακόμη οι νησίδες Σπετσοπούλα (ιδιωτικό νησί της οικογένειας Νιάρχου) και Παραπόλα, επί της οποίας υπάρχει φάρος.

Υπάρχουν αρκετοί λόφοι, σχετικά χαμηλοί, με υψηλότερη κορυφή (291 μ.) αυτή του Προφήτη Ηλία που βρίσκεται περίπου στο κέντρο του νησιού. Οι ακτές των Σπετσών είναι σε πολλά σημεία απόκρημνες και βραχώδεις που σχηματίζουν πολλές κολπώσεις, αλλά υπάρχουν και αρκετές ομαλές ακτές με πολλές και μικρές παραλίες οι περισσότερες με βότσαλο και μάλλον βαθιά νερά. Το έδαφος είναι αργιλώδες, ως επί το πλείστον, που παλαιότερα καλλιεργείτο σε αρκετά μεγάλη έκταση. Στο νησί ευδοκούν τα ελαιόδεντρα, οι αμυγδαλιές, οι συκιές, τα αμπέλια, τα δημητριακά και από τα εσπεριδοειδή, κυρίως, οι λεμονιές. Το μεγαλύτερο μέρος του, έκταση περίπου 20.000 στρέμματα, καλύπτεται από πευκοδάσος. Εδώ και πολλά χρόνια όμως το δάσος έχει υποστεί και εξακολουθεί να υφίσταται πολλές ζημιές, είτε από εκχερσώσεις χωραφιών είτε από πυρκαγιές, που δυστυχώς τελευταία είναι αρκετές και έχουν καταστρέψει σημαντικό μέρος του πανέμορφου δάσους. Υπάρχουν ακόμη κουμαριές, μυρτιές, βαγιές, πολλών ειδών θάμνοι όπως σκίνο, θυμάρι, ρίγανη και φοβερή ποικιλία από πολύχρωμα και αρωματικά αγριολούλουδα. Δεν μπορούμε να πούμε ότι υπάρχουν αξιόλογα είδη ζώων και πουλιών στο νησί. Η θαλάσσια περιοχή όμως που περιβάλλει το νησί έχει πολλά και εξαιρετικά είδη ψαριών.

Αν και το νησί είναι κατάφυτο, ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα είναι η έλλειψη νερού. Πέρα από 2-3 πηγές που υπάρχουν, μερικά πηγάδια και κάποιες μικρές γεωτρήσεις με υφάλμυρο νερό, δεν υπάρχουν νερά για να καλύψουν ακόμη και τις βασικές ανάγκες των κατοίκων. Τα παλιά σπίτια του νησιού έχουν στέρνες, κάτι που συνηθιζόταν στα νησιά, αλλά κι αυτές φυσικά δεν επαρκούν κι έτσι υποχρεωτικά το νερό μεταφέρεται με υδροφόρα πλοία από κάποιες πηγές της Αργολίδας και της Κυνουρίας.

Το κλίμα των Σπετσών είναι μεσογειακό, ήπιο το χειμώνα με αρκετή υγρασία και το καλοκαίρι σχετικά δροσερό. Χαρακτηριστικό είναι το χαμηλό ύψος βροχοπτώσεων, που δυστυχώς όλα δείχνουν ότι μειώνονται. Κατά την περίοδο του καλοκαιριού στο νησί επικρατούν δύο περιοδικοί άνεμοι που εναλλάσσονται μεταξύ τους κατά τη διάρκεια του 24ώρου. Από τα μεσάνυχτα μέχρι το μεσημέρι φυσάει ο Μαϊστρος, άνεμος βορειοδυτικός, που έρχεται από τον αργολικό κόλπο και τον διαδέχεται ο πελαγίσιος Μπάτης, δροσερός άνεμος ανατολικός – νοτιοανατολικός, που επικρατεί τις θερμές ώρες της ημέρας μέχρι το σούρουπο. Το κλίμα του νησιού φυσικά δεν έχει μείνει ανεπηρέαστο από τις κλιματικές αλλαγές που συντελούνται παγκοσμίως τα τελευταία χρόνια.

Στο νησί υπάρχει μόνο μια μικρή πόλη που είναι παραθαλάσσια. Ο οικισμός έχει χαρακτηριστεί διατηρητέος. Μια βόλτα στους δρόμους της πόλης, γεμίζει τον επισκέπτη με μοναδικές εικόνες. Τα περίφημα αρχοντικά των καπεταναίων με τη χαρακτηριστική αρχιτεκτονική τους, τα βυζαντινά εκκλησάκια, οι βοτσαλωτές αυλές που αποτελούν μοναδικά δείγματα λαϊκής αρχιτεκτονικής, συνθέτουν μια πανέμορφη

εικόνα. Ένα μεγάλο κομμάτι της νυχτερινής ζωής βρίσκεται στο παλιό λιμάνι, όπου υπάρχουν πολλά μπαράκια, καφετέριες, εστιατόρια και ταβέρνες. Το παλιό λιμάνι είναι ένα άλλο πρόσωπο των Σπετσών. Μια μεγάλη αυλή των θαυμάτων, που μέσα εκεί ανακατώνονται πλήθος πράγματα, μουσικές, χρώματα, μυρωδιές, καρνάγια, ψαροκάικα, πιοτά, θάλασσες... Τα καρνάγια στο παλιό λιμάνι είναι μια άλλη μαγική εικόνα. Εδώ «χτίζονται» ακόμη μοναδικά ξύλινα σκαριά, ενώ επισκευάζονται και τα παλιά. Ακόμη και η γεύση του αμυγδαλωτού με το ανθόνερο, του παραδοσιακού γλυκού των Σπετσών, έχει και αυτή μια γοητεία.

3.1.2. Ιστορικά και Λαογραφικά στοιχεία

Η προέλευση του ονόματος «Σπέτσες»

Οι Σπέτσες κατά την αρχαιότητα ονομάζονταν Πιτυούσα, από τα πεύκα (πίτυς) που υπήρχαν άφθονα στο νησί. Σε ένα χάρτη των Σπετσών, των αρχών του 15^{ου} αιώνα το νησί φαίνεται κατάφυτο από πεύκα τα οποία οι παλαιότεροι κάτοικοι χρησιμοποιούσαν για την κατασκευή των σπιτιών και των πλοίων τους. Το όνομα του νησιού «Σπέτσαι» αναφέρεται για πρώτη φορά το 1481 σε έκθεση κάποιου Ενετού ναυάρχου, ως ο πορθμός των Σπετσών (il canal de le Spetie). Ο τύπος αυτός προέρχεται από μετασχηματισμό του ονόματος Πιτυούσα από τους Αρβανίτες που κατοικούσαν το 15^ο αιώνα το νησί. Η Πιτυούσα μετατράπηκε σε Πέτσα και σ' αυτό, πιθανότατα οι Ιταλοί, πρόσθεσαν το Σ στην αρχή.

Για την ονομασία αυτή υπάρχουν διάφορες απόψεις. Σύμφωνα με τον ιστορικό Ανάργυρο Χατζηαναργύρου το νησί ονομάστηκε από τους Ενετούς θαλασσοπόρους του Μεσαίωνα, Isola di Spezie (νησί των αρωμάτων) από τα άφθονα αρωματικά φυτά που φυτρώνουν στο νησί ή Isola di Specie (ωραίο νησί) από την επίσης ιταλική λέξη specie, που σημαίνει μεταφορικά ευπρέπεια και καλλονή. Κατά τους Διομήδη Κυριακό⁴ και Αναστάσιο Ορλάνδο⁵, το όνομα Σπέτσαι ή Πέτσα προέρχεται από παραφθορά, που οφείλεται στα πεύκα που υπήρχαν στο νησί.

Σύμφωνα με τον μεγάλο Έλληνα ιστορικό και λεξικογράφο, Βυζάντιο Σκαρλάτο, το νησί πήρε το όνομά του από την ιταλική λέξη pesce ή pescia (ψάρι) «καθ' όσον όντως η νήσος αυτή είναι εξαιρετώως ιχθυόεσσα». Άλλοι υποστηρίζουν ότι το όνομα Πέτσα προέρχεται από την ιταλική λέξη pezza (πετσέτα) επειδή από τα απέναντι βουνά της Κυνουρίας φαινόταν το νησί επίπεδο, σαν ένα κομμάτι βαμβακερού υφάσματος.

Από κάποιους γεωγράφους το νησί ονομάζεται και Τιπάρηνος. Η Αντιβασιλεία αξίωσε το νησί να μετονομαστεί στα δημόσια έγγραφα σε Τιπάρηνος, όμως οι Σπετσιώτες αντέδρασαν, υποστηρίζοντας ότι το νησί τους και στην επίσημη αλληλογραφία πρέπει να ονομάζεται Σπέτσαι, γιατί με αυτό το όνομα αγωνίστηκε και δοξάστηκε στην επανάσταση του 1821(Παρασκευαΐδης, 2007:13-15).

Ιστορικά στοιχεία από την αρχαιότητα μέχρι τον 18^ο αιώνα

Η ανθρώπινη παρουσία στο νησί χάνεται στα βάθη των αιώνων. Δεν υπάρχουν ασφαλείς πληροφορίες για τη ζωή που παρουσιάζει στην αρχαιότητα, γιατί δεν υπάρχουν γραπτές πηγές, ούτε έχει γίνει μέχρι σήμερα συστηματική αρχαιολογική έρευνα, ώστε να βγάλουμε τεκμηριωμένα συμπεράσματα. Άλλοι από τους ερευνητές που ασχολήθηκαν με την ιστορία του τόπου θεωρούν, ότι ήταν ακατοίκητο λόγω των επιδρομών στις οποίες ήταν εκτεθειμένο και άλλοι ότι κατοικείτο μόνο κατά περιόδους, ανάλογα με τις ανάγκες της ναυσιπλοΐας και του εμπορίου εκείνων των χρόνων.

Η αρχαιολογική σκαπάνη του έφορου αρχαιοτήτων Δ. Θεοχάρη το 1970 στην περιοχή της Αγίας Μαρίνας, έφερε στο φως θεμέλια μεγάλου κτίσματος με

⁴ Γόνος ναυτικής οικογένειας των Σπετσών που διακρίθηκε ως συνταγματολόγος και πολιτικός και αναδείχθηκε Πρόεδρος του Β' Εθνοσυνέλευσης, αλλά και Πρωθυπουργός, το 1863.

⁵ Σπετσιωτικής καταγωγής αρχιτέκτονας, αρχαιολόγος, ακαδημαϊκός και καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών που συνέβαλλε τα μέγιστα στον τομέα των κλασικών, βυζαντινών και μεταβυζαντινών σπουδών στην Ελλάδα.

λιθόστρωτη αυλή, όστρακα αγγείων, φιάλες, πιθοειδή δοχεία και άφθονα άλλα κεραμικά είδη που χρονολογούνται περί την 3η χιλιετία π.Χ. (2.500 -2.100 π.Χ.). Τα όστρακα εγχάρακτων αγγείων, κυκλαδικής προέλευσης και η παρουσία οψιδιανού, οδηγούν στο συμπέρασμα πως ο οικισμός των Σπετσών είχε στενές επαφές με τις Κυκλάδες (Παρασκευαΐδης, 2007:17). Ευρήματα στις περιοχές της Αγίας Μαρίας και των Αγίων Αναργύρων μαρτυρούν την ύπαρξη οικισμών της ύστερης Μυκηναϊκής περιόδου (περί τον 13ο και 12ο αιώνα π.Χ.). Την εποχή του Πελοποννησιακού Πολέμου κτίστηκαν στις κορυφές του Προφήτη Ηλία και της Ζωγεριάς πέτρινα παρατηρητήρια.

Κατά την αρχαϊκή και κλασική εποχή ίσως να χρησιμοποιήθηκε το απάνεμο λιμάνι του από τους κατοίκους της Ερμιονίδας. Το πιθανότερο, όπως αναφέρει και ο Αναστάσιος Ορλάνδος στα «Ναυτικά», είναι πως τότε είχε λίγους κατοίκους, ήταν ασήμαντο και αποτελούσε παράρτημα του Δήμου των Ερμιονέων.

Κατά τους Ελληνιστικούς, Ρωμαϊκούς και Πρωτοβυζαντινούς αιώνες (3^{ος} π.Χ. - 5^{ος} μ.Χ.) φαίνεται από ευρήματα που ήρθαν στο φως (ίχνη αρχαίων ναών, νομίσματα, αρχαίο νεωλκείο, λουτρά) ότι το νησί είχε μόνιμους κατοίκους.

Πηγή: <http://spetses.wordpress.com/photos/palies3/>

Συστηματικές ανασκαφές που έγιναν το 1937 από τον Σπετσιοτή βυζαντινολόγο και ακαδημαϊκό Γεώργιο Σωτηρίου έφεραν στο φως αξιόλογα

ευρήματα που τεκμηριώνουν την άποψη πως κατά τον 5^ο και 6^ο αιώνα μ.Χ. το νησί ευημερούσε και ο κύριος οικισμός ήταν γύρω από το Παλιό Λιμάνι.

Κατά την περίοδο της βυζαντινής αυτοκρατορίας δημιουργήθηκαν οικισμοί στο Παλιό Λιμάνι και στο Καστέλι και μικρότεροι στη Ζωγεριά, στους Αγίους Αναργύρους, στη Σπετσοπούλα και στο Τρίκερι, όπως μαρτυρούν τα βυζαντινά νομίσματα και τα εργαλεία αλιείας που βρέθηκαν σ' αυτές τις περιοχές.

Στην εποχή της Φραγκοκρατίας οι Σπέτσες περιήλθαν στους Ενετούς (1220-1460). Σύμφωνα με ένα παλιό ενετικό χάρτη των Σπετσών (1420) στο νησί υπάρχει ένας τουλάχιστον οικισμός που εκτείνεται από το Παλιό Λιμάνι και το Φανάρι μέχρι την Αγία Μαρίνα. Οι απόψεις των ιστορικών της εποχής δίστανται ως προς το χρόνο εποίκισης του τόπου.

Μετά την κατάληψη της Πελοποννήσου από τους Τούρκους (18^ο αιώνας), αρκετοί αλβανόφωνοι Χριστιανοί από την Αργολίδα κυρίως, καταφεύγουν στις Σπέτσες, προκειμένου να αποφύγουν τους Τούρκους. Οι πρόσφυγες αυτοί δημιούργησαν εκ νέου οικισμό στο Καστέλι, στον παλαιό οικισμό των Σπετσών, που οχυρώθηκε πλέον με τείχος, πέραν της φυσικής προστασίας που παρείχε η μορφολογία του εδάφους. Με την πάροδο του χρόνου ενσωματώθηκαν στο ντόπιο στοιχείο και ανέπτυξαν σημαντική ναυτική δύναμη. Οι Σπετσιώτες στον Ρωσοτουρκικό πόλεμο του 1768-1774, συμπαρατάχθηκαν στο πλευρό των Ρώσων και με μετατροπή του ισχυρού εμπορικού στόλου τους σε πολεμικό, συμμετείχαν σε ενέργειες κατά των Τούρκων, στα λεγόμενα «Ορλωφικά».

Σε απάντηση, το 1770 οι Τούρκοι αφού κατέσφαξαν μεγάλο αριθμό αμάχων και μη, κατέστρεψαν ολοσχερώς τον μοναδικό τότε οικισμό των Σπετσών, στο Καστέλι, ως αντίποινα για τη συμμετοχή των Σπετσιωτών στα «Ορλωφικά». Για μερικά χρόνια μετά την καταστροφή το νησί έμεινε έρημο, αφού όσοι σώθηκαν, κατέφυγαν στις γύρω κοντινές περιοχές. Αργότερα όμως, κατόπιν διαπραγματεύσεων με τους Τούρκους, αμνηστεύθηκαν και επέστρεψαν στο νησί τους. Τότε οι κάτοικοι σκέφτηκαν να παύσουν να ασχολούνται με την καλλιέργεια της άγονης γης του νησιού και να στραφούν προς τη θάλασσα. Έτσι άρχισαν πλέον να κτίζουν τα νέα σπίτια τους στην παραλία και σιγά σιγά αυτός ο οικισμός εξελίχθηκε στην σημερινή πόλη. Έκτοτε και νέοι έποικοι έφθασαν από τις απέναντι ακτές της Πελοποννήσου, και εκμεταλλευόμενοι την συνθήκη του Κιουτσούκ-Καϊναρτζή περί ελεύθερης διακίνησης ρωσικών πλοίων, δημιούργησαν ισχυρότατο εμπορικό στόλο με πλοία που έφεραν τη ρωσική σημαία.

19^{ος} αιώνας μέχρι σήμερα

Στις Σπέτσες την περίοδο αυτή και μέχρι την επανάσταση του 1821, τα ναυπηγεία χτίζουν όλο και πιο μεγάλα ιστιοφόρα για όλο και πιο μακρινά ταξίδια. Οι Σπετσιώτες έχουν σχεδόν εξειδικευτεί στη μεταφορά σταριού από τη νότια Ρωσία στα λιμάνια της Ιταλίας, της Γαλλίας, της Ισπανίας και της Αγγλίας. Το εμπόριο έφερε πλούτο στα ταμεία των πλοιοκτητών και ο αριθμός των πλοίων τους αυξανόταν συνεχώς (Γαλέττας & Μπουζουμπάρδη, 2004: 81). Τα ταξίδια τους όμως δεν ήταν ακίνδυνα, εκτός από τους κινδύνους της κακοκαιρίας, έχουν να αντιμετωπίσουν τους πειρατές και πολλοί Σπετσιώτες στις συγκρούσεις αιχμαλωτίζονται ή σκοτώνονται. Γι' αυτό αναγκάζονται να εξοπλίσουν τα πλοία τους, με την ανοχή της Τουρκίας, με κανόνια, να λύσουν έτσι το πρόβλημά τους, αλλά και να γίνουν συγχρόνως ικανοί πολεμιστές με έναν αξιόμαχο στόλο, που θα αποτελέσει αργότερα τη ναυτική δύναμη της Επανάστασης. Με την ικανότητα μεταφοράς που διαθέτουν, οι Σπετσιώτες ωφελούνται σε κάθε περίπτωση. Τους ρωσοτουρκικούς πολέμους, ακολουθούν οι γαλλοαγγλικοί, κατά τους οποίους οι Άγγλοι επιβάλλουν ναυτικό αποκλεισμό στη Γαλλία του Ναπολέοντα και οι Γάλλοι πληρώνουν όσο-όσο τα πλοία με φορτία σταριού που τολμούν να διασπάσουν τον κλοιό. Ορμητικοί και ριψοκίνδυνοι οι Σπετσιώτες караβοκύρηδες «γεμίζουν τις στέρνες τους με ασημένια τάλλαρα», όπως λέει η παράδοση. Οι περιουσίες αυτές θα χρηματοδοτήσουν, αργότερα, τον αγώνα για την ανεξαρτησία (Χαριτάτος, 2004:21).

Πηγή: <http://spetses.wordpress.com/photos/palies>

Οι Σπέτσες είναι ένας μικρός τόπος καταξιωμένος εθνικά κυρίως για την πολύτιμη βοήθειά του στον αγώνα της Επανάστασης του 1821 για την απελευθέρωση

της Ελλάδος από τον Οθωμανικό ζυγό. Όταν άρχισε η Παλιγγενεσία του 1821, οι Σπέτσες ήταν το πρώτο από τα τρία μεγάλα ναυτικά νησιά (Σπέτσες, Ύδρα, Ψαρά) που απάντησε στη φωνή της Επανάστασης. Οι Σπετσιώτες αφού κατέλαβαν την Καγκελαρία – Διοικητήριο, στις 3 Απριλίου 1821, μετά από την δοξολογία στο ναό του Αγίου Νικολάου, συγκρότησαν τοπική διοίκηση. Με την έναρξη της Επανάστασης ο σπετσιώτικος στόλος ανέλαβε και πέτυχε τον αποκλεισμό δύο σπουδαίων φρουρίων της Πελοποννησιακής ακτής της Μονεμβασιάς και του Ναυπλίου με αρχηγό την Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα.

Πηγή:<http://math-telos-agras.pblogs.gr/2009/03/shmaies-ths-epanastashs-toy-1821>

Στις αρχές Σεπτεμβρίου του 1822 το νησί κινδύνευσε σοβαρά από τον τουρκικό στόλο και την άμυνα του ανέλαβαν ο κοινοτικός άρχοντας Χατζηγιάννης Μέξης και ο Π. Κολοκοτρώνης (οι άμαχοι είχαν προηγουμένως μεταφερθεί στην Ύδρα). Τελικά, στις 8 Σεπτεμβρίου τα ελληνικά πλοία σε ναυμαχία που έγινε στο θαλάσσιο χώρο μεταξύ Σπετσών και Ερμιονίδας και την πυρόληση της τουρκικής ναυαρχίδας από τον σπετσιώτη Κ. Μπαρμπάτση, έτρεψαν σε φυγή τον τουρκικό στόλο εμποδίζοντας τον να ανεφοδιάσει το πολιορκούμενο Ναύπλιο, γεγονός που υπήρξε σωτήριο για τον αγώνα στην Πελοπόννησο. Μετά την ίδρυση του ελληνικού κράτους η ναυτιλιακή και ναυπηγική δραστηριότητα των Σπετσών παρέμεινε ακμαία μέχρι τουλάχιστον τη δεκαετία του 1870 (έτος κατά το οποίο το νησί είχε στόλο 223 μεγάλων ιστιοφόρων), όταν πλέον αρχίζει η αντικατάσταση της ιστιοφόρου ναυτιλίας από την ατμοκίνητη.

Κατά το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα άρχισε η παρακμή του νησιού και ο οικονομικός μαρασμός. Αρκετοί σπετσιώτες φεύγουν και αναζητούν την τύχη τους στον Πειραιά και στην Αμερική. Στην αρχή του 20^{ου} αιώνα επέστρεψε ο μεγάλος ευεργέτης Σωτήριος Ανάργυρος, σπετσιώτης μετανάστης στην Αμερική, και έκανε την γενέτειρά του να ελπίζει ξανά σε ευημερία μέσα από την τουριστική πλέον ανάπτυξη, που ξεκίνησε δυναμικά με το πολυτελές ξενοδοχείο «Ποσειδώνιο» που έχτισε το 1914. Μέχρι τότε στη δημόσια συνείδηση οι Σπέτσες ήταν ένα ηρωικό νησί της Επανάστασης που είχε ξεπέσει οικονομικά αλλά με το «Ποσειδώνιο» αποκτούν μια δεύτερη πηγή αίγλης, ως τόπος παραθερισμού των ανώτερων τάξεων. Η Αθήνα έχει ως οπτικό «σήμα κατατεθέν» την Ακρόπολη, η Θεσσαλονίκη το Λευκό Πύργο και οι Σπέτσες έχουν δύο τέτοια εμβλήματα, τα αρχοντικά της Επανάστασης και το «Ποσειδώνιο» της κοσμικότητας, που γεννούν το καθένα διαφορετικούς συνειρμούς και μνήμες (Χαριτάτος, 2004:26).

Πρέπει να σημειώσουμε εδώ ότι αυτήν τη περίοδο ίδρυσε, επίσης ο Σωτήριος Ανάργυρος, την Αναργύρειο και Κοργιαλέναιο Σχολή (1928) και ο βιομήχανος Δημήτριος Δασκαλάκης το εργοστάσιο νηματουργίας (1922), μοναδικό στο νησί, που και αυτά έπαιξαν σπουδαίο ρόλο στην ανάπτυξη του τόπου.

Πηγή: <http://www.dimaras.gr/spetses/school.htm>

Σε γενικές γραμμές, μετά την απελευθέρωση οι Σπέτσες δεν ακολούθησαν τις εξελίξεις της ναυτιλίας με την εξάπλωση του ατμού και έχασαν την εμπορική και οικονομική ακμή τους. Ανάκαμψη άρχισε να παρουσιάζεται μόνον με την ανάπτυξη του τουρισμού, από τις αρχές του 20ού αιώνα.

3.1.3. Κοινωνικά στοιχεία

Η οικονομική ζωή του νησιού από τη δεκαετία του 1970 βασίζεται κυρίως στον τριτογενή τομέα και εστιάζεται στον τουρισμό. Ακολουθεί η οικοδομική δραστηριότητα, η ναυτιλία και η αλιεία. Υπάρχουν βέβαια και οι επιστήμονες, οι ελεύθεροι επαγγελματίες, οι υπάλληλοι, οι έμποροι, οι αμαξηλάτες κλπ. Βιοτεχνίες δεν υπάρχουν στο νησί, με εξαίρεση τις ναυπηγικές μονάδες ξύλινων μικρών και μεσαίων σκαφών, τους παραδοσιακούς ταρσανάδες, που είναι από τους λίγους εναπομείναντες στην Ελλάδα.

Παλαιότερα ήταν ανεπτυγμένη η ταπητουργία, η υφαντική, η κεντητική και η αγγειοπλαστική, που απασχολούσαν σημαντικό αριθμό κατοίκων, αλλά η τεχνολογία και η ανάπτυξη του τουρισμού εξαφάνισε κυριολεκτικά αυτά τα επαγγέλματα. Είναι σημαντική η ιστορική επίδραση του τουρισμού σε παραδοσιακά επαγγέλματα, όπως την αγροτική παραγωγή και την αλιεία, όπου είτε περιορίστηκε ο αριθμός των απασχολούμενων ή και το επάγγελμα προσαρμόστηκε στις νέες συνθήκες με αύξηση της παραγωγικότητας και εναλλακτική ή συμπληρωματική ενασχόληση με τον τουρισμό (Αναστασίου & Ναθαναηλίδης, 2008:92).

Αξιοσημείωτη είναι η έντονη οικοδομική δραστηριότητα που παρατηρείται στο νησί τα τελευταία χρόνια. Οι Σπέτσες έχουν εξελιχθεί σε τόπο παραθερισμού των ευκατάστατων οικογενειών της Αθήνας, όπου έχουν τα εξοχικά τους, με αποτέλεσμα η γη να καθίσταται πλέον πανάκριβη και δυσεύρετη.

Ο πληθυσμός κατά την τελευταία απογραφή του 2001 ήταν 3.931 κάτοικοι (αύξηση 10,5% σε σχέση με τους 3.509 κατοίκους της απογραφής του 1991). Κατά τους θερινούς μήνες προστίθεται τέτοιος αριθμός επισκεπτών, ώστε ο πληθυσμός διπλασιάζεται ή ακόμη και τριπλασιάζεται. Για την ιστορία ας αναφέρουμε ότι, λίγο πριν από το 1821 το νησί είχε 8.000 κατοίκους και σύμφωνα με τον Α. Ορλάνδο, γύρω στα 1878, είχε περίπου 15.000 κατοίκους.

3.1.4. Τομείς οικονομικής δραστηριότητας

3.1.4.1. Πρωτογενής Τομέας

Γεωργία – Κτηνοτροφία – Αλιεία :

Η γη που καλλιεργείται είναι μικρής έκτασης και παράγονται, μόνο για ιδιωτική κατανάλωση, ελάχιστες ποσότητες από δημητριακά, ελαιόλαδο, σύκα, αμύγδαλα, λεμόνια, πορτοκάλια, σταφύλια, κρασί και μέλι. Κηπευτικά δεν

καλλιεργούνται συστηματικά, αφού υπάρχει έλλειψη νερού. Έτσι δεν θα μπορούσαμε ότι υπάρχει γεωργική παραγωγή στο νησί.

Η κτηνοτροφία και η πτηνοτροφία είναι αρκετά περιορισμένες, αν και τα τελευταία χρόνια παρατηρείται ένα ενδιαφέρον προς αυτούς τους τομείς. Το ίδιο συμβαίνει και με τη μελισσοκομία, η οποία ήταν αναπτυγμένη παλαιότερα και μάλιστα με εξαιρετικής ποιότητας μέλι.

Η αλιεία είναι αρκετά αναπτυγμένη και απασχολεί έναν αξιοσημείωτο αριθμό κατοίκων. Στο παρελθόν βέβαια απασχολούσε πολύ περισσότερους, εν τούτοις παρέμεινε ένα παραδοσιακό επάγγελμα που αποδείχτηκε αρκετά ανθεκτικό στην τουριστική επέλαση.

3.1.4.2. Δευτερογενής Τομέας

Το νησί όσον αφορά στον τομέα της μεταποίησης δεν παρουσιάζει ιδιαίτερη ανάπτυξη προφανώς λόγω του μικρού μεγέθους του. Οι κυριότεροι κλάδοι που δραστηριοποιούνται είναι ηλεκτρολογικών κατασκευών και όσων που έχουν σχέση με την οικοδομική δραστηριότητα, καθώς επίσης και ξυλουργικής και επιπλοποιίας, τροφίμων και ποτών. Ενδιαφέρον ακόμη παρουσιάζουν σ' αυτόν τον τομέα, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, οι μικρές ναυπηγικές μονάδες ξύλινων παραδοσιακών σκαφών – οι περίφημοι ταρσανάδες ή καρνάγια – που παραδίδονται από πατέρα σε γιό και είναι αναπόσπαστο κομμάτι της παράδοσης του τόπου. Όλες αυτές οι επιχειρήσεις βέβαια είναι μικρές και οικογενειακές κυρίως.

Πηγή: <http://images.google>.

3.1.4.3. Τριτογενής Τομέας

Στον τριτογενή τομέα του εμπορίου και της παροχής υπηρεσιών, κατ' εξοχήν τουριστικών, δραστηριοποιείται ο μεγαλύτερος αριθμός κατοίκων διότι το νησί είναι ένας από τους δημοφιλέστερους τουριστικούς προορισμούς στην Ελλάδα. Αναλυτικά με περισσότερα στοιχεία για την τουριστική δραστηριότητα και τα επαγγέλματα που εμπλέκονται σ' αυτήν θα αναφερθούν παρακάτω στο αντίστοιχο κεφάλαιο.

3.1.5. Αστικές υποδομές

Στα χρόνια της τουρκοκρατίας είχε κατασκευαστεί υποτυπώδης δεξαμενή για να συγκεντρώνει το νερό μιας πηγής στη θέση Καστέλι από την οποία και καλύπτονταν οι ανάγκες των κατοίκων. Αργότερα ο Σωτήριος Ανάργυρος χρησιμοποιώντας αυτή τη δεξαμενή, δημιούργησε το πρώτο δίκτυο ύδρευσης κατασκευάζοντας περίπου δέκα βρύσες –μία για κάθε γειτονιά – από τις οποίες και έπαιρνε νερό το κάθε νοικοκυριό.

Κατά την δεκαετία του 1960 κατασκευάστηκε το δίκτυο ύδρευσης που χρησιμοποιείται ακόμη και σήμερα, μετά από πολλές επεκτάσεις και βελτιώσεις που έγιναν κατά καιρούς. Το νερό που τροφοδοτεί το δίκτυο ύδρευσης μεταφέρεται στο νησί με υδροφόρα πλοία από πηγές της Αργολίδας. Σε πολλά σπίτια, κυρίως τα παλαιότερα, υπάρχουν στέρνες που χρησιμοποιούνται συμπληρωματικά, όταν χρειάζεται.

Το θέμα της αποχέτευσης ταλανίζει πολλά χρόνια το νησί, διότι δεν υπάρχει αποχετευτικό δίκτυο και εγκαταστάσεις βιολογικού καθαρισμού των λυμάτων.

Η οικοδομική δραστηριότητα που παρουσιάζει τα τελευταία χρόνια είναι εξαιρετικά σημαντική. Από το 2004 έως και το 2008 έχουν εκδοθεί κατά μέσο όρο 66,2 άδειες οικοδομής το χρόνο (2004:60, 2005:76, 2006:78, 2007:66, 2008:51).

3.1.6. Οδικό δίκτυο – Συγκοινωνίες

Το νησί διαθέτει περιμετρικά περιφερειακό ασφαλτοστρωμένο δρόμο μήκους 24 χλμ. που φτάνει μέχρι τη θάλασσα σε πολλά σημεία και οδηγεί στις περισσότερες παραλίες.

Οι Σπέτσες προστατεύονται (ΦΕΚ 352/1967, 594/Δ/78, 740/Δ/81, 961/Δ/92) ως διατηρητέος οικισμός και τόπος ιδιαίτερου φυσικού κάλλους γι' αυτό εδώ και πολλά χρόνια. δεν επιτρέπεται η κυκλοφορία επιβατικών Ι.Χ. αυτοκινήτων.

Κυκλοφορούν μόνο επαγγελματικής χρήσης αυτοκίνητα και ένας εξαιρετικά μεγάλος αριθμός δικύκλων που σύμφωνα με το αστυνομικό τμήμα ανέρχεται κατά το 2009 σε 2.630 (μόνο αυτά των 50 c.c.).

Υπάρχουν 35 παραδοσιακά ιππήλατα αμαξάκια, που, λόγω έλλειψης άλλων μεταφορικών μέσων, εκτός από τη βόλτα στην παραλία, εξυπηρετούν και τις μετακινήσεις. Ακόμη υπάρχουν έξι ταξί αυτοκίνητα και δύο μικρά λεωφορεία εκ των οποίων το ένα συνδέει τον οικισμό των μηχανικών με τη πόλη και μια κοντινή παραλία και το άλλο 2–3 πολυσύχναστες παραλίες του νησιού επίσης με τη πόλη. Τα αμαξάκια και τα λεωφορεία λειτουργούν μόνο κατά τη θερινή περίοδο.

Το νησί συνδέεται με τον Πειραιά με ταχύπλοα πλοία τύπου ιπτάμενων δελφινιών και καταμαράν, με τουλάχιστον τέσσερα δρομολόγια καθημερινώς το χειμώνα και πολύ περισσότερα κατά τη θερινή περίοδο. Συμβατικό πλοίο από το 2008 δεν υπάρχει. Επίσης υπάρχει φεριμπότ, ταχύπλοα μικρά σκάφη (θαλάσσια ταξί) και παραδοσιακά καΐκια που συνδέουν το νησί με την Πελοπόννησο από την Κόστα που είναι η πλησιέστερη ακτή (1,5 ναυτικό μίλι).

Οδικώς οι Σπέτσες απέχουν 200 χλμ. από την Αθήνα μέχρι την απέναντι ακτή της Κόστας μέσω Κορίνθου και Επιδαύρου. Υπάρχει και λεωφορείο από Κόστα μέσω Κρανιδίου προς Αθήνα που είναι συντονισμένο με τα δρομολόγια του φεριμπότ.

3.1.7. Κοινωνική υποδομή

Εκπαίδευση: Στις Σπέτσες λειτουργούν σχολεία Πρωτοβάθμιας, Δευτεροβάθμιας και Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Οι ανάγκες του τόπου καλύπτονται επαρκώς.

Στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση λειτουργούν δύο (2) Νηπιαγωγεία και ένα (1) ολοήμερο 12θέσιο Δημοτικό σχολείο. Στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση λειτουργεί ένα (1) Γυμνάσιο και ένα (1) Γενικό Λύκειο. Για τη τριτοβάθμια εκπαίδευση λειτουργεί, στις εγκαταστάσεις της Αναργυρείου και Κοργιαλενείου Σχολής, από το 2004, Τμήμα Τουριστικών Επιχειρήσεων, Παράρτημα του ΤΕΙ Πειραιά.

Υγεία: Λειτουργεί ένα Κέντρο Υγείας με ένα μόνιμο γιατρό παθολόγο, δύο αγροτικούς γιατρούς και μία νοσηλεύτρια. Στον ιδιωτικό τομέα υπάρχουν δύο παθολόγοι, μικροβιολόγος, ορθοπαιδικός, παιδίατρος, ακτινολόγος και τέσσερις

οδοντίατροι. Για άλλες ειδικότητες γιατρών και νοσοκομειακή περίθαλψη θα πρέπει να μετακινηθούν οι κάτοικοι είτε στο Ναύπλιο ή το Άργος είτε στην Αθήνα.

Πρόνοια: Υπάρχουν δύο δημόσιοι παιδικοί σταθμοί. Αναμένεται πολύ σύντομα να λειτουργήσει ένα Κέντρο Ανοιχτής Προστασίας Ηλικιωμένων (Κ.Α.Π.Η.) και επίσης λειτουργεί μέσω του Δήμου Σπετσών το πρόγραμμα για τους ηλικιωμένους «φροντίδα στο σπίτι».

3.2. Η εξέλιξη του τουρισμού στις Σπέτσες

Το νησί των Σπετσών δεν εξελίχτηκε κατά τύχη σε έναν εξαιρετικά δημοφιλή τουριστικό προορισμό. Η γεωγραφική του θέση, η μορφολογία του εδάφους, οι κλιματολογικές συνθήκες, ο παραδοσιακός οικισμός, η απουσία σχεδόν αυτοκινήτων, το πανέμορφο πευκοδάσος και η ένδοξη ιστορία του, καθιστούν το νησί προνομιούχο. Είχε όλες τις προϋποθέσεις για να αναπτυχθεί τουριστικά και απέμενε να δημιουργηθούν οι υποδομές που απαιτούνταν για την τουριστική αξιοποίηση αυτού του προικισμένου τόπου.

Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και αρχές του 20^{ου} οι Σπέτσες αφού έφθασαν στην ακμή τους σαν εμπορική και ναυτική δύναμη, ξαναγίνονται μια κοιμισμένη και παρακμάζουσα επαρχιακή γωνιά. Τότε επιστρέφει στο νησί που γεννήθηκε ο Σωτήριος Ανάργυρος φέρνοντας μαζί του πολλά χρήματα και τις καινοτόμες ιδέες του, αλλά κυρίως την αγάπη του για τη γενέτειρά του, που άλλαξε τη μοίρα αυτού του τόπου. Ήταν ο οραματιστής που συνέλαβε και υλοποίησε εν πολλοίς ένα μακροπρόθεσμο σχέδιο για την τουριστική αξιοποίηση του νησιού.

Οι Σπέτσες εκείνη την εποχή φυτοζωούσαν. Η μικρή αγροτική παραγωγή, η αλιεία, τα εμβάσματα των ναυτικών και των μεταναστών, οι μεταφορές με τα καϊκια, η λειτουργία του εργοστασίου κλωστοϋφαντουργίας και της μονάδας εμφιάλωσης αναψυκτικών, ήταν οι πηγές του πενιχρού εισοδήματος των κατοίκων. Υποτυπώδης τουριστική κίνηση υπήρχε όταν, κατά τους θερινούς μήνες, έρχονταν να μείνουν στα παλιά τους σπίτια όσοι είχαν φύγει στην Αθήνα. Επίσης κατά το τέλος του καλοκαιριού, επειδή το νησί ήταν πέρασμα αποδημητικών πουλιών, συγκέντρωνε πολλούς κυνηγούς που για αρκετό διάστημα έμεναν στο νησί. Υπήρχε λοιπόν ένας αξιοσημείωτος αριθμός ανθρώπων με υψηλό εισόδημα που αναζητούσαν κατάλυμα και υπηρεσίες. Τουριστική υποδομή τότε, φυσικά δεν υπήρχε. Τα ξενοδοχεία και οι

υπηρεσίες που διέθεταν, ήταν σε πρωτόγονη κατάσταση. Εκείνη ακριβώς την εποχή χτίζει ο Ανάργυρος στις Σπέτσες το ξενοδοχείο Ποσειδώνιο, εντελώς πρωτοποριακό, πολυτελές και μεγαλόπρεπο που αποτελεί για ένα μικρό νησί πραγματική επανάσταση.

Το καλοκαίρι του 1914 το Ποσειδώνιο ξεκινάει τη λειτουργία του και γρήγορα εξελίσσεται σε πόλο έλξης των επιφανών της οικονομίας και της πολιτικής. Από τις Σπέτσες, χάριν του Ποσειδωνίου, μεταξύ πολλών αξιόλογων ανθρώπων εκείνης της εποχής, πέρασαν μέλη της βασιλικής οικογένειας, ο πρωθυπουργός Ε. Βενιζέλος καθώς επίσης υπουργοί και πνευματικοί άνθρωποι. Είχε αρχίσει η χρυσή εποχή του τουρισμού στις Σπέτσες. Το νησί έγινε ο ευνοημένος παραθεριστικός τόπος του κέντρου. Οι εφημερίδες και τα περιοδικά της ελληνικής «μπελ επόκ» αφιερώνουν ολοσέλιδα άρθρα για τις Σπέτσες και το υπέρλαμπρο ξενοδοχείο τους (Σταματίου, 2001: 87).

Πηγή:<http://www.ert.gr/menoumellada/images/stories/poseidonio>

Ο μεγάλος ευεργέτης των Σπετσών Σ. Ανάργυρος άρχισε ουσιαστικά να υλοποιεί το σχέδιό του για την ανάπτυξη του τόπου το 1904, πολύ νωρίτερα από την κατασκευή του Ποσειδωνίου, με την γραπτή πρόταση προς το Δήμο Σπετσών να χρηματοδοτήσει την κατασκευή του υπό μελέτη υδραγωγείου, όπως και έγινε. Στη συνέχεια αγόρασε και προσέφερε ακίνητο για τη στέγαση του Παραρτήματος της

Βασιλικής Σχολής Χειροτεχνημάτων στις Σπέτσες. Κάτι τέτοιο δεν είναι βέβαια έργο τουριστικής υποδομής, έμμεσα όμως συνέβαλε στην τουριστική ανάπτυξη με την προβολή της λαϊκής τέχνης του νησιού, κυρίως του παραδοσιακού κεντήματος, που πραγματικά εκείνη την εποχή και μέχρι το 1960 που λειτούργησε, είχε μεγάλη φήμη. Επισκεύασε τους παλιούς δρόμους του νησιού και κατασκεύασε «περιφερειακό δρόμο» σε δύο τμήματα το ένα από την ανατολική πλευρά του νησιού μέχρι νότια τους Αγίους Αναργύρους και το άλλο, μήκους 6 χλμ. περίπου, από τη δυτική πλευρά, το Λιγονέρι, μέχρι ψηλά το λόφο του Προφήτη Ηλία. Οι δρόμοι αυτοί συνέβαλαν ουσιαστικά στην τουριστική ανάπτυξη, διότι χρησιμοποιήθηκαν πολύ στις εκδρομές που διοργανώνονταν από το Ποσειδώνιο σε διάφορες εξοχές των Σπετσών. Τέλος η αγορά, η αναδάσωση και η προστασία του δάσους είναι ίσως το σπουδαιότερο έργο τουριστικής υποδομής και όχι μόνο, του Σ. Ανάργυρου. Κατά την περίοδο της οικονομικής δυσπραγίας στο νησί, για την οποία μιλήσαμε προηγουμένως, οι κάτοικοι στην προσπάθειά τους να εξασφαλίζουν τα προς το ζην, στράφηκαν στη συστηματική καλλιέργεια της άγονης γης τους. Καταστρέψανε λοιπόν το δάσος σε μεγάλο βαθμό με ξεχερσώματα χωραφιών και αλόγιστη υλοτόμηση για πώληση ξύλων. Τέτοια μεγάλα τμήματα αναδάσωσε ο Σ. Ανάργυρος και με συνεχή φροντίδα αξιοποίησε και προστάτευε το θαυμάσιο αυτό πευκοδάσος που μέχρι σήμερα απολαμβάνουμε.

Όλα τα παραπάνω ήταν βασικές υποδομές που συντέλεσαν ουσιαστικά στην τουριστική ανάπτυξη εκείνης της περιόδου. Το νησί στη διάρκεια εκείνων των χρόνων αναπτύχθηκε τουριστικά, προσελκύοντας κυρίως εσωτερικό τουρισμό, ιδιαίτερα από τις εύπορες Αθηναϊκές οικογένειες, παράλληλα με την παρουσία ελάχιστων αλλοδαπών τουριστών. Υπήρχαν τότε ακόμη 2-3 μικρά ξενοδοχεία που δεν κάλυπταν τη ζήτηση που υπήρχε. Λειτουργούσαν επίσης λίγα μικρά εστιατόρια, πολλές παραδοσιακές ταβέρνες και ένα εξαιρετικό κέντρο διασκέδασης με ορχήστρα ρουμάνικης μουσικής, εφάμιλλο των καλύτερων εστιατορίων της Αθήνας. Πολύ σημαντικό ήταν επίσης το γεγονός, πως την εποχή εκείνη λειτουργούσε Καζίνο και δαιμόνιοι επιχειρηματίες είχαν ναυλώσει επιβατηγό πλοίο που μετέφερε καθημερινά από την Αθήνα και εντελώς δωρεάν παίκτες. Όλα αυτά συνέβαλαν ώστε η κίνηση στο νησί είχε φτάσει σε τέτοιο βαθμό, που τα περισσότερα καταστήματα διανυκτέρευαν μέχρι τις πρωινές ώρες (Καρδάσης, 1996:92).

Οι Σπέτσες γνώρισαν μέρες ευημερίας και ανάπτυξης μέχρι τον Α΄ παγκόσμιο πόλεμο περίπου. Μέσα σ' αυτά τα χρόνια οι κάτοικοι συνειδητοποίησαν ή πείστηκαν με κάθε τρόπο, ότι το μέλλον του τόπου είναι ο τουρισμός. Σ' αυτό βοήθησε και ο Τουριστικός Όμιλος Σπετσών που ιδρύθηκε στα μέσα της δεκαετίας του 1950. Την επόμενη δεκαετία τα πράγματα άρχισαν να αλλάζουν, χτίζεται το ξενοδοχείο «Ξενία» σε οικόπεδο του Ιδρύματος της Αναργυρείου Σχολής με αναγκαστική απαλλοτρίωση για λόγους δημοσίου συμφέροντος. Η προσφορά για τουριστικές υποδομές είναι πλέον μεγάλη, η γη φτηνή και τότε χτίζεται ο «οικισμός των μηχανικών» με 220 διαμερίσματα.

Γύρω στο 1970, χωρίς οι κάτοικοι να το έχουν συνειδητοποιήσει, ο τουρισμός για το νησί ήταν σε μια κρίσιμη καμπή. Είχαν να επιλέξουν ανάμεσα στον ποιοτικό και τον μαζικό τουρισμό. Η επιλογή έγινε μάλλον χωρίς αυτούς, συγκυριακά και το πρώτο γκρουπ μαζικού τουρισμού φτάνει στο νησί το 1973 με τη βρετανική εταιρεία Thomson. Τα πράγματα είχαν πάρει το δρόμο τους. Το νησί γεμίζει με Άγγλους που το μόνο που τους ενδιαφέρει είναι ο ήλιος, η παραλία και οι μπύρες. Ελάχιστοι ενδιαφέρονται για την ιστορία και τον πολιτισμό του τόπου. Οι Σπετσιώτες χτίζουν πυρετωδώς φτηνά δωμάτια με τα απολύτως απαραίτητα, εστιατόρια, καφετερίες, μπαρ, μαγαζιά με είδη λαϊκής τέχνης και ό,τι άλλο πιστεύουν ότι μπορεί να φέρει τουριστικό συνάλλαγμα. Κάπως έτσι αναπτύχθηκε ο τουρισμός στα περισσότερα νησιά της Ελλάδας και οι Σπέτσες, παρόλο το «ένδοξο τουριστικό παρελθόν», δεν κατάφεραν να ξεφύγουν.

Το εισόδημα οικογενειακό και μη, μεγαλώνει γρήγορα και εύκολα, τα παραδοσιακά επαγγέλματα συρρικνώνονται ή εξαφανίζονται, η μόρφωση απαξιώνεται και η επαγγελματική – οικονομική αποκατάσταση για τους νέους γίνεται χωρίς ιδιαίτερο κόπο. Αυτός ο τρόπος ζωής και ο συγχρωτισμός με τους τουρίστες, που φέρνουν καινούργια ήθη, ίσως πιο χαλαρά από αυτά της δικής μας κουλτούρας, αλλοιώνει την νοοτροπία και την συμπεριφορά των κατοίκων. Όταν εμφανίζονται κάποια κοινωνικά φαινόμενα αλκοολισμού, ναρκωτικών κ.τ.λ., καθώς και σημαντικός αριθμός γάμων με αλλοδαπές γυναίκες, αρχίζει ο προβληματισμός για τις επιπτώσεις αυτού του είδους τουριστικής ανάπτυξης. Παρατηρούνται ακόμη αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον με την έντονη οικιστική ανάπτυξη. Τα θετικά αλλά και τα αρνητικά της τουριστικής ανάπτυξης είναι πλέον φανερά. Η περίοδος αυτή κρατάει τρεις δεκαετίες περίπου, αλλά το γεγονός ότι οι Σπέτσες δεν ήταν πλέον φτηνό νησί, έφερε το τέλος στον μαζικό τουρισμό. Κάποιοι υποστηρίζουν σήμερα ότι αν δεν έπεφτε στην παγίδα να ενδώσει στις σειρήνες του μαζικού τουρισμού θα μπορούσε να είναι ακόμη σήμερα, μαζί με την Ύδρα και τις απέναντι Αργολικές ακτές, οι Κάνες της Ελλάδας (http://www.os3.gr/arhive_topos/gr_topos_spetses.html).

Σήμερα είμαστε πάλι στην κρίσιμη καμπή του δρόμου, αλλά και αυτή τη φορά τα πράγματα εξελίσσονται σύμφωνα με τις συνθήκες της εποχής. Είναι πλέον ξεκάθαρη η νέα μορφή τουριστικής ανάπτυξης που διαμορφώνεται τα τελευταία χρόνια και την αναπτύσσουμε αμέσως παρακάτω.

3.2.1. Υφιστάμενη τουριστική κατάσταση της περιοχής

Ο τουρισμός, κατά τη διάρκεια των τελευταίων χρόνων, είναι κυρίως εσωτερικός και παρουσιάζει αυξημένη κίνηση τα σαββατοκύριακα, τα τριήμερα, τις αργίες και κατά τη θερινή περίοδο. Το νησί αποτελεί ιδανικό προορισμό για «μικρές αποδράσεις του σαββατοκύριακου». Ο αριθμός των εξοχικών κατοικιών είναι μεγάλος, πράγμα που σημαίνει ότι δεν υπάρχουν σε ικανοποιητικό βαθμό πλέον οι κλασικοί τουρίστες που δαπανούν χρήματα για το κατάλυμα και τη διατροφή τους. Ο μεγάλος όγκος των ανθρώπων που επισκέπτονται το νησί είναι ιδιοκτήτες εξοχικών κατοικιών. Κάτι τέτοιο έχει τις επιπτώσεις του στην οικονομία του τόπου. Η ζήτηση για πόσιμο νερό, κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού, είναι μεγάλη, δεν καλύπτεται από τους υδάτινους πόρους του νησιού και στηρίζεται αποκλειστικά στη μεταφορά πόσιμου νερού από την Πελοπόννησο με υδροφόρα πλοία. Η δραματική αύξηση των

εξοχικών κατοικιών, που οι περισσότερες διαθέτουν πισίνα και κήπους, δημιουργεί υπερκατανάλωση νερού που προκαλεί προβλήματα στην υδροδότηση του τόπου. Η μικρή απόσταση από την Αθήνα και η ανάδειξή του σε δημοφιλή προορισμό, έχει επηρεάσει και την ανάπτυξη της απέναντι ακτής της Πελοποννήσου, όπου υπάρχουν δύο μεγάλοι σταθμοί στάθμευσης αυτοκινήτων για να καλυφθούν οι ανάγκες των επισκεπτών. Η μεγάλη τουριστική ανάπτυξη των Σπετσών προκάλεσε και την οικοδόμηση πολλών εξοχικών κατοικιών στην απέναντι ακτή της Πελοποννήσου, αφού τα αγροτεμάχια διαφημίζονταν ως οικοπέδα "απέναντι από τις Σπέτσες".

Ο αριθμός αλλοδαπών τουριστών, που επισκέπτεται οργανωμένα ή μεμονωμένα πλέον το νησί, είναι μικρός. Η τουριστική κίνηση είναι ιδιαίτερα αυξημένη τον Αύγουστο και συνεπώς απαιτείται ανάπτυξη των υποδομών ώστε να ανταποκρίνονται στη ζήτηση. Οι τουριστικές επιχειρήσεις εστίασης και διασκέδασης καθώς και άλλες κατηγορίες εμπορικών καταστημάτων είναι αρκετές και καλύπτουν σε μεγάλο βαθμό τις αυξημένες απαιτήσεις της θερινής περιόδου. Ο αριθμός των ξενοδοχείων ανά κατηγορία καθώς και των ενοικιαζόμενων δωματίων είναι επαρκής. Όμως τα ξενοδοχεία που υπάρχουν δεν καλύπτουν τη ζήτηση για υπηρεσίες υψηλού επιπέδου ποιότητας. Είναι εξαιρετικά θετικό ότι λειτουργεί από τον Ιούλιο του 2009 ανακαινισμένο, το ιστορικό ξενοδοχείο Ποσειδώνιο.

Οι υπηρεσίες όμως που η Πολιτεία προσφέρει συρρικνώνονται τα τελευταία χρόνια, με το κλείσιμο του τοπικού υποκαταστήματος της ΔΕΗ και την έλλειψη γιατρών ειδικότητας του κέντρου υγείας (π.χ. ακτινολόγου, μικροβιολόγου, παιδίατρου). Όλα αυτά δημιουργούν μια δύσκολη κατάσταση ιδιαίτερα το καλοκαίρι με τον πληθυσμό του νησιού να υπερδιπλασιάζεται, ειδικά τον Αύγουστο, που το σύνολο των επισκεπτών ανέρχεται από 11.000 έως 12.000 άτομα.

3.2.2. SWOT ANALYSIS

Η SWOT ανάλυση είναι πολύ χρήσιμο εργαλείο καθώς βοηθάει να κατανοήσουμε την υπάρχουσα κατάσταση σ' έναν τουριστικό προορισμό, τις Σπέτσες στην προκειμένη περίπτωση, αναλύοντας τα πλεονεκτήματα, τα μειονεκτήματα, τις ευκαιρίες και τους κινδύνους που τυχόν παρουσιάζει. Μας χρειάζεται για τη δημιουργία στρατηγικής μάρκετινγκ και την τουριστική πολιτική που πρέπει να εφαρμοστεί για την ανάπτυξη ενός τόπου. Εξετάζονται όπως αναφέραμε τέσσερις βασικοί παράγοντες: α) Strengths (δυνατά σημεία), β) Weaknesses (αδύνατα σημεία), γ) Opportunities (ευκαιρίες) και δ) Threats (κίνδυνοι).

α) Strengths(δυνατά σημεία): Τα δυνατά σημεία στα οποία οι Σπέτσες υπερέχουν ως τουριστικός προορισμός είναι:

- Οι φυσικές ομορφιές, το ήπιο κλίμα, οι καλές παραλίες
- Η μικρή απόσταση από την Αθήνα και η εύκολη πρόσβαση με αυτοκίνητο
- Η πλούσια ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά με δυνατότητα περαιτέρω αξιοποίησης
- Ο παραδοσιακός οικισμός με αξιόλογη σπετσιοτική αρχιτεκτονική
- Η καλή τουριστική υποδομή
- Η δυνατότητα ανάπτυξης εναλλακτικού τουρισμού

β) Weaknesses (αδύνατα σημεία): Οι βασικές αδυναμίες του τουριστικού προϊόντος του νησιού είναι:

- Η κακή σχέση ποιότητας των προσφερομένων υπηρεσιών και τιμής που καθιστά το νησί ιδιαίτερα ακριβό

- Η έλλειψη υποδομών που κρίνονται απαραίτητες για την υποστήριξη των τουριστικών υποδομών
- Η έλλειψη εξειδικευμένων στελεχών και προσωπικού στις τουριστικές και ξενοδοχειακές επιχειρήσεις
- Η κακή και ακριβή θαλάσσια συγκοινωνία και η έλλειψη συμβατικού πλοίου
- Το έντονο κυκλοφοριακό πρόβλημα και ο θόρυβος από τα πολλά δίκυκλα μηχανάκια
- Η ανυπαρξία ξένων tour operators
- Η έλλειψη τουριστικής συνείδησης
- Η ανεπαρκής προβολή στην Ελλάδα και κυρίως στο εξωτερικό

γ) Opportunities (ευκαιρίες): Οι βασικότερες ευκαιρίες που παρουσιάζονται για την περιοχή είναι:

- Η αναπαλαίωση και λειτουργία του ιστορικού ξενοδοχείου «Ποσειδώνιο»
- Η αξιοποίηση της περιουσίας του ιδρύματος της Αναργυρείου και Κοργιαλενείου Σχολής Σπετσών (π.χ. η οικία του Σ. Ανάργυρου, το πευκοδάσος, η Αναργύρειος & Κοργιαλένειας Σχολή)
- Η δυνατότητα αξιοποίησης και προβολής των ιστορικών και θρησκευτικών μνημείων
- Η δυνατότητα ανάπτυξης εναλλακτικού τουρισμού και ιδιαίτερα θαλάσσιου, πολιτιστικού και φυσιολατρικού.

δ) Threats (κίνδυνοι): Οι κίνδυνοι που απειλούν την τουριστική ανάπτυξη των Σπετσών είναι:

- Η καθιέρωση του νησιού ως «νησί του Σαββατοκύριακου»
- Η υποβάθμιση του περιβάλλοντος
- Ο μεγάλος ανταγωνισμός από τους νέους τουριστικούς προορισμούς με σύγχρονες υποδομές και καλύτερες τιμές
- Η ολοένα και μικρότερη διάρκεια της τουριστικής περιόδου
- Η καθιέρωση ως τόπου για τουρισμό μόνον όσων έχουν ιδιόκτητες εξοχικές κατοικίες

3.3. Προβλήματα και προοπτικές ανάπτυξης εναλλακτικού τουρισμού στις Σπέτσες

Τα προβλήματα που παρουσιάζει το νησί με βάση όσα αναφέραμε προηγουμένως είναι αρκετά. Θα επιχειρήσουμε να αναπτύξουμε τα σπουδαιότερα:

- Ο ιδιόμορφος «τουρισμός ιδιοκτησίας» που αναπτύχθηκε τα τελευταία χρόνια, και η μικρής διάρκειας τουριστική περίοδος που όλο και συρρικνώνεται.
- Οι υψηλές τιμές αγαθών και υπηρεσιών χαρακτηρίζουν το νησί σε όλους τους τομείς, ακόμη και σ' αυτούς που δεν έχουν άμεση σχέση με τον τουρισμό. Οι υπηρεσίες που προσφέρονται, ειδικά σε καταλύματα και εστιατόρια, είναι ακριβές για την ποιότητά τους.
- Η μετακίνηση μέσα στην πόλη και στις κοντινές παραλίες αποτελεί ένα σημαντικό πρόβλημα για τον επισκέπτη. Τα ιππήλατα αμαξάκια και τα λίγα ταξί που υπάρχουν είναι αρκετά ακριβά και δεν λύνουν το πρόβλημα. Έτσι, «λύσαμε» το πρόβλημα με τα αναρίθμητα μηχανάκια, που φυσικά δημιούργησε καινούργιο πρόβλημα ηχορύπανσης και κυκλοφοριακού χάους.
- Η πρόσβαση στο νησί έχει γίνει προβληματική, διότι καταργήθηκε το συμβατικό πλοίο, τα ταχύπλοα είναι ακριβά και επιπλέον με μικρή θαλασσοταραχή ακινητοποιούνται. Από ξηράς είναι εύκολη η μετακίνηση, αλλά το φεριμπότ έχει λίγα δρομολόγια και κυρίως σταματά όλο το χρόνο στις πέντε το απόγευμα, πράγμα που υποχρεώνει τους επισκέπτες να παίρνουν θαλάσσιο ταξί που είναι αρκετά ακριβό.
- Η υποβάθμιση του περιβάλλοντος είναι πλέον ορατή, από την έλλειψη βιολογικού καθαρισμού και την ανεξέλεγκτη διάθεση των αστικών αποβλήτων που καταστρέφουν τη μοναδική φυσική ομορφιά του νησιού. Λίγα μέτρα από τη θάλασσα λειτουργεί ανοικτή χωματερή, όπου εναποτίθενται αδιακρίτως όλα τα σκουπίδια του οικισμού και ακόμη χύνονται εντελώς ανεπεξέργαστα όλα τα λύματα από τα νοικοκυριά του νησιού. Η καύση των σκουπιδιών όχι μόνο μολύνει την ατμόσφαιρα με επικίνδυνες χημικές ουσίες αλλά έχει προκαλέσει στο παρελθόν πυρκαγιές που έκαψαν μεγάλα τμήματα του δάσους.
- Η έλλειψη επαγγελματισμού και εξειδικευμένου προσωπικού από αρκετές τουριστικές και ξενοδοχειακές επιχειρήσεις στο νησί.

- Η απουσία ουσιαστικής προβολής και διαφήμισης του νησιού και ειδικότερα της Αρμάτας τόσο στην Ελλάδα, όσο και στο εξωτερικό.
- Η έλλειψη οργανωμένης μαρίνας για σκάφη αναψυχής

Τα προβλήματα όπως είδαμε είναι αρκετά όχι όμως ανυπέρβλητα. Το νησί έχει μακρά τουριστική παράδοση και το τουριστικό προϊόν που διαθέτει είναι γενικά σε καλό επίπεδο. Έχει πολλούς λόγους να διεκδικεί ένα καλό μερίδιο στην τουριστική αγορά και μάλιστα καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου.

Θα μπορούσε με καλή και οργανωμένη προσπάθεια να αναπτυχθεί ο εναλλακτικός τουρισμός στην περιοχή που διαφέρει από τις παραδοσιακές μορφές τουρισμού αναψυχής και σχετίζεται με τα ιδιαίτερα φυσικά χαρακτηριστικά και την ιστορική κληρονομιά της. Μπορούν λοιπόν να αναπτυχθούν ορισμένες μορφές εναλλακτικού τουρισμού οι οποίες θα λειτουργούν συμπληρωματικά και θα βοηθήσουν ιδιαίτερα στην προσαρμογή του στα νέα δεδομένα και μακροπρόθεσμα σε μια βιώσιμη και αειφόρο τουριστική ανάπτυξη του νησιού. Ειδικότερα:

- **Φυσιολατρικός τουρισμός:** Στις Σπέτσες απολαμβάνει ο επισκέπτης το φυσικό περιβάλλον σε εξοχές με πευκοδάση που υπενθυμίζουν διαρκώς το αρχαίο τους όνομα, Πιτυούσα, ενώ και οι μυρωδιές από σκίνα, θυμάρια, βατόμουρα, μυρτιές δικαιώνουν το Βενετσιάνικο Isola di spezie. Το νησί προσφέρεται για πεζοπορία μέσα στο δάσος ή πλάι στη θάλασσα, βόλτα με άλογα, ποδήλατο βουνού. Είναι ιδανική επιλογή για όσους έχουν κουραστεί από τους γρήγορους ρυθμούς της πόλης και αναζητούν μια πιο στενή επαφή με τη φύση.

- **Πολιτιστικός τουρισμός:** Η πόλη διατηρεί τον παλιό ιστό της και σχεδόν όλες τις μνήμες από τις εποχές που τη διέτρεξαν. Τα αρχοντικά των καπεταναίων, τα σπίτια των αγωνιστών, τα Μουσεία, το Ποσειδώνιο, η κατοικία του Σ.

Ανάργυρου, η Καποδιστριακή Πνευματική Στέγη, η Αναργύρειος Σχολή, είναι μερικά από τα αξιόλογα μνημεία πολιτιστικού τουρισμού. Το νησί διαθέτει πλούσια ναυτική και ιστορική παράδοση, ιδιαίτερα από τα χρόνια της Επανάστασης του 1821, η οποία ξετυλίγεται συγκινητικά κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ της Αρμάτας. Όλα αυτά αποτελούν αξιόλογα στοιχεία για την ανάπτυξη πολιτιστικού τουρισμού.

- **Θρησκευτικός τουρισμός:** Μπορεί να αναπτυχθεί σε συνδυασμό με τον πολιτιστικό τουρισμό, εφόσον αξιοποιηθούν κατάλληλα τα θρησκευτικά μνημεία του τόπου. Υπάρχουν αρκετά αξιόλογα μνημεία θρησκευτικού ενδιαφέροντος, όπως οι βυζαντινές εκκλησίες στο Καστέλι, το μοναστήρι του Αγίου Νικολάου, το μοναστήρι των Αγίων Πάντων, η Παναγία η Αρμάτα κ.α. Επίσης καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου πραγματοποιούνται πανηγύρεις προς τιμήν αγίων της εκκλησίας μας που παρουσιάζουν ενδιαφέρον ειδικά για τους επισκέπτες, με προεξάρχουσα τη γιορτή προς τιμήν της Παναγίας της Αρμάτας, ιστορικού και θρησκευτικού περιεχομένου.
- **Θαλάσσιος τουρισμός:** Ο τόπος έχει δυνατότητες για την ανάπτυξη θαλάσσιου τουρισμού, όπως κρουαζιέρες, ιστιοπλοΐα, ερασιτεχνική αλιεία, καταδύσεις, θαλασσοθεραπεία και θαλάσσια σπορ. Το ήπιο κλίμα, η μορφολογία των ακτών, οι καταγάλανες και καθαρές θάλασσες, ο θαλάσσιος πλούτος και η ναυτική παράδοση του νησιού είναι στοιχεία που ευνοούν την ανάπτυξη πολλών μορφών θαλάσσιου τουρισμού.
- **Συνεδριακός τουρισμός:** Ο Συνεδριακός Τουρισμός είναι μία από τις πολλά υποσχόμενες μορφές τουρισμού. Οι Σπέτσες διαθέτουν αρκετά πλεονεκτήματα για την ανάπτυξή του, όπως, μικρή απόσταση από την Αθήνα, εύκολη πρόσβαση, αρκετές από τις υποδομές και υπηρεσίες που απαιτούνται (αίθουσες συνεδρίων, κατάλληλα καταλύματα), πανέμορφο φυσικό και δομημένο περιβάλλον αλλά και πλούσια ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά. Όλα αυτά συνεπικουρούν στην προοπτική των Σπετσών για τη διοργάνωση επιστημονικών συνεδρίων, προσφέροντας παράλληλα υψηλές συνεδριακές υπηρεσίες, αλλά και αναψυχή.

Αυτές είναι κάποιες μορφές εναλλακτικού τουρισμού που το νησί έχει τη δυνατότητα να αναπτύξει. Βέβαια πρέπει να γίνουν βελτιώσεις στις παρεχόμενες υπηρεσίες και στις υποδομές που απαιτούνται, για να αξιοποιηθούν στο έπακρο όλα τα πλεονεκτήματα του τόπου και να αναπτύξει πέρα από την παραδοσιακή μορφή

τουρισμού, και τις εναλλακτικές μορφές του, ανταποκρινόμενος στις προκλήσεις της σύγχρονης εποχής. Οι τοπικοί φορείς συνεπικουρούμενοι από την πολιτεία με πολλή δουλειά και θέληση μπορούν να τα καταφέρουν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

Ο ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΙΣ ΣΠΕΤΣΕΣ

4.1. Στοιχεία του Θρησκευτικού τουρισμού στις Σπέτσες

Το νησί διαθέτει μεγάλο αριθμό εκκλησιών σε σχέση με το μέγεθός του. Υπάρχουν 54 εκκλησίες από τις οποίες, άλλες παρουσιάζουν αρχαιολογικό ενδιαφέρον και άλλες όχι. Λέγεται ότι ο μεγάλος αριθμός τους εκφράζει τη νέα κοινωνική και οικονομική κατάσταση στα τέλη του 18^{ου} με αρχές του 19^{ου} αιώνα και οι εμπειρίες από τα ταξίδια μαζί με τη δύναμη της θρησκείας εκδηλώνονται με την ανέγερση εκκλησιών από ιερείς στην αρχή και άρχοντες και καπεταναίους αργότερα. Έτσι σε πολλές εκκλησίες βλέπουμε να τοποθετείται κατά την αποπεράτωσή τους η κτητορική επιγραφή, που είναι συνήθως μαρμάρινη πλάκα με χαραγμένες ή ανάγλυφες λίγες φράσεις, που σκοπό έχουν να πληροφορήσουν τις επόμενες γενιές για το πότε και ποιος έκτισε την εκκλησία. Εξωτερικά οι περισσότερες δεν παρουσιάζουν αξιόλογη εμφάνιση και διακρίνονται για την απλότητά τους. Εκείνο που τους προσθέτει γραφικότητα είναι το καμπαναριό με την αιγαιοπελαγίτικη όψη του. Στο εσωτερικό διαθέτουν κάποια μεγαλοπρέπεια με απαραίτητο στοιχείο το γυναικωνίτη που επιβάλλεται από τα έθιμα της εποχής. Από το πλήθος των αφιερωμάτων που υπάρχουν μπορούμε να διαπιστώσουμε την ευλάβεια των ανθρώπων εκείνης της εποχής. Τα αφιερώματα γίνονταν κατά την καθέλκυση των

καραβιών, σε ώρες χαράς αλλά και στιγμές κινδύνου κυρίως από τους ναυτικούς. Το ιστορικό πολλών εκκλησιών συνοδεύουν ενδιαφέροντες θρύλοι και παραδόσεις - σχετικά με την ίδρυσή τους - και αφηγήσεις για θαύματα των αγίων στους οποίους είναι αφιερωμένες. Οι εκκλησίες διακρίνονται στις ενοριακές, τα ξωκλήσια και παρεκκλήσια και τους ναούς των κοιμητηρίων. Επίσης υπάρχουν και εκκλησίες που ανήκουν σε ιδιώτες και προορίζονται για τις θρησκευτικές ανάγκες των ίδιων και των οικογενειών τους (Γαλέττας&Μπουζουμπάρδη, 2004:291). Θα βρούμε διάσπαρτες τις περισσότερες σε κάθε γωνιά της πόλης, αλλά και στις εξοχές, σε παραλίες, σε κορυφές λόφων, να δίνουν το όνομά τους σε συνοικίες ή περιοχές ολόκληρες.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν κάποιες από τις πολλές εκκλησίες του νησιού καθώς και αυτές που βρίσκονται στην περιοχή Καστέλι. Ο θρησκευτικός τουρισμός που υπάρχει στο νησί είναι υποτυπώδης και μάλλον σε λανθάνουσα κατάσταση. Σύμφωνα με την τυπολογία του θρησκευτικού τουρισμού στην οποία αναφερθήκαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο, στις Σπέτσες θα μπορούσε να αναπτυχθεί ο θρησκευτικός τουρισμός διότι υπάρχουν αξιόλογα θρησκευτικώς ενεργά κτίσματα (εκκλησίες, μοναστήρια). Ακόμη, καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου, πραγματοποιούνται εκδηλώσεις με θρησκευτικές αναφορές (πανηγύρεις με κορυφαία την Αρμάτα).

4.1.1. Οι ναοί

Οι εκκλησίες στο Καστέλι

Υπάρχουν σ' αυτή την περιοχή τέσσερις εκκλησίες με αξιόλογα αρχιτεκτονικά και ιστορικά στοιχεία που διατηρούνται σε αρκετά καλή κατάσταση μέχρι σήμερα.

- **Ο Άγιος Βασίλειος**

Ο ναός αυτός κτίστηκε το 1780 στην κορυφή ενός λοφίσκου και αποτελεί τον μικρότερο σε μέγεθος και ενδιαφέρον ναό του Καστελιού. Ανήκει στον απλούστατο τύπο της μονόκλιτης βασιλικής και είναι ιδιωτικός ναός. Από τα ερείπια που σώζονται φαίνεται ότι το κυρίως Καστέλι είχε κτιστεί γύρω από το ναό του Αγίου Βασιλείου που τότε ήταν ενορία.

• Η Παναγία η Κοίμηση

Ο ναός αυτός κτίστηκε περί τα τέλη του 16^{ου} αιώνα και αποτελεί ένα από τα σπουδαία ιστορικά και θρησκευτικά μνημεία του νησιού. Υπήρξε μητροπολιτικός ναός του παλιού συνοικισμού και κατά πάσα πιθανότητα μετόχι του μοναστηριού του Αγίου Νικολάου. Ο ρυθμός του, όπως αναφέρει ο σπετσιώτης βυζαντινολόγος καθηγητής και ακαδημαϊκός Γεώργιος Σωτηρίου, είναι μεταβυζαντινός σταυροειδής μετά τρούλου. Στο ναό υπήρχαν θαυμάσιες βυζαντινές αγιογραφίες της Κρητικής Σχολής που δυστυχώς καταστράφηκαν, κυρίως στις οροφές, από πυρκαγιά που έβαλαν οι Τούρκοι κατά το 1770 σε αντίποινα για την συμμετοχή των σπετσιωτών στα Ορλωφικά.

• Η Αγία Τριάδα

Ο ναός της Αγίας Τριάδας στο Καστέλι είναι ο μεγαλύτερος των Σπετσών. Ανήκει στους ιστορικούς ναούς του νησιού, είναι τρίκλιτη βασιλική μετά τρούλου και κτίστηκε το 1793 όπως φανερώνει επιγραφή στη δυτική πλευρά. Ο ναός δεν έχει τοιχογραφίες. Έχει πλούσιο γύψινο διάκοσμο και πολλές παλιές φορητές εικόνες, που κατά τον ακαδημαϊκό Σωτηρίου έχουν αναγεννησιακές επιρροές (Κουμπής, 2003:30). Η Αγία Τριάδα διακρίνεται για τον θαυμάσιο και εξαιρετικής τέχνης ξυλόγλυπτο διάκοσμο με τον οποίο είναι φιλοτεχνημένο το τέμπλο, ο άμβωνας, το δεσποτικό και ο επιτάφιος.

Η ιστορία του ναού είναι συνδεδεμένη με τον βασιλιά της Βαυαρίας και πατέρα του πρώτου βασιλιά της Ελλάδας Όθωνα, Λουδοβίκο Α'. Όταν ο Λουδοβίκος επισκέφθηκε τις Σπέτσες τον Φεβρουάριο του 1836, με σκοπό να γνωρίσει τους μεγάλους ναυμάχους του 1821, ο ναός δωρίθηκε από τον ιερέα και ιδιοκτήτη του Θεόδωρο Οικονόμου στο Βαυαρό Μονάρχη με χαριστήριο έγγραφο που βρίσκεται στο ιστορικό Αρχείο Σπετσών. Το χαριστήριο έγγραφο παραδόθηκε ύστερα από δοξολογία που παρακολούθησε ο Λουδοβίκος με όλους τους καπεταναίους και άρχοντες του νησιού, σε ένδειξη ευγνωμοσύνης για όσα ο Βαυαρός βασιλιάς έπραξε για την Ελλάδα κατά την περίοδο της επανάστασης. Έπρεπε όμως, σύμφωνα με το νόμο, το χαριστήριο έγγραφο να δημοσιευτεί σε κάποια εφημερίδα, πράγμα που έγινε στις 9 Φεβρουαρίου 1836. Ο Βαυαρός βασιλιάς ποτέ δεν έδωσε συνέχεια στο γεγονός και έτσι δεν άλλαξε κάτι στην ιδιοκτησία του ναού που ανήκει στην ίδια οικογένεια μέχρι σήμερα.

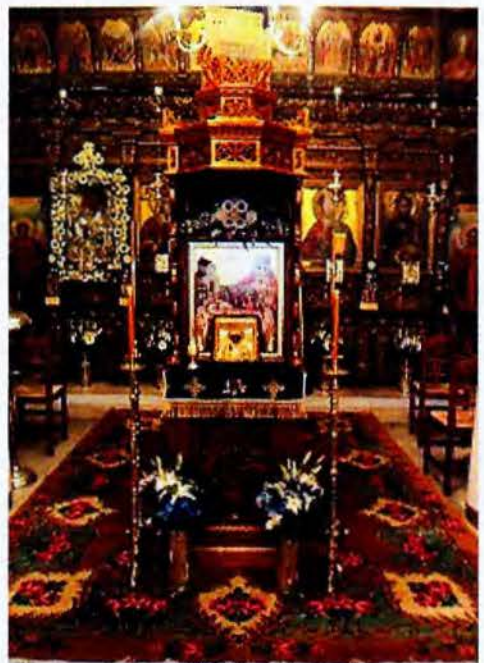
- **Ο ναός των Ταξιαρχών**

Πολύ κοντά στην Αγία Τριάδα βρίσκεται ο ναός των Ταξιαρχών, ένας άλλος ιστορικός ναός των Σπετσών. Το έτος ανέγερσης του ναού δεν είναι ακριβώς γνωστό και φέρεται ανάμεσα στα τέλη του 18^{ου} με αρχές 19^{ου} αιώνα. Ανήκει στην κατηγορία των μονόχωρων θολωτών ναών με συνεπτυγμένο τρούλο και είναι ο τελευταίος από τους ναούς που κτίστηκαν στο Καστέλι. Στο εσωτερικό δεν υπάρχουν τοιχογραφίες, αλλά αξιόλογος γύψινος διάκοσμος που έχει την καταγωγή του στο τουρκομπαρόκ. Υπάρχουν επίσης αξιόλογα ξυλόγλυπτα στοιχεία όπως ένα προσκυνητάρι, μοναδικό στο νησί, με τη μορφή δένδρου μηλιάς και την εικόνα του ταξιάρχη Μιχαήλ και ο επιτάφιος με χρυσοκέντητο επικάλυμμα, μεγάλης αξίας, που φυλάσσεται στο Μουσείο Σπετσών (Γαλέττας&Μπουζουμπάρδη, 2004:330).

Οι εκκλησίες της πόλης των Σπετσών

- **Ο Μητροπολιτικός Ναός του Αγίου Νικολάου**

Στη δεξιά ακτή της εισόδου του λιμανιού των Σπετσών, εκείνου που σήμερα ονομάζουμε παλιό λιμάνι βρίσκεται κτισμένο το ιστορικό μοναστήρι του Αγίου Νικολάου. Ο ναός αρχικά λειτουργούσε σαν εκκλησία του νεκροταφείου που υπήρχε δίπλα στη θάλασσα και αργότερα σαν καθολικό του μοναστηριού που σχηματίστηκε, όταν σιγά-σιγά κελιά μοναχών περιέβαλαν την εκκλησία. Το έτος ανέγερσης του μοναστηριού καθώς και οι κτήτορες δεν είναι γνωστά. Θεωρείται σύγχρονος με τον ναό της Κοίμησης της Θεοτόκου στο Καστέλι με τον οποίο και έχει πολλές ομοιότητες. Στα χρόνια πριν από την Ελληνική Επανάσταση λειτουργούσε σαν μονή και αργότερα όταν η πόλη μεταφέρθηκε από το Καστέλι κοντά στη θάλασσα έγινε η μητρόπολη του νησιού. Μετά την Επανάσταση έγινε κέντρο θρησκευτικό και εκπαιδευτικό, αφού λειτούργησε εκεί για εκατό περίπου χρόνια το Σχολαρχείο Σπετσών, το λεγόμενο Ελληνικό Σχολείο το οποίο είχε τρεις τάξεις.

Ο ναός είναι βυζαντινού ρυθμού, σταυροειδής μετά τρούλου. Αξιόλογα στοιχεία είναι το μαρμάρινο καμπαναριό του, που θεωρείται ένα από τα καλύτερα που σώζονται, του τύπου των Επτανησιακών και Αιγαιοπελαγίτικων εκκλησιών, καθώς και το ξυλόγλυπτο και επιχρυσωμένο τέμπλο. Στην αυλή της μονής υπήρχε ένα λιοντάρι, πιθανό κατάλοιπο Ενετοκρατίας, σκαλισμένο σε κόκκινο λακωνικό μάρμαρο. Κάποια εποχή το κεφάλι του λιονταριού έσπασε και το 1847 κάποιος επίτροπος του ναού δώρισε το ακέφαλο σώμα στο Μουσείο του Πολυτεχνείου.

Πηγή: <http://www.dimaras.gr/spetses/agnikolaos.htm>

Στο ισόγειο του μοναστηριού που περιβάλλει την εκκλησία σώζονται αναπαλαιωμένα τα θολωτά κελιά των μοναχών, στο ανατολικό τμήμα των οποίων στεγάζεται σήμερα το Ιστορικό Αρχείο Σπετσών και η μόνιμη έκθεση «Σπετσιώτικο Σπίτι». Σ' ένα από αυτά τα κελιά της βορειοδυτικής πλευράς, μέσα σ' ένα βαρέλι με ρούμι, διατηρήθηκε η σορός του Παύλου Βοναπάρτη, ανιψιού του Μεγάλου Ναπολέοντα. Ο Παύλος Βοναπάρτης ήρθε στην Ελλάδα για να πολεμήσει στο πλευρό των Ελλήνων, πληγώθηκε όμως θανάσιμα από εκπυρσοκρότηση του όπλου του, το 1827, μέσα στη φρεγάτα «Ελλάς» όπου υπηρετούσε ως εθελοντής και αφού μεταφέρθηκε στις Σπέτσες, πέθανε την επόμενη μέρα. Το 1832 πέντε χρόνια μετά το θάνατό του, το νεκρό παρέλαβε γαλλικό πολεμικό σκάφος και με τιμές τον μετέφερε στη Σφακτηρία, όπου και ετάφη.

Η αξία της μονής του Αγίου Νικολάου δεν βρίσκεται στην ωραιότητα θέσης της, στο μαρμάρινο καμπαναριό της ή στο θαυμάσιο λαϊκής τέχνης ξυλόγλυπτο

τέμπλο του καθολικού της. Βρίσκεται κυρίως στο ότι ήταν πάντοτε δεμένη με την καθημερινή ζωή των κατοίκων, ιδιαίτερα μάλιστα κατά τις κρίσιμες στιγμές του απελευθερωτικού αγώνα του 1821. Ο Γ. Σωτηρίου λέγει ότι κήρυκας φωνάζοντας στους δρόμους «όρδικο από τον λαόν» καλούσε στις αυλές και τις στοές της μονής, το λαό και τους προκρίτους σε συνελεύσεις. Ήταν τόπος συγκέντρωσης για την λατρεία του θεού και την τιμή του Αγίου, αλλά τις κρίσιμες στιγμές της προετοιμασίας του Αγώνα, και τόπος επίσημης κήρυξης της Επανάστασης την Κυριακή των Βαΐων, 3 Απριλίου 1821 (Κουμπής, 2003:39).

- **Ο ναός της Αναλήψεως του Σωτήρος**

Είναι ενοριακός ναός που βρίσκεται στην ομώνυμη πλατεία πολύ κοντά στο παλιό λιμάνι του νησιού. Κτίστηκε το 1840, χαρακτηριστικό του είναι η ύπαρξη σολέα. Επίσης διαθέτει ευρύχωρο γυναικωνίτη, αλλά ο διάκοσμος δεν έχει ιδιαίτερη αξία.

- **Τα Εισόδια της Θεοτόκου**

Πολύ κοντά στο αρχοντικό του Φιλικού Γεωργίου Πάνου βρισκόταν το πολύ μικρό εκκλησάκι των Εισοδίων, το οποίο γύρω στα 1860 κατεδαφίστηκε για να κτιστεί στη θέση του ο σημερινός ναός, μεγαλύτερος, αφού έγινε ενορία – μέχρι το 1930 – για να εξυπηρετεί τη γύρω περιοχή. Διέθετε πλούσιο εξοπλισμό σε ιερά σκεύη και αντικείμενα, που δυστυχώς πολλά από αυτά δεν υπάρχουν πλέον. Σήμερα βρίσκεται σε ειδική κορνίζα στο ναό, ο ιδιαίτερης αξίας χρυσοκέντητος επιτάφιος θρήνος και το ξυλόγλυπτο κουβούκλιο του Επιταφίου και τα δύο ρώσικης προέλευσης και αρκετές αξιόλογες εικόνες.

- **Η Υπαπαντή**

Υπήρξε και αυτή η εκκλησία ενοριακή και βρίσκεται κοντά στο αρχοντικό του Χατζηγιάννη Μέξη που σήμερα στεγάζεται το Μουσείο Σπετσών. Κτίστηκε το 1798 και είναι μια αρκετά μεγάλη εκκλησία με ωραία νησιώτικη αρχιτεκτονική και όμορφο διάκοσμο εσωτερικά. Υπάρχουν πολλές εικόνες αφιερώματα, ιδιαίτερης όμως ιστορικής σημασίας είναι η εικόνα του Αγίου Ιωάννη, αφιέρωμα από τον Φιλικό, πρόκριτο και αγωνιστή του 1821, Γεώργιο Πάνου καθώς και η αξιόλογη επίσης εικόνα της ψηλαφήσεως του Αποστόλου Θωμά.

- **Ο Άγιος Μάμας**

Ο Άγιος Μάμας είναι ένας μικρός πολύ γραφικός ναός κτισμένος στην ανατολική πλευρά του νησιού, στη περιοχή «Μπάτης», πλάι στη θάλασσα στο δρόμο προς το παλιό Λιμάνι. Σύμφωνα με την παράδοση, κάποιος Κύπριος στην καταγωγή ναυτικός, που το πλοίο του ναυάγησε στην περιοχή και ο ίδιος σώθηκε, έκτισε στη μνήμη του προστάτη του Άγιου Μάμαντος, την ομώνυμη εκκλησία.

- **Οι Άγιοι Απόστολοι**

Η εκκλησία των Αγίων Αποστόλων κτίστηκε το 1850, είναι από τις μεγαλύτερες και ωραιότερες εκκλησίες του νησιού και ήταν ενορία για πολλά χρόνια. Είναι βασιλικού ρυθμού και το καμπαναριό της φτιαγμένο από πέτρα, σε ωραιότατο επτανησιακό σχέδιο, παρόμοιο με αυτό του Αγίου Νικολάου, θεωρείτο πραγματικό αρχιτεκτονικό αριστούργημα. Δυστυχώς, παρουσίασε κάποιες φθορές που θεωρήθηκαν από αναρμόδιους, επικίνδυνες και εντελώς επιπόλαια κατεδαφίστηκε.

- **Ο Άγιος Αντώνιος**

Ο ναός του Αγίου Αντωνίου βρίσκεται στο σημερινό λιμάνι των Σπετσών, στην Ντάπια, ανάμεσα στις καφετέριες. Κτίστηκε γύρω στα 1840, είναι μέχρι σήμερα ενορία και μία από τις μεγαλύτερες εκκλησίες του νησιού, στην οποία λόγω της θέσης της, έχουν εκκλησιαστεί μεγάλες προσωπικότητες που κατά καιρούς βρέθηκαν στο νησί.

- **Ο Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος**

Στη δυτική πλευρά της πόλης, στην περιοχή της Κουνουπίτσας βρίσκεται η εκκλησία του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου. Κτίστηκε στη δεκαετία του 1760 από την οικογένεια του Δημητρίου Γιάννουζα, που ήταν ο πρώτος σύζυγος της θρυλικής καπετάνισσας Λασκαρίνας Μπουμπουλίνας και θεωρείτο ιδιοκτησία της. Στην εκκλησία αυτή έγινε η εξόδιος ακολουθία της ηρωίδας και τα οστά της τοποθετήθηκαν σε τάφο δίπλα στην εκκλησία, που υπήρχε μέχρι το 1930, που έγινε ανακομιδή των λειψάνων της και μεταφέρθηκαν στον ναό του Αγίου Νικολάου, όπου παρέμειναν μέχρι που τοποθετήθηκαν οριστικά στο Μουσείο Σπετσών.

Τα ξωκλήσια των Σπετσών

• Η Παναγία η Αρμάτα

Πάνω στον κάβο του Φαναριού και στη θέση που βρισκόταν το ισχυρότερο κανονιοστάσιο των Σπετσών, «ο Προμαχώνας», βρίσκεται η εκκλησία της Παναγίας της Αρμάτας. Κτίστηκε την περίοδο 1826-1830 από την οικογένεια Κούτση προς τιμήν των γενεθλίων της Θεοτόκου η οποία την αντίστοιχη ημέρα (8 Σεπτεμβρίου 1822) έσωσε το νησί από τους Τούρκους (θα αναφερθούμε παρακάτω στο ιστορικό αυτό γεγονός). Η ανέγερση δηλαδή αυτού του ναού έχει διπλή έννοια, απότιση φόρου ευγνωμοσύνης προς τη Θεοτόκο και απαθανάτιση του ιστορικού γεγονότος της 8^{ης} Σεπτεμβρίου 1822. Μέσα στο ναό υπήρχε τοιχογραφία, έργο του αγωνιστή Ιωάννη Κούτση που απεικόνιζε τη ναυμαχία των Σπετσών η οποία όμως καταστράφηκε από το χρόνο και στη θέση της υπάρχει σήμερα ο περίφημος πίνακας επίσης της ναυμαχίας των Σπετσών, μία μεγάλη ελαιογραφία που φιλοτεχνήθηκε το 1887 από τον Ιωάννη Κούτση, εγγονό του αγωνιστή και τοποθετήθηκε στην ίδια θέση.

Η Ναυμαχία των Σπετσών, λεπτομέρεια πίνακα του Σπετσιώτη θαλασσογράφου Ιωάννη Γ. Κούτση από το ναό της Παναγίας Αρμάτας

- **Το εκκλησάκι των τριών Σπετσιωτών Νεομαρτύρων στη «Χαρά»**

Σε μια μαγευτική τοποθεσία με πανέμορφη θέα, μέχρι την Ύδρα και τις ακτές της Ερμιονίδας, ψηλά στο πευκοδάσος, που ονομάζεται «Χαρά», βρίσκεται το μικρό εκκλησάκι των τριών Σπετσιωτών Νεομαρτύρων. Κτίστηκε από την οικογένεια Μπόταση το 1900 μέσα στο κτήμα τους στη μνήμη των τριών Σπετσιωτών Νεομαρτύρων, οι οποίοι σφαγιάστηκαν. Στο εκκλησάκι αυτό υπάρχουν δύο αξιόλογα και με ιστορική σημασία ιερά αντικείμενα. Το ένα είναι η εικόνα των τριών Σπετσιωτών Νεομαρτύρων, που φιλοτέχνησε η μεγάλη ζωγράφος και αγιογράφος Ελένη Προσαλέντη – Παπαδημάκη. Το άλλο είναι το καμπανάκι της εκκλησίας, που είναι η ίδια εκείνη καμπάνα του караβιού τους που τους συνόδευε στα ταξίδια τους και υπήρξε μάρτυρας του μαρτυρίου τους.

- **Η Αγία Μαρίνα**

- **Η Παναγία η Έλωνα**
- **Ο Άγιος Γεώργιος στη Ζωγεριά**
- **Οι Άγιοι Ανάργυροι**
- **Η Αγία Παρασκευή**

4.1.2. Τα μοναστήρια

- **Η μονή των Αγίων Πάντων**

Σε μια περιοχή ιδιαίτερης φυσικής ομορφιάς, στη νοτιοανατολική πλευρά, πάνω σε ένα κατάφυτο λόφο, είναι κτισμένο το μοναστήρι των Αγίων Πάντων. Η μόνη ιστορική πηγή που έχει βρεθεί είναι οι ιδιόχειρες σημειώσεις κάποιου ανώτερου κρατικού υπαλλήλου ο οποίος είχε επισκεφθεί τη μονή το 1896 και κατόπιν έρευνας και προφορικών μαρτυριών, αναφέρει στις σημειώσεις του στοιχεία τοπογραφικά, κτηματολογικά, διοικητικά και την προέλευση των μοναχών. Το έτος ίδρυσης της μονής δεν είναι γνωστό με βεβαιότητα, υπάρχει μια πληροφορία ότι κτίστηκε το 1804. Κατά το έτος 1832 ο σπετσιώτης Αναγνώστης Κυριακός δραστηριοποιείται συγκεντρώνοντας χρήματα, επισκευάζει την εκκλησία και κτίζει κελιά. Το έργο του συνέχισε η υδραία στην καταγωγή Σοφρονία, σύζυγος του Σπετσιώτη πλοιάρχου Β. Γκίνη, που εγκαταστάθηκε στο μοναστήρι το 1833 και έγινε η πρώτη ηγουμένη του.

Το 2001 διαπιστώθηκαν στατικά προβλήματα στον τρούλο και στα θεμέλια της παλαιάς εκκλησίας, η οποία κατεδαφίσθηκε εξ ολοκλήρου και στη θέση της κτίστηκε νέα μεγαλύτερη εκκλησία. Στον περίβολο του μοναστηριού βρίσκεται ο ξενώνας, όπου οι μοναχές δέχονται φιλόξενα τους ευλαβείς προσκυνητές. Το μοναστήρι επισκέφτηκαν στο παρελθόν μεγάλες προσωπικότητες, όπως ο Άγιος Νεκτάριος, ο Ν. Καζαντζάκης, ο Α. Σικελιανός, ο Ε. Βενιζέλος, ο Οδυσσεάς Ελύτης κ.α.

- **Η Μονή της Παναγίας Γοργοπηκούς**

Το 1985 ιδρύθηκε σε μια όμορφη περιοχή, στην ανατολική πλευρά του νησιού, πάνω σε έναν λοφίσκο το μοναστήρι της Παναγίας που ανήκει στο παλιό ημερολόγιο. Πρόκειται για ένα ωραίο μοναστήρι με έναν μικρό ναό, σταυροειδή μετά τρούλου και ωραίο περίβολο. Έχει καταπληκτική θέα και αξίζει να το επισκεφτεί κάποιος.

4.1.3. Λατρευτικές εκδηλώσεις και πανηγύρεις

Καθ' όλη τη διάρκεια του έτους πραγματοποιούνται στο νησί γιορτές και πανηγύρεις που είναι αφιερωμένες στον άγιο που κάθε φορά τιμάται η μνήμη του. Στο πέρασμα των χρόνων κάποιες απ' αυτές τις εκδηλώσεις έχουν ατονήσει και άλλες διατηρούνται και εξελίσσονται, ενώ γίνεται σοβαρή προσπάθεια τα τελευταία χρόνια

να αναβιώσουν τα πανηγύρια. Θα αναφέρουμε τα σπουδαιότερα από τα πανηγύρια και τις θρησκευτικές εκδηλώσεις που πραγματοποιούνται στο νησί.

- Των τριών Σπετσιοτών Νεομαρτύρων. Στις 3 Φεβρουαρίου γιορτάζεται με λαμπρότητα η μνήμη τους με τη συμμετοχή του Δήμου Σπετσών, του συλλόγου επαγγελματιών, των σχολείων και εκατοντάδων πιστών. Πραγματοποιείται λιτάνευση της ιερής εικόνας με συνοδεία τιμητικού αγήματος και ακολουθεί μικρή δεξίωση στο Δημαρχείο.
- Του Αγίου Γεωργίου Ζωγεριάς. Στο πανέμορφο λιμανάκι της Ζωγεριάς πλάι στη θάλασσα, γίνεται παραδοσιακό πανηγύρι με άφθονους μεζέδες και κρασί μετά τη θεία λειτουργία από τους πιστούς που καταφθάνουν με κάθε μέσο δια ξηράς και θάλασσας.

- Της Παναγίας της «Ελωνας». Την Παρασκευή της Διακαινησίμου είναι της Ζωοδόχου Πηγής και στο νησί υπάρχουν δύο εκκλησίες αφιερωμένες στην Παναγία, μία ψηλά μέσα στο δάσος και η άλλη κοντά στη θάλασσα, σε μια όμορφη γωνιά στο «Λιγονέρι». Και στα δύο ξωκλήσια συγκεντρώνεται πλήθος κόσμου όπου ψήνουν τον πατροπαράδοτο οβελία και στήνονται τρικούβερτα γλέντια.
- Της Αγίας Παρασκευής. Στην ομώνυμη παραλία ανάμεσα στα πεύκα που φτάνουν μέχρι τη θάλασσα βρίσκεται το εκκλησάκι που γιορτάζει στις 26 Ιουλίου. Γίνεται το μεγαλύτερο πανηγύρι στο νησί το βράδυ της παραμονής, με ορχήστρα και μαγαζιά που στήνονται μόνο για τη γιορτή.
- Της Παναγίας του Δασκαλάκη. Σε ένα ύψωμα στο δάσος με θέα όλο τον οικισμό των Σπετσών μέχρι τις ακτές της Πελοποννήσου, βρίσκεται ένα ξωκλήσι αφιερωμένο, από την οικογένεια Δασκαλάκη που το έκτισε, σε ένα θαύμα της Παναγίας που κατά την παράδοση πραγματοποιήθηκε την 1^η

Σεπτεμβρίου. Την ημέρα αυτή λοιπόν έχει καθιερωθεί να γιορτάζουν οι κυνηγοί, όπου όλοι ντόπιοι και ξένοι έρχονται να προσκυνήσουν, να ψήσουν κάτι από το κυνήγι τους και μαζί με τα εδέσματα που προσφέρει πάντα ο κυνηγετικός σύλλογος, να στήσουν άλλο ένα πανηγύρι.

- Του Αγίου Μάμαντος. Στις 2 Σεπτεμβρίου στο ομώνυμο γραφικό εκκλησάκι γιορτάζεται η μνήμη του, όπου το βράδυ της παραμονής τα παιδιά αφήνουν στη θάλασσα μικρά αυτοσχέδια πλεύσιμα που έχουν φτιάξει ειδικά γι' αυτή τη μέρα φωτισμένα με κεριά και δημιουργείται έτσι ένα όμορφο θέαμα.

4.2. Η γιορτή της Παναγίας της Αρμάτας

Στη συγκεκριμένη γιορτή αφιερώσαμε ένα ξεχωριστό κεφάλαιο διότι είναι εξαιρετικά σημαντική για το νησί από πολλές απόψεις. Στις 8 Σεπτεμβρίου το νησί γιορτάζει διπλά, από θρησκευτικής πλευράς τη Γέννηση της Θεοτόκου και από ιστορικής πλευράς, την επέτειο της νικηφόρου ναυμαχίας των Σπετσών του 1822.

Στις 8 Σεπτεμβρίου 1822 καταναυμαχήθηκε ο τουρκικός στόλος από τις δυνάμεις των τριών νησιών, Σπετσών, Ύδρας και Ψαρών, στα ανατολικά των Σπετσών. Η πρόθεση του τουρκικού στόλου ήταν να προσβάλει πρώτα τα νησιά Σπέτσες και Ύδρα και μετά να επισιτίσει το πολιορκούμενο Ναύπλιο (Παρασκευαΐδης, 2004:40). Αυτά είναι τα ιστορικά γεγονότα.

Όμως ο θρύλος θέλει την Παναγία, που την ίδια ημέρα γιορτάζει η εκκλησία μας τη γέννησή της, να κάνει το θαύμα της και τελικά να σώσει το νησί. Το θαύμα ήταν – σύμφωνα με την παράδοση – να γεμίσουν οι ασφόδελοι, που υπάρχουν άφθονοι στην περιοχή του Φαναριού, με κόκκινα φέσια που οι Τούρκοι θα θεωρήσουν πολυπληθή στρατό και θα απομακρυνθούν. Στην περιοχή αυτή κτίστηκε αργότερα, προς τιμήν της Παναγίας όπως αναφέραμε προηγουμένως, η εκκλησία που ονομάστηκε «Παναγία Αρμάτα».

Με πρωτοβουλία της Ένωσης Σπετσιωτών καθιερώθηκε από το 1902 ο πανηγυρικός εορτασμός της 8^{ης} Σεπτεμβρίου στις Σπέτσες (Γαλέττας & Μπουζουμπάρδη, 2004:363). Αργότερα, περί το 1922, μετά από αίτημα του Προέδρου της Κοινότητας των Σπετσών, καθιερώθηκε και επίσημα με Διάταγμα, ο πανηγυρικός εορτασμός της Ναυμαχίας των Σπετσών. Έκτοτε, κάθε χρόνο, η επέτειος γιορτάζεται με εβδομάδα πλούσιων πολιτιστικών, κυρίως, εκδηλώσεων (εκθέσεις ζωγραφικής και φωτογραφίας, συναυλίες, παραδοσιακοί χοροί, θεατρικές παραστάσεις κ.λπ.), οι οποίες κορυφώνονται με αναπαράσταση της ιστορικής ναυμαχίας και καύση ομοιώματος τουρκικής ναυαρχίδας, μέσα σε μια πανδαισία πυροτεχνημάτων και φωτοβολίδων. Η αναπαράσταση γίνεται το πρώτο Σάββατο μετά από τις 8 Σεπτεμβρίου, εκτός κι αν αυτή η ημερομηνία πέφτει μες στο Σαββατοκύριακο. Φυσικά στο εορταστικό πρόγραμμα περιλαμβάνεται και το θρησκευτικό μέρος της επετείου, με λαμπρή πανήγυρη στην εκκλησία της Παναγίας της Αρμάτας

Η Αρμάτα είναι μια γνήσια λαϊκή γιορτή με θρησκευτικό και εθνικό περιεχόμενο και τη συμμετοχή εκατοντάδων κατοίκων, την οποία απολαμβάνουν οι χιλιάδες των επισκεπτών που κατακλύζουν εκείνες τις ημέρες το νησί. Οι Σπέτσες είναι μία από οκτώ ευρωπαϊκές πόλεις που μετέχουν στο Ευρωπαϊκό Δίκτυο Ιστορικών Αναπαραστάσεων. Σε κάθε μία από τις πόλεις που μετέχουν (Βρυξέλλες στο Βέλγιο, Δουβλίνο και Κορκ στην Ιρλανδία, Μπαϊλέν στην Ισπανία, Σλάφκωφ στην Τσεχία, Τιούκμπερυ στη Μεγάλη Βρετανία, και Ύδρα και Σπέτσες στην Ελλάδα) γίνεται αναπαράσταση ενός ιστορικού γεγονότος.

Το αποκορύφωμα των εκδηλώσεων είναι η αναπαράσταση που αναφέραμε παραπάνω, η οποία συνοδεύεται από πλήθος θεαματικών βεγγαλικών. Κατά τη διάρκεια αυτής της αναπαράστασης εξιστορούνται, με τον πλέον σαγηνευτικό τρόπο, τα γεγονότα της ιστορικής, για όλο το Έθνος, εκείνης περιόδου. Ο επισκέπτης εντυπωσιάζεται από τα φαντασμαγορικά πυροτεχνήματα, εκστασιάζεται από την “ναυμαχία” που διαδραματίζεται στο λιμάνι του νησιού και περισσότερο από την “πυρπόληση” της τούρκικης αρμάδας αλλά, πάνω απ’ όλα συγκινείται και γεμίζει πατριωτικό ενθουσιασμό από την αναβίωση των γεγονότων. Ακόμη, αναπτύσσεται έντονα και το θρησκευτικό συναίσθημα συνειδητοποιώντας, για μια ακόμη φορά, πόσο σημαντικό είναι, μια χούφτα ανθρώπων να αγωνίζονται για τα ιδανικά τους και πως στο τέλος, πάντα, κάποιες ανώτερες, θεϊκές δυνάμεις βοηθάνε αυτούς που οι σκοποί τους είναι ιεροί και δίκαιοι.

Είναι τέτοια η φήμη αυτής της γιορτής που γίνεται από νωρίς αγώνας δρόμου, ούτως ώστε κάποιος να εξασφαλίσει την παραμονή του στο νησί εκείνη την περίοδο.

Πηγή: <http://spetses.wordpress.com/wmapsita/armata-ofeli>

4.2.1. Ανάλυση της Έρευνας «η Αρμάτα στις Σπέτσες»

Η έρευνα

Η γιορτή της Αρμάτας αποτελεί κορυφαίο πολιτιστικό γεγονός για το νησί και γι' αυτό το λόγο θελήσαμε να διερευνήσουμε τις εντυπώσεις των επισκεπτών από τη συγκεκριμένη γιορτή. Διανεμήθηκε δομημένο ερωτηματολόγιο αποτελούμενο από 18 ερωτήσεις, σε δείγμα 100 επισκεπτών των Σπετσών. Με το συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο προσπαθήσαμε να μάθουμε αν η «Αρμάτα» είναι πόλος έλξης τουριστών και σε ποιο βαθμό, τον τρόπο πληροφόρησής τους, το πόσο καλά είναι ενημερωμένοι για το περιεχόμενό της, τον χρόνο παραμονής τους, τον τρόπο μετακίνησης και το βαθμό ικανοποίησης από το κόστος διαμονής. Τέλος θέτοντας μια ανοικτή ερώτηση, θελήσαμε να μάθουμε τι εντυπώσεις αφήνει η «Αρμάτα» και το νησί γενικότερα και τι παρατηρήσεις ή προτάσεις θα έκαναν που θα μπορούσαν να είναι χρήσιμες.

Θέλοντας να έχουμε μια εικόνα για το πόσοι και αν γνωρίζουν την «Αρμάτα» πέρα απ' αυτούς που επισκέπτονται το νησί τις ημέρες της γιορτής, συλλέξαμε στοιχεία διανέμοντας 50 ερωτηματολόγια κατά τους μήνες Ιούλιο και Αύγουστο σε

τυχαίους επισκέπτες του νησιού. Τα υπόλοιπα 50 διανεμήθηκαν την εβδομάδα του εορτασμού της επίσης σε τυχαίους επισκέπτες στην περιοχή της «Ντάπιας», σε πελάτες ξενοδοχείων Α' (ξενοδοχείο «Σπέτσες»), Β' και Γ' κατηγορίας και τέλος μερικά, σε διαμέροντες σε ενοικιαζόμενα δωμάτια, σε μια προσπάθεια να έχουμε όσο το δυνατό αντιπροσωπευτικότερο δείγμα.

Στατιστική περιγραφική ανάλυση αποτελεσμάτων

ΠΙΝΑΚΑΣ 1. Φύλο

ΦΥΛΟ		
	Συχνότητα	Ποσοστό %
ΑΝΔΡΕΣ	39	39%
ΓΥΝΑΙΚΕΣ	61	61%
ΣΥΝΟΛΟ	100	100

Σύμφωνα με τις απαντήσεις στην πρώτη τυπική ερώτηση το 61% των ερωτηθέντων ήταν γυναίκες και το υπόλοιπο 39% ήταν άνδρες. Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε ότι δεν ήταν τυχαίο που απάντησαν περισσότερες γυναίκες ούτε ήταν επιλογή μας. Διαπιστώσαμε, μοιράζοντας τα ερωτηματολόγια, ότι οι γυναίκες ήταν πιο πρόθυμες να απαντήσουν.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2. Ηλικία

ΗΛΙΚΙΑ			
		Συχνότητα	Ποσοστό %
α)	18-30	24	24%
β)	31-40	26	26%
γ)	41-50	31	31%
δ)	51-60	14	14%
ε)	61και άνω	5	5%
	ΣΥΝΟΛΟ	100	100

Είχαμε απαντήσεις από όλες τις ηλικίες, αλλά το 81% ήταν από 18-50 ετών και μόνο το 14% από 51-60 ετών και μόλις το 5% από 61 άνω, που σημαίνει ότι οι επισκέπτες του νησιού είναι στην πλειονότητά τους νεαρής και μέσης ηλικίας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3. Επίπεδο εκπαίδευσης

ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ			
		Συχνότητα	Ποσοστό %
α)	ΔΗΜΟΤΙΚΟ	3	3%
β)	ΓΥΜΝΑΣΙΟ	5	5%
γ)	ΛΥΚΕΙΟ	19	19%
δ)	Τ.Ε.Ι.	14	14%
ε)	ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ	41	41%
ζ)	ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ-ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΟ	18	18%
ΣΥΝΟΛΟ		100	100

Το επίπεδο εκπαίδευσής τους είναι υψηλό αφού το 55% δηλώνουν πτυχιούχοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (14% ΤΕΙ και 41% Πανεπιστήμιο) και το 18% κάτοχοι μεταπτυχιακού ή διδακτορικού τίτλου. Αυτό ίσως επιβεβαιώνει την άποψη ότι οι Σπέτσες πλέον προσελκύουν τουρίστες μέσου και υψηλού κοινωνικού επιπέδου, διότι θεωρείται

ΠΙΝΑΚΑΣ 4. Περιοχή προέλευσης

ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ			
		Συχνότητα	Ποσοστό %
α)	ΑΡΓΟΛΙΔΑ	6	6%
β)	ΝΗΣΙΑ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ	12	12%
γ)	ΑΤΤΙΚΗ	65	66%
δ)	ΥΠΟΛΟΙΠΗ ΕΛΛΑΔΑ	13	13%
ε)	ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ	3	3%
ΣΥΝΟΛΟ		99	100

Ο κύριος όγκος των επισκεπτών κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού, αλλά και της «Αρμάτας» προέρχεται από την Αττική (66%) και λιγότεροι από τις γύρω κοντινές περιοχές (Αργολίδα 6%, νησιά Σαρωνικού 12%). Από την υπόλοιπη Ελλάδα προέρχεται το 13% και ένα πολύ μικρό ποσοστό της τάξης του 3% από το εξωτερικό. Το γεγονός αυτό, δικαιολογείται από το ότι κατοικεί στην Αθήνα σχεδόν ο μισός πληθυσμός της χώρας που είναι μια τεράστια δεξαμενή εν δυνάμει τουριστών, αλλά και επιβεβαιώνει την άποψη ότι το νησί είναι πλέον τόπος παραθερισμού των Αθηναίων με ιδιόκτητες εξοχικές κατοικίες.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5. Τρόπος επίσκεψης

ΤΡΟΠΟΣ ΕΠΙΣΚΕΨΗΣ		Συχνότητα	Ποσοστό %
α)	ΜΕΜΟΝΩΜΕΝΑ	93	94%
β)	ΜΕ ΓΚΡΟΥΠ	6	6%
ΣΥΝΟΛΟ		99	100

Το 94% δήλωσε ότι ήρθαν ως μεμονωμένοι τουρίστες στο νησί και μόνο το 6% οργανωμένα με κάποιο γκρουπ. Αυτό δείχνει ότι το νησί δεν αποτελεί τουριστικό προορισμό που προωθείται από τουριστικά γραφεία, επειδή όπως θα δούμε σε απαντήσεις παρακάτω είναι ένα ακριβό νησί που δεν αφήνει περιθώρια κέρδους ικανά να προσελκύσουν το ενδιαφέρον των τουριστικών πρακτορείων. Ακόμη θα μπορούσαμε να πούμε ότι δεν έχει μεγάλες και καλού επιπέδου ξενοδοχειακές μονάδες που θα μπορούσαν να εξυπηρετήσουν οργανωμένα γκρουπ. Άλλος ένας λόγος ενδεχομένως είναι η μεγάλη τουριστική ανάπτυξη των προηγούμενων χρόνων που έκανε τους ντόπιους να μην επιδιώξουν αυτού του είδους τον τουρισμό και αυτό λειτούργησε αμφίδρομα με τα τουριστικά γραφεία που σιγά σιγά απομακρύνθηκαν από το νησί. Έτσι οι άνθρωποι που επισκέπτονται τις Σπέτσες, πλέον έρχονται μόνοι τους διότι έχουν τα σπίτια τους, οι περισσότεροι και για τους υπόλοιπους το νησί αποτελεί ένα πολύ γνωστό και δημοφιλή τουριστικό προορισμό που επισκέπτονται έστω και για ένα σαββατοκύριακο.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6. Ποιος είναι ο κύριος λόγος της επίσκεψης;

ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΣΚΕΨΗΣ		Συχνότητα	Ποσοστό %
α)	ΔΙΑΚΟΠΕΣ-ΘΑΛΑΣΣΑ	63	58%
β)	ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑ	2	2%
γ)	ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗ ΑΡΜΑΤΑΣ	28	25%
δ)	ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΦΙΛΟΥΣ	7	6%
ε)	ΑΛΛΟΣ	10	9%
ΣΥΝΟΛΟ		110	100

Ο λόγος επίσκεψης στο νησί είναι κυρίως οι διακοπές (58%), ακολουθεί, με διαφορά, η παρακολούθηση της «Αρμάτας» (25%), χωρίς να ξεχνούμε βέβαια ότι οι μισοί απάντησαν στην ερώτηση σε άλλο χρόνο, όχι κατά τη διάρκεια της γιορτής και κάτι τέτοιο αυτόματα αποκλείει την απάντηση «παρακολούθηση Αρμάτας». Μόνο το

2% απάντησε ότι ο λόγος επίσκεψης είναι το προσκύνημα, ενώ το 6% απάντησε ότι ήρθαν να επισκεφθούν φίλους και το 9% ότι έχουν άλλους λόγους με επικρατέστερο το ότι έχουν εξοχική κατοικία στο νησί.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7. Γνωρίζετε τη γιορτή της "ΑΡΜΑΤΑΣ" στις Σπέτσες;

ΓΝΩΡΙΖΩ ΤΗΝ "ΑΡΜΑΤΑ"		Συχνότητα	Ποσοστό %
α)	ΝΑΙ	90	91%
β)	ΟΧΙ	9	9%
ΣΥΝΟΛΟ		99	100

Το 91% των ερωτηθέντων γνωρίζει τη γιορτή της «Αρμάτας» και μόνο το 9% δεν τη γνωρίζει. Η απάντηση σ' αυτή την ερώτηση είναι καθοριστική διότι μας δείχνει ότι η συντριπτική πλειονότητα των τουριστών γνωρίζει την «Αρμάτα», αφού οι μισοί απάντησαν στο ερωτηματολόγιο κατά την περίοδο Ιουλίου- Αυγούστου και όχι κατά την περίοδο της γιορτής, που το πιθανότερο είναι οι επισκέπτες να έχουν έρθει για το συγκεκριμένο γεγονός. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό γιατί δείχνει πόσο γνωστή είναι πλέον η γιορτή σε πάρα πολλούς ανθρώπους.

ΠΙΝΑΚΑΣ 8. Ήρθατε ειδικά για την "Αρμάτα";

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΕΙΔΙΚΑ ΓΙΑ ΤΗΝ "ΑΡΜΑΤΑ"		Συχνότητα	Ποσοστό %
α)	ΝΑΙ	28	29%
β)	ΟΧΙ	45	47%
γ)	ΕΡΧΟΜΑΙ ΚΑΘΕ ΧΡΟΝΟ	23	24%
ΣΥΝΟΛΟ		96	100

Στην ερώτηση αν η επίσκεψη έγινε ή θα γίνει ειδικά γι' αυτήν, το 29% απάντησε καταφατικά και αν υπολογίσουμε και το 24% που απάντησε ότι έρχονται κάθε χρόνο, έχουμε ένα 53% που έρχονται αποκλειστικά για τη συγκεκριμένη γιορτή, ενώ το 47% απάντησε αρνητικά που αν το συσχετίσουμε με τις απαντήσεις για το λόγο επίσκεψης στο νησί, θα δούμε ότι, λόγω εποχής, συνδυάζουν ίσως και ολιγοήμερες διακοπές πριν τον επερχόμενο χειμώνα. Επίσης είναι αξιοσημείωτο το ποσοστό των ανθρώπων που έρχονται σταθερά κάθε χρόνο για να παρακολουθήσουν την «Αρμάτα» και δείχνει ότι η γιορτή είναι αξιόλογη και έχει φανατικούς επισκέπτες ή ότι έχουν σπίτι στο νησί, πράγμα που κάνει τους ανθρώπους αυτούς να το νοιώθουν

πατρίδα τους, να αγαπούν τον τόπο και ό,τι συνδέεται μ' αυτόν (εκδηλώσεις , γιορτές κ.λπ).

ΠΙΝΑΚΑΣ 9. Τρόπος πληροφόρησης

ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΘΗΚΑ ΓΙΑ "ΑΡΜΑΤΑ" ΑΠΟ:			
		Συχνότητα	Ποσοστό %
α)	ΦΙΛΟΥΣ-ΣΥΓΓΕΝΕΙΣ	48	58%
β)	ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ-ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ	8	10%
γ)	ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΑ ΔΙΚΤΥΑ	8	10%
δ)	ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ	2	2%
ε)	ΑΛΛΟ	17	20%
ΣΥΝΟΛΟ		83	100

Ακολούθησε η ερώτηση για τον τρόπο που πληροφορήθηκαν για την «Αρμάτα», όπου το 58% απάντησε από συγγενείς και φίλους, το 10% από εφημερίδες και περιοδικά, επίσης το 10% από την τηλεόραση, το 20% με άλλο τρόπο, ενώ έκπληξη προκαλεί η απάντηση ότι μόνο το 2% έχει πληροφορηθεί για την «Αρμάτα» από το διαδίκτυο. Το γεγονός ότι 20% των ερωτηθέντων, που είναι σημαντικό ποσοστό, απάντησε ότι πληροφορήθηκε για την «Αρμάτα» με άλλο τρόπο, που οι περισσότεροι δεν θυμούνται, διότι έρχονται πολλά χρόνια και θεωρούν ότι απλά το ξέρουν και άλλοι σημειώνουν «έχω σπίτι στις Σπέτσες», καθιστά σαφές για ακόμη μια φορά, αυτό που αναφέραμε προηγουμένως, ότι πολλοί διαθέτουν εξοχικές κατοικίες στο νησί.

ΠΙΝΑΚΑΣ 10. Θα παρακολουθήσετε στο πλαίσιο των εορταστικών εκδηλώσεων:

ΘΑ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΩ:			
		Συχνότητα	Ποσοστό %
α)	ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ	3	3%
β)	ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΗ	55	51%
γ)	ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ	24	23%
δ)	ΟΛΑ	24	23%
ΣΥΝΟΛΟ		106	100

Οι απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση, ποιο μέρος της γιορτής θα παρακολουθήσετε, παρουσίασαν ενδιαφέρον. Το 51% απάντησε την ιστορική αναπαράσταση, το 23% τις καλλιτεχνικές εκδηλώσεις, επίσης το 23% απάντησε όλα όσα αφορούν στη γιορτή και μόνο το 3% απάντησε ότι θα παρακολουθήσει το θρησκευτικό μέρος. Οι απαντήσεις αυτές δικαιολογούνται πλήρως όπως θα δούμε

από τις απαντήσεις που δόθηκαν και σε άλλες ερωτήσεις του ερωτηματολογίου και θα αναλύσουμε παρακάτω.

ΠΙΝΑΚΑΣ 11. Η γιορτή «Αρμάτα» αφορά:

Η "ΑΡΜΑΤΑ" ΕΙΝΑΙ:		Συχνότητα	Ποσοστό %
α)	ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΓΙΟΡΤΗ	0	0%
β)	ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΕΤΕΙΟΣ	53	56%
γ)	ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΓΙΟΡΤΗ & ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΕΤΕΙΟΣ	39	41%
δ)	ΑΛΛΟ	0	0%
ε)	ΔΓ/ΔΑ	3	3%
ΣΥΝΟΛΟ		95	100

Στην ερώτηση τι είναι η «Αρμάτα», το 56% απάντησε ιστορική επέτειος, το 41% απάντησε θρησκευτική γιορτή και ιστορική επέτειος μαζί και ένα πολύ μικρό ποσοστό της τάξης του 3% απάντησε ότι δεν γνωρίζει ή δεν θέλει να απαντήσει. Εδώ βλέπουμε ότι ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό (56%) πιστεύει ότι γιορτάζεται κάποια ιστορική επέτειος και δεν γνωρίζουν ότι αφορά και σε θρησκευτική επέτειο συγχρόνως. Το ποσοστό (41%) που γνωρίζει ότι η γιορτή αφορά σε θρησκευτική και ιστορική επέτειο μαζί είναι αξιόλογο μεν, αλλά μικρότερο αυτού που πιστεύει μόνο ιστορική επέτειο. Αυτό δικαιολογεί και τις απαντήσεις ότι μόνο το 3% θα παρακολουθήσει το θρησκευτικό μέρος της γιορτής, το γεγονός ότι το μόνο 2% απάντησε ότι ο λόγος επίσκεψης είναι το προσκύνημα και ότι η ενημέρωση για το περιεχόμενο της γιορτής είναι ελλιπής (35%) ή απλώς ικανοποιητική (40%).

ΠΙΝΑΚΑΣ 12. Γνωρίζετε τι σημαίνει το προσωνύμιο της Παναγίας «Αρμάτα»;

ΓΝΩΡΙΖΕΤΕ ΤΙ ΣΗΜΑΙΝΕΙ "ΑΡΜΑΤΑ"		Συχνότητα	Ποσοστό %
α)	ΝΑΙ	25	27%
β)	ΟΧΙ	69	73%
ΣΥΝΟΛΟ		94	100

Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζει η απάντηση, στην ερώτηση αν γνωρίζουν τι σημαίνει «Αρμάτα». Αυτοί που απάντησαν καταφατικά καλύπτουν το 27% των ερωτηθέντων, ενώ η μεγάλη πλειονότητα σε ποσοστό 73% δεν γνωρίζει τι σημαίνει «Αρμάτα». Είναι βεβαίως ικανοποιητικό που όσοι απάντησαν καταφατικά και τους ζητήθηκε να γράψουν τι σημαίνει, απάντησαν σωστά. Η απάντηση αυτή έρχεται να

επιβεβαιώσει την αμέσως επόμενη, ότι η ενημέρωση για την «Αρμάτα» είναι ελλιπής και στην καλύτερη περίπτωση ικανοποιητική.

ΠΙΝΑΚΑΣ 13. Θεωρείτε ότι η ενημέρωση των επισκεπτών για το περιεχόμενο της γιορτής είναι:

ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΓΙΑ "ΑΡΜΑΤΑ"			
		Συχνότητα	Ποσοστό %
α)	ΕΛΛΙΠΗΣ	35	35%
β)	ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΤΙΚΗ	39	40%
γ)	ΠΟΛΥ ΚΑΛΗ	8	8%
δ)	ΕΞΑΙΡΕΤΙΚΗ	7	7%
ε)	ΔΓ/ΔΑ	10	10%
ΣΥΝΟΛΟ		99	100

Θέτοντας την ερώτηση για το βαθμό ικανοποίησης από την ενημέρωση που υπάρχει σχετικά με το περιεχόμενο της γιορτής, το 35% απάντησε ότι είναι ελλιπής, το 40% είπε ικανοποιητική, το 8% πολύ καλή, το 7% εξαιρετική και τέλος το 10% δεν γνωρίζει ή δεν θέλει να απαντήσει. Βλέπουμε λοιπόν ότι μόνο το 15% θεωρεί ότι η ενημέρωσή του είναι πολύ καλή ή εξαιρετική, άρα υπάρχει πρόβλημα με την σωστή και επαρκή ενημέρωση για την «Αρμάτα».

ΠΙΝΑΚΑΣ 14. Χρόνος παραμονής στο νησί

ΧΡΟΝΟΣ ΠΑΡΑΜΟΝΗΣ			
		Συχνότητα	Ποσοστό %
α)	1 ΗΜΕΡΑ	11	11%
β)	2-3 ΗΜΕΡΕΣ	29	29%
γ)	4-5 ΗΜΕΡΕΣ	7	7%
δ)	1 ΕΒΔΟΜΑΔΑ	16	16%
ε)	ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ ΑΠΟ 1 ΕΒΔΟΜΑΔΑ	37	37%
ΣΥΝΟΛΟ		100	100

Οι απαντήσεις για το χρόνο παραμονής παρουσιάζουν ενδιαφέρον διότι ένα ποσοστό 37% απάντησε ότι έμεινε περισσότερο από μια εβδομάδα, το 16% ότι έμεινε μια εβδομάδα, το 29% ότι έμεινε 2-3 ημέρες, μόνο το 7% έμεινε 4-5 ημέρες και τέλος το 11% απάντησε ότι έμεινε μόνο μια ημέρα. Μόνο μία ημέρα το Σάββατο που γίνεται η ιστορική αναπαράσταση της ναυμαχίας δήλωσε ότι παραμένει το 11% που είναι σχετικά μικρό ποσοστό, αλλά είναι αξιοσημείωτο και το ότι ακόμη μικρότερο ποσοστό

(7%) παραμένει 4-5 ημέρες και μεγάλο ποσοστό (53%) παραμένει μία εβδομάδα ή και περισσότερο.

ΠΙΝΑΚΑΣ 15. Τρόπος μετακίνησης

ΤΡΟΠΟΣ ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΗΣ		Συχνότητα	Ποσοστό %
α)	ΠΛΟΙΟ	43	43%
β)	ΛΕΩΦΟΡΕΙΟ-ΠΟΥΛΜΑΝ	7	7%
γ)	Ι.Χ. ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΟ	44	45%
δ)	ΙΔΙΩΤΙΚΟ ΣΚΑΦΟΣ	5	5%
ΣΥΝΟΛΟ		99	100

Επίσης και οι απαντήσεις για τον τρόπο μετακίνησης παρουσιάζουν ενδιαφέρον καθώς το 43% απάντησε ότι μετακινήθηκαν με πλοίο, το 45% με Ι.Χ. αυτοκίνητο και πολύ λίγοι μετακινήθηκαν με λεωφορείο ή πούλμαν και με ιδιωτικό σκάφος, σε ποσοστά 7% και 5% αντίστοιχα. Επειδή ο δρόμος από Πελοπόννησο είναι σχετικά καλός και ο χρόνος πρόσβασης είναι σχεδόν ίδιος με αυτόν από τη θάλασσα, αλλά κοστίζει πολύ λιγότερο, προτιμούν τελικά το ταξίδι με αυτοκίνητο περισσότεροι από αυτούς που επιλέγουν πλοίο.

ΠΙΝΑΚΑΣ 16. Κόστος παραμονής

ΚΟΣΤΟΣ ΠΑΡΑΜΟΝΗΣ		Συχνότητα	Ποσοστό %
α)	ΧΑΜΗΛΟ	3	3%
β)	ΜΕΤΡΙΟ	7	7%
γ)	ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΤΙΚΟ	17	17%
δ)	ΥΨΗΛΟ	41	40%
ε)	ΕΞΑΙΡΕΤΙΚΑ ΥΨΗΛΟ	32	32%
ζ)	ΔΓ/ΔΑ	1	1%
ΣΥΝΟΛΟ		101	100

Στην ερώτηση που τέθηκε για το κόστος παραμονής η συντριπτική πλειονότητα απάντησε ότι είναι υψηλό ή εξαιρετικά υψηλό σε ποσοστά 40% και 32% αντίστοιχα. Το 17% έκρινε το κόστος ικανοποιητικό (καλή σχέση ποιότητας /τιμής), ενώ μόνο το 3% απάντησε ότι το κόστος είναι χαμηλό και το 7% ότι είναι μέτριο. Είναι αυτές οι απαντήσεις απόλυτα συνεπείς με την ανοικτή ερώτηση που καλούνταν οι ερωτηθέντες να γράψουν κάποια παρατήρηση για το νησί ή την «Αρμάτα» και οι περισσότεροι είπαν ότι είναι ιδιαίτερα ακριβό.

ΠΙΝΑΚΑΣ 17. Συμβολή της «Αρμάτας» για τακτικές επισκέψεις στις Σπέτσες

ΑΝ ΕΙΣΤΕ "ΠΙΣΤΟΙ" ΤΩΝ ΣΠΕΤΣΩΝ ΣΥΝΕΤΕΛΕΣΕ Η "ΑΡΜΑΤΑ"		Συχνότητα	Ποσοστό %
α)	ΝΑΙ	25	26%
β)	ΟΧΙ	56	58%
γ)	ΔΕΝ ΕΡΧΟΜΑΙ ΣΥΧΝΑ	16	16%
ΣΥΝΟΛΟ		97	100

Στην ερώτηση, αν η «Αρμάτα» συνετέλεσε ώστε να γίνετε «πιστοί» επισκέπτες του νησιού, η απάντηση ήταν αρνητική από το 58% των ερωτηθέντων, θετική από το 26% και το 16% απάντησε ότι δεν έρχεται συχνά στο νησί. Είναι αρκετά ικανοποιητικό ότι η συγκεκριμένη γιορτή έπαιξε ρόλο και το 26% των ερωτηθέντων, έγιναν "φίλοι" του νησιού και να το επισκέπτονται τακτικά εξ' αιτίας της.

Η τελευταία ερώτηση του ερωτηματολογίου ήταν ανοικτή και ζητήθηκαν εντυπώσεις, υποδείξεις ακόμη και προτάσεις για την «Αρμάτα» και γενικά για τις Σπέτσες. Οι ερωτηθέντες δεν έδειξαν μεγάλη προθυμία να απαντήσουν γράφοντας την άποψή τους, το 41% δεν απάντησε, το υπόλοιπο 59% απάντησε επισημαίνοντας τα προβλήματα του τόπου πέρα από τις θετικές εντυπώσεις που εξέφρασε. Στα θετικά που σημείωσαν όσοι απάντησαν είναι η φυσική ομορφιά του τόπου, ο παραδοσιακός οικισμός με τα αρχοντικά και η εξαιρετική και συγκινητική γιορτή της «Αρμάτας» που αφήνει καλές εντυπώσεις και συναισθήματα. Στα αρνητικά στοιχεία που σημειώθηκαν συμπεριλαμβάνονται η μεγάλη ακρίβεια, η ηχορύπανση από τα πολλά τροχοφόρα, η πλημμελής καθαριότητα στους κοινόχρηστους χώρους, η έλλειψη σωστής συμπεριφοράς αυτών που εξυπηρετούν τους επισκέπτες, η ελλιπής εξυπηρέτηση από το φεριμπότ, που δεν έχει συχνά δρομολόγια, αυτών που ταξιδεύουν με αυτοκίνητο και η παντελής έλλειψη συμβατικού πλοίου, ώστε να ταξιδεύουν πιο οικονομικά.

Συμπεράσματα από την έρευνα "Η Αρμάτα στις Σπέτσες"

Η ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας που κάναμε μας οδηγεί σε ενδιαφέροντα συμπεράσματα. Οι επισκέπτες του νησιού είναι υψηλού μορφωτικού επιπέδου, προέρχονται από την Αθήνα κυρίως, λόγω της μικρής απόστασης και πολλοί απ' αυτούς διαθέτουν εξοχική κατοικία στις Σπέτσες. Δεν υπάρχει οργανωμένος τουρισμός, ούτε κατά τη διάρκεια της γιορτής, με εξαίρεση κάποιους

λίγους που μάλλον προέρχονται από την Αργολίδα και επισκέπτονται το νησί στα πλαίσια ημερήσιας εκδρομής το Σάββατο, ημέρα της ιστορικής αναπαράστασης. Ένας σημαντικός αριθμός έρχονται ως μεμονωμένοι τουρίστες για να περάσουν ένα Σαββατοκύριακο ή λίγες ημέρες σ' ένα κοσμοπολίτικο νησί και πάρα πολλοί έρχονται απλά στο εξοχικό τους να περάσουν τις καλοκαιρινές διακοπές τους.

Τα τελευταία χρόνια τα εισιτήρια με τα πλοία έχουν γίνει πολύ ακριβά γι' αυτό και η μετακίνησή τους γίνεται με αυτοκίνητο σε μεγάλο ποσοστό, πράγμα που δικαιολογεί την ύπαρξη δύο μεγάλων χώρων στάθμευσης αυτοκινήτων στην Κόστα, καθώς και τον μεγάλο αριθμό θαλάσσιων ταξί που υπάρχει στο νησί.

Οι περισσότεροι συνδυάζουν ολιγοήμερες διακοπές με την παρακολούθηση

της Αρμάτας, επειδή προσφέρεται ιδιαίτερα για ξεκούραση και χαλάρωση αυτή η εποχή και είναι ίσως η τελευταία καλοκαιρινή απόδραση πριν ξεκινήσει η μακρά χειμερινή περίοδος. Βέβαια πολλοί έρχονται μόνο και μόνο για τη συγκεκριμένη γιορτή και αρκετοί έρχονται κάθε χρόνο. Σχεδόν όλοι γνωρίζουν την Αρμάτα, κυρίως από φίλους και συγγενείς ή επειδή έχουν καταγωγή ή σπίτι στο νησί. Επιβεβαιώνεται λοιπόν ότι η καλύτερη διαφήμιση είναι "από στόμα σε στόμα". Το διαδίκτυο, αν και έχει μπει για τα καλά στη ζωή μας, δεν έχει βοηθήσει στη διαφήμιση και την προβολή της Αρμάτας. Είναι αξιοσημείωτο, ότι παρόλο που οι περισσότεροι γνωρίζουν την Αρμάτα, πιστεύουν ότι αφορά σε ιστορική επέτειο μόνο, και ένα μικρό ποσοστό γνωρίζει τι σημαίνει το προσωνύμιο της Παναγίας "Αρμάτα". Εδώ πρέπει να πούμε

ότι δεν γνωρίζουν ότι το "Αρμάτα" αφορά σε προσωνύμιο της Παναγίας, και είναι φυσιολογικό, αφού, όπως προέκυψε από τις απαντήσεις, δεν γνωρίζουν πολλοί από τους επισκέπτες ότι αφορά και θρησκευτική γιορτή. Επίσης δεν νοιώθουν την θρησκευτικότητα της γιορτής, διότι το ιστορικό μέρος έχει επισκιάσει την θρησκευτική της διάσταση, γι' αυτό το λόγο σχεδόν κανείς, ούτε απ' αυτούς που γνωρίζουν τη διπλή της διάσταση, δεν θεωρεί ότι έρχεται για προσκύνημα, ούτε προτίθεται να παρακολουθήσει το θρησκευτικό μέρος της. Είναι εύλογο λοιπόν, το μεγαλύτερο ποσοστό των επισκεπτών να πιστεύει ότι η ενημέρωση για το περιεχόμενο της γιορτής είναι ελλιπής.

Η γιορτή της Αρμάτας αφήνει πολύ καλές εντυπώσεις στους επισκέπτες και είναι σημαντικό γεγονός για το νησί, που πρέπει όμως από τους αρμόδιους της τοπικής κοινωνίας να μπει στις σωστές του διαστάσεις με σωστή προβολή, ενημέρωση και διαφήμιση. Πέρα από τα αισθήματα συγκίνησης και πατριωτικού ενθουσιασμού που δημιουργεί, θα πρέπει να δοθεί, από τους διοργανωτές, η αρμόζουσα προσοχή και να τονιστεί το θρησκευτικό στοιχείο που ούτως ή άλλως συνυπάρχει με τα ιστορικά γεγονότα. Ένας καλός τρόπος θα ήταν με ένα καλαίσθητο φυλλάδιο που θα αναφέρει όλα τα στοιχεία και τις πληροφορίες, σε ελληνικά και αγγλικά τουλάχιστον, για αυτή την επέτειο και το οποίο θα διανέμεται στους τουρίστες καθ' όλη τη διάρκεια της τουριστικής περιόδου, όχι μόνο κατά τη διάρκεια της Αρμάτας. Το θρησκευτικό μέρος της γιορτής θα πρέπει να τονίζεται και να προβάλλεται από τα ραδιοτηλεοπτικά και έντυπα μέσα μαζί με την αναπαράσταση της ναυμαχίας, που δυστυχώς μόνο αυτή προβάλλεται μέχρι τώρα. Ακόμη θα μπορούσε να δοθεί έμφαση και μεγαλοπρέπεια, ίσως με την πρόσκληση του Αρχιεπισκόπου ή κάποιου ιερωμένου ψηλά ιστάμενου στην εκκλησιαστική ιεραρχία, ακριβώς για να τονιστεί η ιερότητα των γεγονότων και να καταγραφεί στη συνείδηση όλων η Αρμάτα όπως πραγματικά είναι θρησκευτική και ιστορική επέτειος μαζί, που δείχνει τον άρρηκτο δεσμό ιστορίας και θρησκείας στο τόπο μας.

Τέλος, κατά κοινή ομολογία, οι Σπέτσες είναι ένας όμορφος, προικισμένος τόπος με πολλά θετικά στοιχεία. Όμως έχει και αρκετά προβλήματα, με κυριότερα την μεγάλη ακρίβεια, την ηχορύπανση, την πλημμυλή καθαριότητα και την έλλειψη σωστής συμπεριφοράς και επαγγελματισμού όσων ασχολούνται με τον τουρισμό.

4.3. Ο Θρησκευτικός τουρισμός στις Σπέτσες. Προοπτικές ανάπτυξης

Πηγή: <http://sup.kathimerini.gr/kathnews/photos>

Το νησί των Σπετσών έχει ταυτιστεί με την επανάσταση του 1821, τη Μπουμπουλίνα, τους μπουρλοτιέρηδες, την Αρμάτα, το πευκοδάσος, τις παραλίες, τη καλοκαιρινή κοσμική ζωή και τα ξενύχτια στο παλιό λιμάνι. Όμως Σπέτσες, δεν είναι αυτά ή μάλλον δεν είναι μόνον αυτά. Η ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά είναι μεγάλη και συνδυάζεται ιδανικά με το όμορφο φυσικό περιβάλλον. Όπως αναφέραμε προηγουμένως υπάρχουν αξιόλογες εκκλησίες, μοναστήρια και εκδηλώσεις που παρουσιάζουν ενδιαφέρον και θα μπορούσαν να ενταχθούν στα αξιοθέατα του νησιού. Τα παλιά αρχοντικά, τα μουσεία, η Αναργύρειος Σχολή, η οικία Σ. Ανάργυρου, το Ποσειδώνιο, η Καποδιστριακή Πνευματική Στέγη, το Καστέλι, ο Φάρος, είναι μερικά από τα πολιτιστικά μνημεία που διαθέτει το νησί και τα οποία σε συνδυασμό με τα μνημεία και τις εκδηλώσεις θρησκευτικού ενδιαφέροντος θα μπορούσαν να δώσουν νέα ώθηση και χαρακτήρα στην τουριστική ανάπτυξη του τόπου.

Αμιγώς θρησκευτικός τουρισμός δεν μπορούμε να ισχυριστούμε ότι υπάρχει, ούτε θεωρούμε ότι θα μπορούσε να αναπτυχθεί με τον τρόπο που αναπτύσσεται σε περιοχές που διαθέτουν αναμφισβήτητα ισχυρά στοιχεία για την καθιέρωσή τους ως θρησκευτικοί τουριστικοί προορισμοί (Πάτμος, Τήνος κ.λπ). Θα μπορούσε όμως να αναπτυχθεί μέσα από τον πολιτιστικό τουρισμό η ανάπτυξη του οποίου ενδείκνυται για το νησί, που κι αυτός όμως δεν είναι ανεπτυγμένος ξεκάθαρα, αλλά υπάρχει σε λανθάνουσα κατάσταση στην όλη τουριστική ανάπτυξη. Αυτό συμβαίνει επειδή ο τουρισμός στο νησί αναπτύχθηκε τυχαία, άναρχα και χωρίς να βασίζεται σε κάποια μελέτη ή πρόγραμμα. Θα ήταν εύλογο να προβληθεί η ιστορική ναυτική παράδοση των Σπετσών μαζί με τα άλλα πολιτιστικά στοιχεία, που έχουμε αναφέρει και αναμφισβήτητα διαθέτει, ώστε να προσελκύσει τουρίστες που ενδιαφέρονται για τον πολιτιστικό τουρισμό. Έτσι, παράλληλα, θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν και να προβληθούν οι αξιόλογοι ναοί που υπάρχουν, όπως αυτοί της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, της Αγίας Τριάδας, του Αγίου Νικολάου καθώς επίσης και το πανηγύρι της Αγίας Παρασκευής και το φεστιβάλ της Παναγίας της Αρμάτας. Όλα τα παραπάνω θα μπορούσαν να ενταχθούν μαζί φυσικά και με άλλα αξιοθέατα πολιτιστικού ενδιαφέροντος σε τουριστικό πρόγραμμα για επίσκεψη στις Σπέτσες.

Συμπεράσματα-Προτάσεις

Κάνοντας μια ανασκόπηση των στοιχείων που εξετάσαμε για την πραγματοποίηση της πτυχιακής εργασίας "η ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στην Ελλάδα. Η περίπτωση των Σπετσών" μπορούμε ανεπιφύλακτα να πούμε ότι ο τουρισμός αποτελεί ένα σημαντικό παράγοντα ανάπτυξης για τη χώρα μας και διεθνώς.

Ο θρησκευτικός τουρισμός συνυπάρχει αρμονικά με άλλες μορφές εναλλακτικού τουρισμού και ειδικότερα στην Ελλάδα θα πρέπει να αναπτυχθεί μέσα από τον πολιτιστικό τουρισμό που είναι η μορφή τουρισμού που θα μπορούσε να χαρακτηρίζει τη χώρα μας. Στην Ελλάδα υπάρχει πλήθος θρησκευτικών μνημείων και εκδηλώσεων που μπορούν να προσελκύσουν μεγάλο εύρος τουριστών.

Όπως φαίνεται και από την ελάχιστη σχετική βιβλιογραφία και την έλλειψη πηγών, ο θρησκευτικός τουρισμός στην Ελλάδα βρίσκεται ακόμη σε νηπιακό στάδιο, αλλά γίνονται σοβαρές προσπάθειες προς την κατεύθυνση ανάπτυξής του. Αν

αναπτυχθεί με τον προσήκοντα τρόπο, λόγω του ευαίσθητου αντικειμένου του, θα αποτελέσει σημαντικό παράγοντα ανάπτυξης.

Ένα βασικό πρόβλημα που υπάρχει στην περίπτωση του θρησκευτικού τουρισμού είναι ο τρόπος προσέγγισης ευρύτερου φάσματος τουριστών από αυτούς που σήμερα ασχολούνται με αυτόν. Θα πρέπει να γίνει κοινή συνείδηση ότι δεν υφίσταται το στερεότυπο, ότι ο θρησκευτικός τουρισμός απευθύνεται μόνο σε θεοσεβούμενους ανθρώπους κυρίως μεγάλης ηλικίας, αλλά αφορά όλους και ιδιαίτερα εκείνους που ασχολούνται με τον πολιτιστικό τουρισμό, διότι τα θρησκευτικά μνημεία είναι μνημεία πολιτισμού και οι θρησκευτικές εκδηλώσεις εμπεριέχουν στοιχεία πολιτισμού.

Οι Σπέτσες είναι ένας καθιερωμένος κοσμοπολίτικος τουριστικός προορισμός με πλούσια ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά και αξιόλογη φυσική ομορφιά. Ο οργανωμένος και ο εξωτερικός τουρισμός είναι ελάχιστος, οι τουρίστες είναι κυρίως Έλληνες και τείνει να καθιερωθεί ως νησί του σαββατοκύριακου. Θρησκευτικός τουρισμός στο νησί δεν υπάρχει, αν και διαθέτει αξιόλογους ιστορικούς ναούς και ενδιαφέρουσες θρησκευτικές πανηγύρεις και εκδηλώσεις. Το φεστιβάλ "Αρμάτα" είναι εξαιρετικά δημοφιλές και αξιόλογο και έχει θρησκευτική και ιστορική διάσταση. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα πρωτογενούς έρευνας που πραγματοποιήσαμε για την Αρμάτα, το θρησκευτικό στοιχείο σχεδόν αγνοείται και θα έπρεπε να γίνει προσπάθεια σωστής πληροφόρησης των επισκεπτών.

Ο θρησκευτικός τουρισμός στις Σπέτσες θα ήταν δυνατόν να αναπτυχθεί μόνο σε σχέση και σαν τμήμα του πολιτιστικού τουρισμού και όχι αυτοτελώς διότι τα θρησκευτικά μνημεία δεν είναι τέτοιου επιπέδου που θα μπορούσαν να προσελκύσουν θρησκευτικούς τουρίστες. Οι θρησκευτικές εκδηλώσεις παρουσιάζουν ενδιαφέρον, αλλά θα πρέπει να οργανωθεί σωστά η προβολή τους με τη συνεργασία όλων των εμπλεκόμενων φορέων. Η Αρμάτα επίσης δεν μπορεί να χαρακτηριστεί αμιγώς θρησκευτική γιορτή, έτσι λοιπόν καταλήγουμε πάλι, στο ότι μπορούν να αναπτυχθούν στο νησί εναλλακτικές μορφές τουρισμού (φυσιολατρικός, θαλάσσιος, συνεδριακός), μεταξύ των οποίων και ο θρησκευτικός τουρισμός συνυφασμένος όμως, στην περίπτωσή μας, με τον πολιτιστικό τουρισμό.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Lickorish, L. & Jenkins, C. (2004). Μια Εισαγωγή στον Τουρισμό, εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.

Αναστασίου, Σ. & Ναθαναηλίδης Κ. (2008). "Τουρισμός στις Σπέτσες: Κοινωνικές και Οικονομικές Παράμετροι". Στο 20^ο Εθνικό Συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Επιχειρησιακών Ερευνών-Επιχειρησιακή Έρευνα & Τουριστική Ανάπτυξη, ΤΕΙ Πειραιά, Αναργύρειος και Κοργιαλένειος Σχολή Σπετσών, 19-21/06/2008, σελ. 87-95

Ανδριώτης, Κ. (2005). Τουριστική Ανάπτυξη και Σχεδιασμός, εκδόσεις Αθ. Σταμούλης, Αθήνα.

Βαρβαρέσος, Σ. (2000). Τουρισμός. Έννοιες, μεγέθη, δομές.(Β΄ έκδοση), εκδόσεις Προπομπός, Αθήνα.

Βαρβαρέσος, Σ. (2000). Τουρισμός. Οικονομικές προσεγγίσεις. (Β΄ έκδοση), εκδόσεις Προπομπός, Αθήνα.

Γαλέττας, Η. – Μπουζουμπάρδη Μ. (2004). Σπέτσες. Ιστορία – Λαογραφία. τ. 3, έκδοση Ένωσης Σπετσιοτών, Αθήνα

Ηγουμενάκης, Ν. – Κραβαρίτης, Κ. & Λύτρας, Π. (1998). Εισαγωγή στον Τουρισμό, εκδόσεις Interbooks, Αθήνα.

ΙΣΚΕ, (2001). Προσκύνημα της Α.Α. Ιωάννη – Παύλου Β΄: Στα βήματα του Αποστόλου Παύλου

Καρδάσης, Α. (1996). Αναμνήσεις από τις παλιές Σπέτσες, εκδόσεις Χατζηνικολή, Αθήνα

Κολτσιδόπουλος, Γ. (2005). Τουρισμός. Θεωρητική προσέγγιση. (Β΄ έκδοση), εκδόσεις ΕΛΛΗΝ, Αθήνα

Κουμπής, Α. (2003). Οι παλιές εκκλησίες των Σπετσών, έκδοση Πολιτιστικού Συλλόγου Σπετσών, Αθήνα

Μοίρα, Π. (2007). Η παράμετρος της θρησκείας στον πολιτιστικό τουρισμό. *Αγορά χωρίς σύνορα*, 13 (2), 152-166

Μοίρα, Π. (2009). *Θρησκευτικός Τουρισμός*, εκδόσεις Interbooks, Αθήνα.

Παρασκευαΐδης, Π. (2007). *Ιστορία των Σπετσών από την αρχαιότητα έως το 1822*, έκδοση Πολιτιστικού Συλλόγου Σπετσών, Αθήνα

Σταματίου, Γ. (2001). Ο εθνικός ευεργέτης Σωτήριος Ανάργυρος. Η ζωή και το έργο του. (Β' έκδοση), έκδοση Ιδρύματος Αναργυρείου & Κοργιαλενείου Σχολής Σπετσών, Αθήνα

Χαριτάτος, Π. (2004). *Ανεξερεύνητες Σπέτσες*, εκδόσεις Road, Αθήνα

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

<http://www.ecclesia.gr/greek/holySynod/commitees/pastoral/pastoral-0002.htm>

<http://www.sete.gr/files/Media/Statistika/Greece/Tourist%20Arrivals/KatataksiElladas2000-8.pdf>

<http://www.investingreece.gov.gr/default.asp?pid=37&la=2>

<http://www.alternativegreece.gr/WebForms/CategoryDisplay.aspx?ID=47>

<http://news.pathfinder.gr/press-news/98-7/580685.html>

<http://www.itep.gr/>

<http://el.wikipedia.org/wiki/menir>

<http://www.eot.gr/pages.php?pageID=409&langID=1>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ -ΧΑΡΤΕΣ

Φεστιβάλ Αρμάτα 2009

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΚΔΗΛΩΣΕΩΝ

Κυριακή 30 Αυγούστου 2009

21:00 Θεατρική Παράσταση του έργου « Ο Κουρέας της Σεβίλλης» από το ΔΗ.Π.Ε.Θ.Ε. Κρήτης.
Συνδιοργάνωση Νομαρχία Πειραιά - Δήμος Σπετσών, στο υπαίθριο θέατρο της ΑΚΣΣ.

Σάββατο 5 Σεπτεμβρίου 2009

Γενικός σημαιοστολισμός υπηρεσιών, καταστημάτων και ελλιμενισμένων πλοίων.

21:00 Συναυλία του συγκροτήματος «STAVENTO» στο χώρο της πλατείας του Ποσειδωνίου.

Δευτέρα 7 Σεπτεμβρίου 2009

19:00 Μέγας Αρχιερατικός Εσπερινός στην εκκλησία «Παναγία Αρμάτα» χωροστατούντος του Σεβασμιότατου Μητροπολίτη κ.κ. Εφραίμ.

19:30 Συνάντηση επισήμων στο χώρο των μνημείων της «Παναγίας Αρμάτα».

20:30 Παιδική παράσταση από τη θεατρική Εταιρεία «ΣΚΑΡΑΒΑΙΟΙ», στο χώρο της Πλατείας Ποσειδωνίου.

Τρίτη 8 Σεπτεμβρίου 2009

07:00 Εορταστικοί κανονιοβολισμοί.

07:30 Αρχιερατική Θεία Λειτουργία στην εκκλησία «Παναγία Αρμάτα».

09:15 Αναχώρηση επισήμων από το λιμάνι της Ντάπιας προς «Παναγία Αρμάτα». Δοξολογία στην εκκλησία και επιμνημόσυνη δέηση στα μνημεία του χώρου της «Παναγίας Αρμάτας».

Κατάθεση στεφάνων στον ανδριάντα του πυρπολητή «Κοσμά Μπαρμπάτση» Πανηγυρικός από τη θεολόγο κ. Ευγενία Φραγγιά.

Τετάρτη 9 Σεπτεμβρίου 2009

18:30 Εγκαίνια του Ιστορικού Αρχείου Σπετσών, στο χώρο που στεγάζεται.

20:00 Μουσική εκδήλωση με τραγούδια από τις Όχθες της Μεσογείου στον αύλειο χώρο του Μητροπολιτικού Ναού Αγ. Νικολάου Σπετσών.

(Συμμετέχουν οι Λυρικοί τραγουδιστές: Βασιλική Καραγιάννη – Σοπράνο, Αντώνης Κορωναίος - Τενόρος και Ορχήστρα εγχόρδων).

Πέμπτη 10 Σεπτεμβρίου 2009

Έκθεση φωτογραφίας από το Ιστορικό Αρχείο Σπετσών με θέμα:

Ο εορτασμός της «Αρμάτας» Παλαιότερων Ετών.

Ώρες λειτουργίας έκθεσης 10:00 – 12:00 & 18:00 – 20:00 από Πέμπτη έως Κυριακή.

20:30 Θεατρική παράσταση από τη θεατρική ομάδα του Πολιτιστικού Συλλόγου Σπετσών «ΔΟΝ ΚΑΜΙΛΟ», στο υπαίθριο θέατρο της ΑΚΣΣ.

Παρασκευή 11 Σεπτεμβρίου 2009

21:00 Συναυλία με τον κ. Δημήτρη Μπάση και την κ. Γιώτα Νέγκα

Συνδιοργάνωση Νομαρχία Πειραιά – Δήμος Σπετσών (Πλατεία Ποσειδωνίου)

Σάββατο 12 Σεπτεμβρίου 2009

19:00 Υποδοχή επισήμων στο Δημαρχείο Σπετσών.

20:15 Παραδοσιακοί χοροί

α. Από τον Πολιτιστικό Σύλλογο «Λίμνη» Ευβοίας.

β. Ριζίτικα τραγούδια και Κρητικοί Χοροί από το Λαογραφικό Όμιλο Χανίων.

γ. Νησιώτικοι χοροί από την χορευτική ομάδα του Δήμου Σπετσών, συνοδεία μουσικού συγκροτήματος.

21:30 Χαιρετισμός Δημάρχου Σπετσών

κ. Ευάγγελου Γ. Κονταξάκη

Αναπαράσταση της «Ιστορικής Ναυμαχίας των Σπετσών»

Κείμενα από τον φιλόλογο - Λυκειάρχη κ. Παύλο Παρασκευαΐδη

Αφήγηση από τον φιλόλογο κ. Βασίλειο Μπακύρα

Ρίψη πυροτεχνημάτων από την εταιρία Nanos Fireworks team

Ήχος – Φώς κ. Γεώργιος Μεγαλιός

Κυριακή 13 Σεπτεμβρίου 2009

07:00 Εορταστικοί κανονιοβολισμοί

10:00 Αναχώρηση επισήμων από την Πλατεία Ποσειδωνίου

10:30 Δοξολογία στο Μητροπολιτικό Ναό Αγ. Νικολάου.

Κατάθεση στεφάνων.

Πανηγυρικός από την φιλόλογο κ. Μαρία Κατσουράνη.

12:00 Ρίψη στεφάνων στο θαλάσσιο χώρο της Ντάπιας.

Εικόνα 1: Χάρτης των Σπετσών

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

Κύρια επαρχιακή οδός	Πόλις	Ακτοπλοϊκή γραμμή
Δευτερεύουσα επαρχ. οδός	Οικισμός - περιοχή	Λιμάνι
Χωματόδρομος	Παραλία	Κόλπος - όρμος
Δρόμος με θέα	Εκκλησία - Μονή	Ακρωτήριο
	Δάσος	Φάρος

Πηγή: http://www.hotelsline.gr/root/newhotel/mx/m_Spetses_map.asp

Εικόνα 2 : Χάρτης της πόλης των Σπετσών

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ
"Η Αρμάτα στις Σπέτσες"

1) Φύλο

- α) Άνδρας
β) Γυναίκα

2) Ηλικία

- α) 18 – 30
β) 31 – 40
γ) 41 – 50
δ) 51 – 60
ε) 61 και άνω

3) Επίπεδο εκπαίδευσης

- α) Δημοτικό
β) Γυμνάσιο
γ) Λύκειο
δ) Τ.Ε.Ι.
ε) Πανεπιστήμιο
στ) Μεταπτυχιακό – Διδακτορικό

4) Από ποια περιοχή προέργεστε:

- α) Αργολίδα
β) Νησιά Σαρωνικού
γ) Αττική
δ) Υπόλοιπη Ελλάδα
ε) Εξωτερικό

5) Η επίσκεψή σας στο νησί έγινε:

- α) Μεμονωμένα
β) Με γκρουπ

6) Ποιος είναι ο κύριος λόγος της επίσκεψής σας:

- α) Διακοπές – Θάλασσα
β) Προσκύνημα
γ) Παρακολούθηση της Αρμάτας
δ) Επίσκεψη σε φίλους
ε) Άλλος (εξηγήστε.....)

7) Γνωρίζετε τη γιορτή της Αρμάτας στις Σπέτσες:

- α) Ναι β) Όχι

8) Αν Ναι, ήρθατε /θα έρθετε ειδικά για την Αρμάτα στις Σπέτσες:

- α) Ναι β) Όχι γ) Έρχομαι κάθε χρόνο

9) Αν Ναι, πληροφορηθήκατε γι' αυτήν από:

- α) Φίλους και συγγενείς
- β) Εφημερίδες και περιοδικά
- γ) Τηλεοπτικά δίκτυα
- δ) Διαδίκτυο
- ε) Άλλο (εξηγήστε.....)

10) Θα παρακολουθήσετε στο πλαίσιο των Εορταστικών εκδηλώσεων:

- α) Το Θρησκευτικό μέρος
- β) Την Ιστορική αναπαράσταση
- γ) Τις καλλιτεχνικές εκδηλώσεις
- δ) Όλα όσα αφορούν στη γιορτή

11) Η γιορτή της Αρμάτας στις Σπέτσες αφορά:

- α) Θρησκευτική γιορτή
- β) Ιστορική επέτειο
- γ) Θρησκευτική γιορτή και Ιστορική επέτειο
- δ) Άλλο.....
- ε) ΔΓ/ΔΑ

12) Γνωρίζετε τι σημαίνει το προσωνύμιο της Παναγίας, «Αρμάτα»;

- α) Ναι (Παρακαλώ, εξηγήστε σύντομα.....
.....)
- β) Όχι

13) Θεωρείτε ότι η ενημέρωση των επισκεπτών για το περιεχόμενο της γιορτής είναι:

- α) Ελλιπής
- β) Ικανοποιητική
- γ) Πολύ καλή
- δ) Εξαιρετική
- ε) ΔΓ/ΔΑ

14) Ο χρόνος παραμονής σας στο νησί είναι:

- α) Μία (1) ημέρα
- β) 2 – 3 ημέρες
- γ) 4 – 5 ημέρες
- δ) Μία (1) εβδομάδα
- ε) Περισσότερο από μία εβδομάδα

15) Η μετακίνησή σας προς τις Σπέτσες έγινε:

- α) Με πλοίο (δελφίνι – καταμαράν)
- β) Με λεωφορείο ή πούλμαν
- γ) Με Ι.Χ. αυτοκίνητο
- δ) Με ιδιωτικό σκάφος

16) Θεωρείτε ότι το κόστος παραμονής στις Σπέτσες είναι:

- α) Χαμηλό
- β) Μέτριο
- γ) Ικανοποιητικό (καλή σχέση ποιότητας / τιμής)
- δ) Υψηλό
- ε) Εξαιρετικά υψηλό
- στ) ΔΓ/ΔΑ

17) Αν είστε “πιστοί” επισκέπτες των Σπετσών, συνετέλεσε η Αρμάτα σ’ αυτό:

- α) Ναι
- β) Όχι
- γ) Δεν έρχομαι συχνά

18) Αναφέρατε, παρακαλώ, σύντομα τις εντυπώσεις, υποδείξεις, προτάσεις ή ό,τι άλλο πιστεύετε για την Αρμάτα ή το νησί γενικότερα:

.....

.....

.....

.....

.....

Σας ευχαριστώ πολύ